

DE CHRIST-

licke Ordinancië der Nederlâtcher
Ghemeynten Christi / die vanden
Christelicken Prince Co. Edewaerd
den III. in't iaer 1550. te Londen
inghestelt was. Se welcke met de be-
willinghe der Dienaren ende Ouder-
linghen der seluer, tē trooste ende nut-
te aller ghelooueghen, gherraauwelick
met alder nersticheit t'samen
gheuoecht ende wt ghe-
stelt sijn.

Doer Marten Microen.

Vvaer toe ghedaen is t'Privilegium des voer-
noemden Co. Ed. den VI. ter opbauninghe der
voernoemder Nederlandischer ende andere
Vutlandischer Ghemeynten, onder
synen grooten segel, ghe-
gheuen.

Ephe. 2.

In Christo Iesu alle timmeringhe t'samen
gheuoecht, wast op tot eenen heyl-
ghen tempel, inden
Heere.

Ghedruckt buyten Londen, doer Collinus
Volckwiner. Anno, 1554.

**De hoofstucken daer van/ in desen
boeck/ordenlick ghehandelt
werdt.**

Wande Dienaeren der Ghemeinten	Fol. 1.
Cap. 1.	
Wan de verkieſinghe der Dienaren.	Fol. 3.
Cap. 2.	
Wan de maniere ende wyſe der ver- kieſinghe der Dienaren.	Ca. 3. 15.
Wan de beueſtinge der Dienaeren.	19.
Cap. 4.	
De forme der beueſtinghe der Die- naren des Wordts.	Cap. 5. 20.
De forme der beueſtinge der Ouder- linghen.	Cap. 6. 29.
De forme der beueſtinghe der Dia- kenen.	Cap. 7. 33.
Wan den Dienſt des Wordts.	Cap. 8. 38.
Wan der orden ende wyſe der predi- catien ende ghemeen ghebeden.	Cap. 9. 40.
Wan de kinderleere.	Cap. 10. 59.
Hoe de kinderen tot den Nachmael toe ghelaten werden.	Cap. 11. 63.
Wā der Prophetie oft procue der lee- re.	Cap. 12. 68.
Wanden Doop.	Cap. 13. 74.
Wan	

Van de wyse Des Nachtmals. Cap.
14. 88.

Van de bereidinghe totten Nachtmale. Cap. 15. 90.

Van de ondersoeckinge des geloofs. ouer de gene die haer rotte Nachtmale beghreuen willē. Cap. 16. 94

Wat t' daechs voer d' Nachtmael geschiet. Cap. 17. 115.

Wat op den dach des Nachtmals ghedaen werdt. Cap. 18. 117.

Vande Christelicke straffe ende haer der ghebruyck inder Ghemeinte. Cap. 19. 140.

Wāer in dat het ghebruyck der Christelicker straffen ghelegghen sy. Cap. 20. 143.

Van t' heymelick ghebruyck der Christelicker straffen onder t' volck. Cap. 21. 144.

Vanden opentlickē bruyck der straffen onder t' volck der Ghemeintē. Cap. 22. 152.

Van de vermaninghe ende straffinghe des Gheualen broeders, doer de Dienaers ende Onderlinghen in haer vergaderinghe. Cap. 23. 153.

De wyse ende forme der Opentlicker penitentie voer de Affnydinghe
A 2 ghe

claf

ghe. Cap. 24.	158.
Van de wyse ende maniere der Excommunicatie, Van, of Afsnydinghe vander Ghemeinte . Cap. 25.	176.
De maniere om den Afghesnedē nae syn bekeeringe wederō in de Gemeinte t'ontfanghen. Ca. 26.	195.
Van de eygenliche straffe der Dienaren der Ghemeinten. Ca. 27.	208.
Gen aenhangsel vanden ghenen die buyten de ghemeinte syn. Cap. 28.	Fol. 218.
Vande ghemeyne Bidtdaghen ende Wastendaghen. Cap. 29.	219.
Van de Ceremonie des Huywelick. Cap. 30.	243.
Van de Besoeckinge der Crancken. Cap. 31.	256.
Van de begrauinge, &c. Cap. 32.	262.

Marten

Marten Microen

wenscht allen liefhebbers des eewes-
ghen salicheyts ende waerheits ouer
de gansche Nederlanden vrede,
ghenaede ende barmherticheit
van God den Vader,
inijnen sone Jesu
Christo, Amen.

Onder alle landen en volcken, die onsen tyden onder-
ghewelt des Roomschen Pharaonis inde Egyptische
duysternissen der afgoderien sijn sittende: Is oock lieue ende
weerde broeders, onse Vaderlandt dat
gansche Nederlandt. O welck de Nis-
papen seer vastelick, met alle listicheit
ende tyrannie in de Roomsche afgode-
rie, teghen Christum ende syne eewe-
ghe waerheit, inhouden: tot eenen gru-
welicken laster Gods, ende een seker
verderffenisse der sielen des volcx.

Ende dit (ey lasen) is den Duyuel
niet ghenouch, dat hy ons Vaderlandt
met dese Roomsche afgoderie is so ver-
strickende, maer als hy bemerct, dat
ter sommeghe de Roomsche afgoderie

verlatende, Christo Jesu haren salich-
 maker met een vierich herte soudē wil-
 len toeuallen, dan omme loopt hy die,
 als eenen brieschende Zeeu, om haer
 met valsche leeringhe te verfinden: en
 verslinter ooc vele, om dat se gheen
 warachtighe leeraers hebben, die se,
 doer de gaue leeringhe Gods, opent-
 lick souden moghen voerstaen. Want
 daer de Prophecie oft goddelicke leere
 ophout, daer werdt het volck verstroit.
 O welck ooc God doer den Propheete
 Ezechiel, met dese wordē is betuyghē-
 de: * Myn schapen (spreect hy) syn vers-
 troyt als die gheen herder hebben, en
 sy sijn alle den wilden beesten tot een-
 der spyse gheworden, ende gansch ver-
 stroyt. * Daer om heeft ooc Christus
 het volck, dat sonder oprechte leeraers
 is, by een cudde schapē, dat sonder her-
 der is, gheleken. Want ghelyck als de
 dwalende schapen in der woluen tan-
 den cōmen: Also ooc de menschē, gheē
 warachtighe herders der sielen heb-
 bende, werden vanden Duyuel meni-
 gherley, ende in sonderheit doer val-
 sche leeringe verslondē, aenghemerckt
 dat hem de Duyuel, met syne dienaarē,
 in eenen Enghel des lichts wel ver-
 anderen can. Waert dat wy dit ernst-
 lick

1. Pet. 5.

Pro. 29.

Ezech. 24.

Matt. 19.

2. Cor. 11.

lief ouerdochten, wy souden wel beuirt
 den, dat God gheen meerder weldaet
 tot eenen volcke bewysen can, dan als
 hy dat met rechte en tranwe dienaers
 des Worts, openlick in eender Ghe-
 meinte, inde welcke sijn steme luydet,
 is voersiente. Ende hoe wel wy dese
 ghenade Gods, om onser ondanc-
 baerheits wille, in ons eighen Vader-
 landt noch niet hebben opentlick con-
 nen verwerue, so heeft nochtans God
 onser niet ganschelick verghetē. Maer
 heeft ons in een vremdt landt (name-
 lick in Enghelandt) een openlicke, vrye
 ende Christelicke Ghe meinte ghegont
 op dat wy doer de selue, niet alleene vā
 alle Roomsche afgoderie, maer ooc vā
 alle andere dwalinghen ende valsche
 leeringhen, vry staen soudē. Want nae
 dat de Godfruchtighe ende onnoosel-
 ionghe Coninck Edewaerd, een ghe-
 trauwe Voesterheere der Ghemeinte
 Christi, met alder nersticheit sijn rycke
 van alder afgoderie suyuerēde, dat sel-
 ue met de reine Apostolische leere ghe-
 socht heeft te verciere: so heeft hy,
 ter verbreidinghe des Rycks Christi,
 ooc den Wilandischen in haer eyghen
 spraken, namelick den Nederlanders
 ende Franchoisē, in syn Coninck-

De genade
 Gods tot
 t'Nederlā
 in eē vrēda
 landt.

Het priui
legie des
C.M.

te stadt Londen, de vryheit des Religi
oens toeghelaten. Ende dat doer rver
souck ende begheerte onses nersteghe
ende trauwen Superintendents Jan
a Lasco. Dese syne groote weldaet heft
hy met eenen openē priuilegiebrief, de
welcken hier achter, ter ewegher ghe
dachtenisse an ghedruet is, beuesticht:
den voernoemden Superintendent
met syne mede Dienaren volle macht
gheue, om een ghemeinte, na Gods
Wordt, ende d'Apostolische ordinan
cien, sonder yemandts in segghen, op
te richten: so verre als sy haer leere en
Kerckelicke ordinantien, met Gods
wordt souden connen verweeren.

Den tēpel
der wilan
discher.

Waer toe hy op syne costen heeft laten
bereiden eenen Tempel: den seluē reis
neghende van alle afgoderien ende su
perstitien, den welcken hy Iesus Tem
pel ghenaet heeft, op dat wy Iesu een
Ghemeinte versamelen, ende den nieu
wen wyn des goddelicken wordts, in
een nieu rein vat inghieten souden.
O welck voerwaer een groote en on
wisprefelicke weldaet Gods is ghe
weest, ende eenen rechtschapen mid
del, so wel om de verstroide simpel
schaepkens te vergaderen, en met de
weyde des Goddelickē wordts te voes
den,

den, als om het licht des Euangeliijs
 ouer onse gansche Nederlanden doer
 scriuen ende andersins metter tijdt te
 moghen bringhen. Wy dan, als Die-
 naren der voerseider Nederlandscher
 Ghemeinte, dit voerseide priuilegium
 vercreghen hebbende (d'welck wy wel
 hebben willen waer nemen) ende be-
 kennede hoe swaer dat het sy, een Ghe-
 meinte Christo, nae sijn Wordt te
 vergaderen ende op te bouwen: So
 hebbē wy ten eerste, nae Bods wordt, *Instellinge
der Ouder
linghen.*
 vier mederegierders, die inder Schrift *1, Tim. 5.*
 Ouderlinghen ghenaeamt sijn, met de
 bewillinghe der Ghemeinte, vercoren.
 Waer onder gheweest is Jan Wten
 houer: die dese onse reghenwordeghe or-
 dinantien, in onse Nederlādtsche spra-
 ke, wten latyne ouergheset heeft. Cort
 daer nae, hebben wy oock vier Diake- *Instellinge
der Diake
nen.*
 nen oft Dienaren der aermen, nae de
 Apostolische ordināciē, met de bewil- *Ael. 6.*
 linghe der Ghemeinten, aenghenomē
 Ende hoe wel de Duyuel ons desen
 reinen voortgancē was benydēde, ons
 doet allerley listen ende middelen de
 rechte reformatie souckende te verhin-
 deren, nochtans heeft hier en tuschen
 onse Ghemeinte daghelick toeghenomē
 men, so dat wy bedwonghen syn ghe-
 A 5 weest

*De infectin
ge der pro
phetie.*

1. Cor. 14.

*De kinder
leere.*

*De Gebruyce
der Sacra
menten.*

*De Christe
licke straf
se.*

*waerō wy
niet veel
wterlicke*

weest, het ghetal der Ouderlinghen
ende Diafenen te vermeerderen. En
de hebben in onse Ghemeinte thien
Ouderlinghen ende thien Diafenen
vercreghen. En op dat daer niemandt
twiselen soude vander leere, die daer
daghelick ghepredickt wardt: ooc op
dat de mondē aller wedersprekers ghe
stopt souden wesen, so hebben wy een
opentlicke proeue der leere, doer de
wecelicke Prophetie inghebrocht, en
de seer nerstelic onderhouden. Daer
nae tot breeder reformatie onser Ghe
meinte, hebbē wy een kinder schole en
de de kinderleere, ter offeninghe des
ionckheits aengericht. Kindelic doer
de ghenade Gods, hebben wy t'rein
ghebruyck des Doops ende oock des
Nachtmaels vercreghen: hoe wel dat
wy de selue, doer den swaren weder
standt, die ons Satban was doende,
een groote wyle hebben moete deruē.
Doer welck ghebruyck, en de rechte
oeffeninghe der Christelicker straffen,
alle godsalicheit ende kennisse des
waerheits inder Ghemeinte groote
lick toeghenomen heeft.

Wy hebbē in onse Ghemeinte niet
veel wterlicke Ceremonien ghehadt,
ende, volghende ons priuilegium,
d'welck

d'welck nae God was, hebben wy
 gheen superstitiesche Ceremonië wil-
 len ontfanghen, noch niet aennemen,
 dan dat met Gods wordt ouer een
 quam. Want het gheestelick rycke Chri-
 sti wilt niet gheen menschelicke droo-
 men verciert oft verclaert wesen. Iac
 werdt daer daer verdonckert, en doer
 wterlicke dinghen, werden de gheeste-
 licke vergheten. Wy hebben een ghes-
 bot inder Schrift, datmen alle dinghen
 ter stichtinghe ende opbauwinge, dat
 is ter voorzeringe des gheloofs ende
 liefden, inder Ghemeinte sal wtrich-
 ten. * Ende Paulus die vermaent ons
 dat eē ieghelick toe sie, wat hy op t'fon-
 dament der Ghemeinte Christum Je-
 sum, temmere: waer doer wy beweucht
 syn gheweest, om ons niet gheender-
 hande supersticien te besmette, op dat
 wy onsen loon niet verloren: maer heb-
 ben alle puricheit, nae ons vermoghē,
 ghesocht in alle oeffeningē onser Ghe-
 meinten. Daer synder wel gheweest,
 die ons gheraden hebben, dat wy om
 des vredes wille, ende om der behou-
 dinghe onser Ghemeintē, eenighe Pa-
 pistische Ceremonien, voer eenen tijdt
 aennemen souden: den welckē raet wy
 gheensins hebben cōnen volghen, wel
 weten-

ceremonië
 in de Ges-
 meinte ge-
 bruyct heb-
 ben.

1. Cor. 4.

1. Cor. 3.

wetende, dat quade ghewoenten ende
superstitioesche Ceremonien een mael
aenghenomen, seer swaerlick achterna
afgheleyt werden: ia eer meerderen
in der menschen herten, dan sy minde-
ren. Also men spueren mach niet allee-
ne in de Joetsche en Papistische kercke
maer oock onder de ghene die voer de
beste Euangelische ghesien willen we-
sen. Want de Papistische superstitionen,
die onder haer inden anuancē der re-
formatiē, om der crancheit des volckx
wille ouerghebleuen syn, hebben nu,
metter tijdt, onder den tytē der indiffe-
rente oft middel dinghē, ende doer de
authoriteit der voergaēder predicāten,
diese gheledē hebben, so groote cracht
vercreghen, datmen schier een Pa-
pistische kercke, daer d'Euangelium
Christi noit ghepredict is gheweest, vā
alle idelē ende superstitioesche dinghē
lichter soude moghen bringhen, ende
suyueren, dan de selue. Want sōmighe
Euāgelische predicantē stryden schier
so ernstelick voer haer Nisckleiderē, Au-
taren, Kersen, Bilden, s' Duyuels sa-
cramenthuyssens, Bellen, Biechten,
Orghelen, Knielen, wotswerē der duy-
uelen, Latyns ghesancē, ende andere
ouerghebleuen superstitiē, als de Nis-
papen

papen voer het haere. Iae sommighe
(duchte ick) sijn so verblint, dat se om
t' verlaten deser superstition, waerach-
teghe predicanten wel souden deruen
veruolghen, ende de Ouerheit teghen
haer verwecken. Dese stucke ende der
ghelycke ouerlegghende, hebbē wy in
onse Ghemeinte niet willē inbringhē,
dan dat nae Gods wordt, ter Christe-
licker stichtinghe was dienende.

Als wy nu onse wrlādische Gemein-
te met groote sorghe, aerbeyt en smer-
te, doer de ghenade Gods, Christo dē
Heere ghebaert, opgheuoet ende op-
ghequict hebben: so hebben wy daer
voren, vander ondācbare werelt, niet
anders dan ondanc en opsprake ont-
fanghen, want wy vāde selue, hoe wel
t'onrechte (waer vā wy dē Heere danc-
ken) van veel sware stucken beswaert
werden. De eene roepen wt, dat wy
alle andere Ghemeinten die met ons
inde kerckelicke ordinancien niet ouer
een cōmen, verdōmē. De ander leggē
ons op, dat wy noch te vleeschelick sijn
in onse ordinancien, de sonde niet ghe-
noech straffende. Vele ter cōtrariē seg-
ghen, dat wy te straff syn teghen de
sonde, seggende dat wy niemandt den
Duyuel behoorden ouer te gheuen, en

dier-

*De vergel-
dinge ons
arbeits vā
de werelde*

AA.9.

waerō wy
dese ordi-
nantie heb-
ben laten
wtgeen.

derghelijcke stucken. Sommighe crys-
chen wt, dat wy de Sacramēten schē-
den, ende verachten. Daer synder ooc
die onse leere om des vredes wille die
ons de Heere voer eenen tydt ghegōt
heeft alleenlick veroordeelen, enen als
of Christus niet oock vrede der Aposto-
lischer Ghemeinte een wyle ghegeue
hadde. Ten laetsten, de Missipen we-
ten wat quaet van ons, om deser en an-
der oorsaken wille, teghen ons spreken
en prediken, ons belieghende en on-
rechte beschuldighende. Als wij Die-
naren der Ghemeinte dese en derghe-
lijcke lasteringhe daghelick ghehoort
hebben, so hebben wy, te Londen noch
wesende, bedwongen gheweist, d'Or-
dinancien onser Ghemeinten ordelick
ende ghetrauwelick te beschriuen. De
welcke wy nu in onse verstroyinge, tō
ser ontschuldige en uwer liefde stich-
tinghe en troostinghe in't lucht ghege-
uen hebbē: Uwer liefden biddede, dat
ghy desen onsen aerbeit danckelick ont-
fanghen wilt: inden welken ick groo-
telick beholpen hebbe gheweist, wt dē
boeck die de voern Jan a Lasco, onse
Superintendent, vander ordinancien
onser Ghemeinte, op het lanckste be-
screuen heeft, ende wilt doch dit lesen,
sonder

sonder eenich voer ordeel, so sult ghy Een corte
ontwyselick beuindē, dat wy gheē Sa- ontsculdin
crament schenders sijn. Oock dat wy ge onser
niet te slap teghende sonde gheweist Gemeinte
sijn. Noch dat wy in't straffe der sonde
eeneghe heerschappie oft tyrannie te-
ghen iemandt ghebruyct hebben. An-
dere ghereformeirde kercken verdom-
men wy ooc niet, al ist dat wy met haer
in de kerckelicke ordinancien niet ouer
een cōmen, so verre als sij t'sondement
Jesum Christū (so hy ons nae de scrift
gheopenbaert is, te weten warachtich
God, waerachtich mensche ende een
eenich salichmaker des werelts) recht
syn houdende: ende begheeren gout syl
uer en costelicke ghesteenten daer op te
bauwen, met een straffinghe der stop-
pelen en dier ghelycke dinghē. 1. Cor. 3. Het is
niet moghelic, dat aller Ghemeinten
een ghestalt sij: de gauen syn meniger-
ley, de gheleggheden menegherhan-
de, ghebreck isser oock ouer al in dese
onse groote swackheit ende crancheit
der geschonder natuere: waer as een
yeghelick hem gheern vā een ander sal
laten vermanen ende straffen, op dat
wy Christo, den Heere der Heeren, en
niet den Princē des werelts, een Ghe-
meinte vergaderen. Wy moghen dit
vyez

vryelick voer God, die een fender aller
herten is, betuyghen: dat wy in dese or
dinancien onser Gemeinte met gheen
vleesch ende bloet raet gheslaghe heb
ben, noch ooc onse eere ghesocht, mer
alleene de eere Jesu Christi, ende de
salicheit der Ghemeinte. Dit ghe
tuighenisse onser cōscientie is ons ghe
nouchsacm teghen alle lasteraers, wat
sy ooc teghen ons wtroepen. Christus
onse hooft is te voren een teeken ghe
weest d'welcke men weder sprokē sou
de: daer om salt ons niet swaer noch
nieuwwe syn, dat men ons oock daghe
lick so is widersprekende. Hier mede
weerde ende beminde broeders wille
wy v den Heere beuelen, hem biddende,
dat hy uwer liefden onder den An
techrist bewaren wille van alle valsche
leere ende smette der afgoderie, ende
eindelick syne ooghen der bermhertic
heit ouer onse vaderlandt slaen, op dat
ghy vanden Roomschen Pharao ende
vander handt uwer vianden, verlost
synde, hem aldaer dienen moecht in al
le heylicheyt ende gerechtricheit
alle de dagen ws leuens

Amen.

Anno 1554.

Van

Van de Dienaren

der Ghemeinte. Cap.I.

Helycker wyse een
huys sonder huys-
uader, een schip son-
der schipmeester, en
de een heyr sonder
hoofman, in seker
perykfel ende uerder
uen comē: also oock

de ghemeinte Christi, hier in dese we-
relt strydede, wert onteert, gheschoert,
ende vergaet ten einde ganschelick, ist
dat sy haer behoirlicke regeerders en-
de dienaers niet heeft: * doer welker
nernsticheit, godsuruchticheit, ende ge-
leertheit, sy gheregiert behoirde te we-
sen. Ten is ooc hier niet gheoerlost,
alderhande ordenen oft sorten der die-
naren der ghemeinte, na menschelick
goetduncken, in te bringhen: ghelyck
het niet gheoerlost is, de nootsafelicke
achter te latē: mer hier in moettmē vol-
ghen de autoriteit Gods, na syn heil-
lich word. Want hy alderbest bekent,
doer hoedanighedienars, dat syn huys

*Ephes. 4.
Act. 20.*

B de ghe

Van de Dienaren

de ghemeinte gheregiert mach wesen.

Wy dan, de onueranderlicke autoriteit der Scrituren volghende, hebben in onse ghemeinte, alleē twee sonderlicke ordenen der dienaarē: die eene, der Ouderlingen: ende die ander, der Diaconē, sonder de welcke de ghemeinte qualick onderhouden can wesen.

1. Tim. 5.

Akt. 20.

Philip. 1.

† Ephe. 4.

Ende in de eerste orden der Ouderlinghen synder, *de welcke in d'wordt en leeringe arbeidē: ende dese werden in de Scrift geheetē * Bisschoppē † Herders ende Leeraers. Ende de andere, Ouderlinghen, hoe wel sy niet bedien den den openbarē dienst des Wordts ende der Sacramenten, nochtans so staen sy den dienaarē des Wordts alwech by, met alder nersticheit, raet en hulpe: op dat de ghemeinte in alle godsalicheit, heilicheit, vrede, ordene, en eerbachheit, na d'wordt Gods gheregiert en ghehoudē werde. Ende daerō werdē sū vā Paulo, * Regimentē ghenaet. Ende dese tweederande sorten der Ouderlinghen, voerslaet eē wt haren ghetale, daer toe verkozen, op dat doer syn autoriteit, ein eendrachtige ouercoominge onder allen, in alle dinghen na Godts wordt onderhouden werde.

1. Cor. 12.

Ende

Ende dese is doer de Conincklicke ma-
iesteit, in synen priuilegie brief ghe-
naemt, Superintendent dat is. Ouer-
siender. En de Diaconen dragen sorghe
voer die armē der Ghemeinte. Naer
hoe dat de voo:seide Superintendent,
Ouderlingen ende Diaconen in on-
se ghemeinte gheco:en, ende in haren
dienst beuesticht werden, sullen wy nu
(voer al) ordentlic verclaren.

Van de verkiefsinge der Die-
naren. Cap. 2.

*Vat voer de verkiefsinge der Die-
naren gaen moet.*

Wanneer de Ghemeinte eenē die
naer oft meer behouft, so werdt daer,
* na de ordinantie Gods, eenen ghe-
meynen sekeren vastēdach, doer de Ou-
derlinghen, ghestelt, de welcken dach, A. 13.
daer nae, wt den stoel, der ganschē ge-
meinten voergehouden werdt, op dat
sy ganschelick, (so verre alst moghelic
is) ten ghesetten daghe t'samen com-
me, ende den Heere met ernsticheit en
vuericheit bidde, om getrouwe dienaarē
der Ghemeinte van hem te verwerue.

B. ij. Wat

Van de Dienaren

Vvat opten vasten dach gheschiet.

Als de ghemeinte voer den neghen
hueren r'samen ghecommen is, na dat
daer eenen psalm, tot dien einde dienē
de, van de Ghemeinte ghesongē is: so
werdt daer eē predicatie ghedaē doer
den dienaar, in de welcke dese hooft-
stuckē in sonderheit, ghehādelt werdē.

Wen eersten, so werdt bewesen,
waerom dat het noodich sy, inde ver-
kiefsinghe der dienaren, * eenen ghemei-
nen vastendach ende biddach in te stel-
len: te weten, om dat de ghetrouwe en
Godsalighe dienaers, niet ghegheuen
werden der ghemeinte, doer eenighe
menschelicke wijsheyt oft clouckicheit:
maer alleen, * doer een sonderlicke
weldaet Gods. † So vermaēt dan de
dienaer de ghemeinte, dat een ieghe-
lick niet alleenlick in de ghemeine ver-
gaderinghe, mer ooc r'huys, ernstelick
bidden sal, in een waerachtich vasten
en sober ghemoet, dat God de Heere
syn gemeente in dese verkiefsinghe der
dienaren, doer synen gheest, wille by-
staen: ende de verkiefsinghe met sijn
Goddelicke aenblasen ter eeren syns
eenighen ghebooren soens, ende tot een
Godsalig

Act. 13. 14

Eph. 4.
† Mat. 9.

der Ghemeinte.

5

Godsalige vermeerderinge syns rycx,
in onser ghemeinte regieren. Daer na
werdt het ampt der Dienarē, diemen
verkieſen ſal, van den predicandt worge
leit, in deſe nauolghende wiſe.

*Iſt dat daer een dienaer des wordes oft
meer vercoren werden, ſo werdt
daer dit van haren dienſt
gheſeit.*

Ten eerſten, dat den dienſt des
wordts, ſy een ordinantie Gods, in ſyn
ghemeinte, * van hem ingheſtelt, tot
haerder ſtichtinghe.

Mat. 28.

1. Cor. 12.

Woorts, dat d'officie der
dienaren des wordts in haren dienſt

Eph. 4.

Act. 1. 13.

ſy, Ten eerſten, † dat ſy leeren ſullen,
de reyne leere des goddelickē wordts,

14.

Ioan. 20.

Ten anderen, dat ſy de Sacramenten
trauwelick ende nernſtelick bedienen

† Mat. 20

Eph. 4.

ſullen, altijd de waerachtighe cracht en
weerdicheit der ſeluer, der ghemeinte

voerhoudende. Ten derden, dat ſy met
den anderen Ouderlinghen, ſorghe

draghen ouer de ghemeinte, * die haer
beuolen is, met alder nernſticheit en

Act. 20.

de trauwicheit, doer vermaninghen,
trooſtinghe, ſtraffinghen ende recht=
ſinnich ghebruyc der Chriſtlicker ſtraf

Van de Dienaren

Tit. 1.

1. Petri. 5.

Luc. 12.

fen, na d'wordt Gods. Ten vierdē, dat sy doer de autoriteit des Goddelicken wordts, * aller viandē monden stoppē sullen. Ten vijfsten, dat sy dat al doen, * niet als heerschappij daer ghebruyce kēde ouer de ghemeynte, maer als * wy se ende ghetrauwe dienaarē der seluer.

1. Timo. 3.

Tit. 1.

Ten derden, so werdt verhaelt, hoe danighe mannen, dat men tot so groot eenen dienst behoirt te soucken ende te verkiesen: te wētē, de welcke in de Heiliche Scriften nerstelick verkeert syn: de, doer sekere teekenen des godsalicheits, bewesen hebben, dat sijt al ernstelick willen volghen, * dat de Apostel Paulus inde dienaren des wordts in sonderheit, is eischēde. Ende soe moet men oock toe sien, dat gheen * nieuwelingen tot desen dienst aenghenomen werden, * ende de welcke doer oneerlick ghewin oft ydel glorie, haer seluen rotten dienst veruoorderen.

1. Timo. 3.

1. Pet. 5.

Matt. 10.

Luc. 10.

1. Theff. 5

Ten laetsten, so werdt verhaelt, welck dat het officie der gāscher ghemeynte sy tot de dienaers des wordts: te weten, * dat syse in haren oprechten diēst, als ghesende Christi des Heerē, Na als Christo den Heere selue, doer haer sprekende, ghehoirsaem sijn: dat sy haer

der Ghemeinte.

sy haer openbare ende heimelike vermaninghē, gherne ende vrientlick hoire, dat sy de ghemeen vergaderinghe der ghemeinten reuerentelick en ernstelick waerneme, ‡ ende dat sy haer van alle murmuraticen teghen de dienaers ende haren oprechten dienst, allesins wachte. Ten laetsten so werdt oock verhaelt, * hoe dat het officie der ghemeinte tot de dienaers des Wordts sy, dat sy haer van eenen eerlicken middel om Christelick te leuen, voersie, na haer vermoghen.

1. Cor. 14.

15.

Hebre. 10.

‡ 1. Cor. 10

Hebre. 13.

Mat. 10.

1. Corin. 9.

2. Cor. 11.

Gal. 5.

1. Timo. 5.

Maer isl datter een of meer van de andere Ouderlinghen die daer mederegierders sijn, vercoren moeten werden, so verclaert men, in de predicatie, haren dienst, aldus:

Ten eersten, dat den dienst sulcker Ouderlinghen sy een Apostolische ordinatie, ende dat wt de leeringhe Pauli des Apostels, * de welcke een onderscheidt stelt tusschen de Ouderlinghē, als hy de Ouderlinghen dobbel eere werdich leert te wesen: naer in sonderheit, die daer int Wordt arbeyden.

1. Timo. 5.

E. iij. Daer

Van de Dienaeren

Daer nae so werdt verclaert, het officie ende weerdicheit sulcker Ouderlinghen in de ghemeinte Christi: Te weten, dat haer vergaderinghe sy, als eenen raedt der ganscher ghemeinten, aengaede de onderhoudinghe des wachtinghen religioens, ende der Christelicker straffe in de Ghemeinte. Het officie deser Ouderlinghen ende der dienaren des wordts is ganschelick een: wtghenoemen dat sy den dienst des Wordts en der Sacramente niet aen nemen, ende sijn met de dienaren des wordts als bewaerders der ganscher ghemeeynten.

Ten derden werdt verclaert, hoedanighe mannen datmen tot desen diest soucken ende verkiesen sal: te weten, sulcke, die met haer gauen, van God ontfanghen, den dienaren des wordts alder naest ghelijcken: so verre alst mogelijk is.

Ten laetsten, werdt verclaert, dwelck dat des ganschen volcks in de ghemeinte, officie sy tot sulcke Ouderlinghen: te weten, dat sy haer in die plaetse hebben sullen, in de welcke sy de dienaren des wordts schuldich sijn te hebben.

Maec

der Ghemeinte.

Maer ist dat een Superintendent gheco-
ren moet werden: so werdt dit van
sijn officie, in de predicatie
voergehouden.

Den eersten, dat den dienst eens
Superintendents oft Quersinders,
sy, een Goddelicke ordinantie in de ge-
meinte Christi, doer Christū selue, oock
onder de Apostolen inghestelt, * doen
hy Petro eigentlick beual den last, om
de ander broederē in t'gheloeue te ver-
stercken: * niet dat hy Petro eenighe
cracht oft macht ouer de anderen ghe-
gheuen heeft: maer om dies wille al-
leen, dat het noodich was, de ghelicke
macht aller ander Apostolen met Pe-
tro, doer een seker orden der sorghe-
des eens voer den anderē, in de Ghe-
meinte r'onderhouden, ghelijck dat ooc
de heilighe martelaer Gods Cypria-
nus is leerende. So is dan een Su-
perintendent der Ghemeinte, ter de-
ser oorzaeke alleenlick bouen die ande-
re dienaeren, dat hy, om syner gauen
wille, meer aerbeits ende sorghe dra-
ghen moet, dā die andere. Maer in dē
diēst des Worts ende der Sacramen-
ten ende t'ghebruyck der Christelicker

Luc. 22.

1. Petri. 5.

Ioan. 20.

Matt. 28.

B 5 straf

Van die Dienaeren

straffen, is hy vā ghelijcker macht met den anderen.

Woozts so werdt verclaert, dat den dienst des Superintēdēts niet in kerck wjen, selcwijē oft der ghelijcke afgodijche supersutic, maer in dese nauolgedē stucken aldermeest ghelegghē sy. Tē eersten, dat hy ouer alle de ander dienaers der ghemeinte, in haer officie acht hebbe. Tē tweedē dat hy alle de dienaeren (so dickmael alst noot sal wesen) t'samēroupen, ende een orden ende eendrachtich ouereencommen onder haer, nae Godes woordt, behouden sal: ende dat hy doer sijne en der ganscher ghemeinten autoriteit, die mededienarē wt den worde Gods straffen sal endestillē, de welcke buytē de palē haers diēsts loopen willen. Tē derden. Dat hy sijnen dienst ende arbeyt bouen alle andere Dienaers, der ghemeinte te goede sal laten cōmen. Tē vierden. Ghelijck hy de opperste bewaerder der Christelicker straffen is, in alle andere dienaers ende de gansche ghemeinte, dat hy hē seluen oock also voer andere, de Christelicke straffe onderwerpe, ende hem seluen, (wen hy sondicht) na Gods woordt, laeie straffen, * ghelijck die Apostel

Apostel Petrus, de openbaere verma-
ninghe Pauli waer ghenomen heeft.

Ten derden werdt verclaert, hoe-
danich een man datmen tot so groot eē
last behoirt te souckē ende te verkiesen.

Ten laetsten, so werdt oock gheseyt
vand'officie aller ander Dienaren en-
de der ganscher Ghemeinten tot den
Superintendent.

Ist datmen eenighe tot Diakenen wilt
verkieſen, so werden dese nauol-
gende dinghen, van haren
dienst, in de predicatie,
gheseyt.

Ten eersten, so werdt bewesen, dat
den dienst der Diakenen *sy een Apo- Act. 6.
stolische, ende by diē, een Godlicke or-
dinantie: sonder de welcke, de nootsa-
kelicke sozghe der aermen, in de Ghe-
meinte, niet wel onderhouden can
werden.

Daer na so werdt verclaert, dat
d'officie der Diakenen niet in het sin-
ghē des Euangelij in de kercke, maer
in sonderheit in twee stücken gheleghe
sy: te weten, in het nerstich vergaderen
der aelmoessen, ende in een tranwich
ende voersichtich verdeelen der seluer.
Ten

Van die dienaren

Ten verden so werdt verclaert, hoe danighe mannen datmen tot diakenen verkiesen sal: te weten, daer in datmen
AR. 3. siet t'ghene dat *d'Apostolen, in de ver
1. Timo. 3. kiesinghe der diakenen aenghemerckt hebben: * ende dat Paulus van dē seluen gheleert heeft.

Ten vierden, wert verclaert, d'officie so wel der rijcker als der aermer in de ghemeinte, teghen de Diakenen: Namelick dat het der rijcker officie sy,
1. Tim. 6. * dat sy gherne ende ghewillichlick, ia
Luc. 12. oock mildelick, wt deelen sullen, ten be
Esa. 58. hoeue ende onderhoudinghe der aer-
2. Cor. 9. men. Ende van d'officie der aermer te ghen de Diakenen ende de gansche gemeinte werdt verclaert, Ten eersten, dat sy so behoiren ghesindt te wesen, dat sy den anderen meer begherden behulpich (waert dat het moghelick ware) dan swaerlick ende lastich te wesen. Tē tweedē. Dat de aermē haer niet behoirdē te schamen, haerder aermoede,
1. Samu. 2. * die van God is commende, ghelijck als rijckdommen, ende dat sy, daerom die aelmoessen, met rechte conscientie vā den Diakenen onfanghen moghen. Ten derdē. Dat de aermē in d'ontfanghē der aelmoessen behoirē te denckē,
dat

dat sy de aelmoessen rhaerder onder-
houdinghe ontfanghen, niet als wt de
handen der menschen, maer wt de hân-
den Gods: ende by dien schuldich sijn,
die reuerentelick, ende met alder danc-
baerheit, sonder eenighe bitterheit en-
de murckelinghe, te ontfanghen: ende
dat sijse als gauen Gods matelick, tot
nootwédicheit ghebruyckē, en niet tot
ouerdaet oft wellust misbruyckē sullen
Ma dat dusdanighe predication volen
det sijn, so vermaent de Dienaer de
ghemeinte eighelick tot bidden, voer
den voerspoet der verkiefsinghe
aller Dienaren, die daer voer
handen is, ende met luy-
der stemmen bidt hy
met dese worden.

Een ghebet.

O Heere Godt onse Hemel-
sche Vader, doer wiës wel-
daet het allene gheschiedt,
dat wy goede ende ghetrau-
we Dienaers hebben in de
Ghemeinte, ende sonder wiës hulpe,
menschelicken arbeit ganschelick niet
vermach: wy bidden v alderheilichste
Vader, dat ghy dese onse ghemeinte,
voer

Van de Dienaren

(voer de welcke uwe sone Iesus Christus sijn alderonnoselske bloet ghestort heeft) vā alle valsche dienaers die ghy in vwen thoozen ter straffen der ondāc baerheit der menschen sendt, bewaren wilt: ende gheuen Godsalighe ghetrouwē ende nerstighe dienaers **N.** **N.** (Hier salmen oft Predicanten oft Ouderlingen oft Diakenen noemen) de welcke haren dienst, volghende vwen Goddelickē wille, ter glorien ws naems ende ter stichtinghe onser ghemeinten, moghen bedienen. Regiert onser aller herten, raet ende keurstemmen in dese verkiepinghe der Dienarē, dat wy vwe eere voer onse ooghen alleenlick hebbende, voer vwe ghemeinte die verkiefen, de welcke vwe eere alleen aensienende, haren dienst oprechtelick ende ghetrouwelick bedienen moghē. Wilt ons doch verhoiren alder ghenadichste Vader, die vwe hulpe oedmoedelick sijn begheerende: doer den naem ws alderlieffsten soens ende ons Heeren Iesu Christi: Amē. Ende op dat de gebeden der ganschē ghemeinten te vierigher soudē sijn, so werdt hier na, her nachtmael ons Heeren Iesu Christi, met alder eerwerdicheit ghebenedict, na
de

De forme die achterna beschreue staet.

Ten twee huereu achter middach,
so wert daer wederom een predica
tie ghedaen, in de welcke breeder
wtgheleit werdt, vā het officie der
Dienaren, datter in de predicatie
des morgenstondts niet ghenouch
wtgheleit conde werden: ende de
Ghemeinte werdt wederom ver
maent te bidden. Ende also werdt
de ganschē dach doerghebracht
met predication ende alderhande
Goddelicke oeffeninghen in vastē
ende bidden, dat God de toecom
mende verkiesinghe der Dienaren,
doer sijnen Heylighen Gheest, om
Christus wille bespoedighen.

Van de maniere ende wyse der ver
kiesinghe der Dienaren. Cap. 3.

Alle de andere Christelicke ghemein
ten in haer vryheit latende, so houden
wy, in de verkiesinghe onser dienaren,
dese navolghende wyse, als de bequaē
ste tot de stichtinghe onser ghemeintē.
Opton dach des ghemein vastē dachs
ende ghemein ghebedē, werdt de Ghe
meinte

Van de Dienaren

meinte doer den predicaent vermaent,
 dat een ieghelick (aenroupende den
 naem Gods) ernstelick by hemselfen
 ouerlegghe, wie dat hy totten dienst al
 dermeest nut ende bequaē, sonder eenighe
 vleeschelicke oft mēschelicke af-
 sectien, dēct te wesen : ende dat hy haer
 namen, den Dienarē ende Ouderlin-
 ghen der Ghemeinten, de gansche na-
 uolghende weke lanck, in gheschripte
 ouergheue. Ende de naeste nauolghen
 de weke, so comen de Dienaren, Ouder-
 lingen ende Diaconen te samen,
 ende besien onder haer de vergaderde
 stemmen der ganscher ghemeinten.
 Ende aenghesien hebbende de namen
 der ghener, die doer meest stemmen
 gheuoordert sijn, na een ernstighe aen-
 rousinghe des Goddelicken naems,
 een ieghelick van de Dienaren, de een
 na de ander, gheeft sijn stemme: en-
 de spreken van de verkiesinghe rijpe-
 lick t'samē, tot dat sy ouer een comē: en
 dat daer niemādt onder haer alle sy,
 die yet heeft, dat de verkiesinghe in eenighe
 twyfelachtricheit soude moghen
 brenghen: oft daer doer de ghene die
 vercozen sijn, van den dienst ten rech-
 ten soude moghē achtergehouden we-
 sen.

sen. Ende als sulcke een verkieſinghe onder de dienaeren eendrachtelick ghe daen is, ſo werden de ghene die verco ren ſijn, tot de vergaderinghe der Ou derlinghen ende Diaſenen gheroe pen: ende haer werdt voergehouden den ganschen ſtaet des dienſts, waer toe ſy vercoren ſijn: ende haer herten werden nerſtelick onderſocht, hoe ſy daer toe gheſint ſijn.

Iſt dat ſy gheen wettelicke onſchul dinghe voortbringhen, om den voerge ſtelden dienſt niet aen te nemen, maer meer haren roup bewillighen: dā wer den den naeſtuolghenden ſondach, op het einde der voermiddaefche predica tie, haer namen opentlick, doer dē Die naer, wt den ſtoul, voer de gansche ge meinte verhaelt: ende men doetſe ſtaen te ſulcker plaetſen, daer ſy alderbeſt, vā der ganscher ghemeinten, gheſien mo ghen werden. Ende dan verclaert de Dienaer, wt den ſtoel, tot den volcke, dat die mannen, na ernſtighe ouerſie ninghe ende ouerlegghinghe der ſte men van der ghemeinten, vercoren ſijn tot den dienſt, met een rijpe ende ern ſtighe beradinghe aller Dienaren: en de dat, ſonder eenighe eighen affectiē:

L

E

maer

Van de Dienaren

maer alleenlick ter voorderinge der
glorien Gods, in sijn ghemeinte: ende
dat die den dienaren, op desen tijdt,
dencken de bequaemste te wesen; om
sulck eenen dienst der Ghemeinte te
bedienen. Ende voordert op dat nie-
mandt wt der ghemeinte, van sulcke
een verkiefsinge ten rechten hem soude
moghen beclaghē: so werdt wederom
de ghemeinte, de gansche nauolghen-
de weke toeghelaten, om haer te bera-
dē: op dat een ieghelick by hem seluen
ouerlegghe, oft hy in de vercoren mā-
nen iet beuindt, waerom dat sy, oft de
leeringhe, oft het leuen aengaede, van
den dienst, daer toe sij vercore sijn, ten
rechtē gheweert soude moghē werde.
En ist dat iemādt wter ghemeinte iet
soude hebbē: so werdt hy vermaēt, dat
hy dat binnē de weke, voer den nauol-
ghendē donderdach, den dienaren oft
Ouderlinghen, eighentlick, in de vree-
se des Heerē, voorbrēghe: op dat in de
naeste vergaderinghe der Ouderlighē,
een nerstighē en rype ondersouckighē
der beschuldighē ghedaen werde.

Ist dat binnen de voerseide weke
iet sulcx, teghe de vercoren, ghebrocht
werdt, dat haer verkiefsinghe ten rech-
ten twiſelachtich soude moghen ma-

ken (na datter nerstich ondersouck,
doer de dienaers ende Ouderlinghen
ghedaen is) so werden de ghene, die al
so beschuldicht sijn, rotten dienst niet
toeghelatē: maer in haer plaetse, wer-
dē, doer de dienaarē, ghestelt, de wel-
ke alder bequaemst schijnen te wesen,
tot dat de Ghemeinte in alle redelick-
heit ghenouch ghedaen werdt. Maer
ist dat de gansche weke, voer den na-
uolghenden sondach niet ghebrocht
werdt teghen de vercorē, dat ymmers
van eenigher weerdē sij: dan gaen de
dienaren des wordts ende de Ouder-
linghen voort, tot de beuestinghe der
ghecoren dienaarē, voer de gansche ghe-
meinte, na dese nauolghede maniere.
Van de openbare aenneminghe en
de beuestinghe der Dienaren/
voer de gansche ghemeinte.

Cap. iiii.

In de voermiddaelsche oft nae-
middaelsche predicatie des son-
daechs (nae dat het de ghemeinte
ghelegghen is) achter dat de ghe-
mein ghebeden der ghemeinten
ghedaen sijn, eer darmen den psalm
singht: de dienaar doet, met namen

Van de Dienaren

voortcōmen de vercozen dienaers der
Ghemeintē, in t'ghesichte der gāscher
Ghemeinten, so dat sijn staen int middē
der ander dienaarē en Ouderlinghen.
Daer na handelt de dienaar des
Wordts wt dē stoel, na den eijch des
diensts, totten welcken sijn aenghenoe-
men werden.

De forme der beuestinghe en aen-
neminge der dienaar des Wordts/
ende des Superintendents.

Cap. v.

NA dat dese dienaren des
wordts in t'ghesichte der
ghemeinte ghestelt sijn, so
sal de dienaar wt dē stoul
int corte verhalē, van haer
onbelette vertiesinghe, segghede, dat
nu niet meer in dese sake nodich sijn toe
te doen, dan dat sy in de openbare ver-
gaderinghe der ghemeinte, beuesticht
worden: ende daer om de dienaar sijn
worden wendende totten vercozen
dienaren, false op dese nauolghende
wyse aenspreken.

Ghemerct dat ghy broeders totten
dienst des wordts, in dese ghemeinte

Christi, met haer ghemein bewillin-
ghe ghecoren sijt ende gheroupen, en
dat daer niet meer noodich sy, dan dat
ghy nu opentlick voer de gansche ghe-
meinte beuesticht werdt, doer de opleg-
ghinghe der hāden, na Gods word: so
moet ick vā v eerstmael sommighe din
ghē, wt dē name der gāscher ghemein-
tē, vraghē, op dat ghy selue desen uwē
dienst, met uwē eighē mōt, voer de gā-
sche gemeente, betuyget en bewilliget.

De onderuraghinghe die den ghecore die
naren des wordts, oft den Superinten-
dent opentlick voer ghehondē
werden, in haer beue-
stinghe.

Wheuoeldy niet den inwēdighen
aenblaes des heilighen Gheests in v
herte, die v verweect en beweecht, om
in dese ghemeinte aen te nemen den
dienst die v ghepresenteert is: te wetē,
dat ghy daer in niet souckt v eighen
profijt oft eere: maer alleenlick de glo-
rie Gods, ende de vermeerderinghe
des ryx Christi, in sijn ghemeinte, doer
de predicatie ende verbreidinghe sijns
Euangeliums.

Sy antwoorden Ja, wy gheuoelen't.

Wheloedy niet, dat de Propheten

sche ende Apostolische leeringhe des
 ouden ende Nieuwen Testaments, in
 de Bibelsche schriften begrepen, sy dē
 eenighen, warachtighen ende ghe-
 nouchsamen * grōt der ghemeine fere-
 ken Gods in Christo: † so dat in den
 gront der Schriftueren, alle dinghē be-
 grepen sijn, de welcke eenichsins noo-
 dich sijn ter salicheit: * der welcker sa-
 licheits gront, middel ende hooft sy
 Christus Jesus alleene, † mensche wt
 mensche(na den vleesche)mer oock we-
 derom warachtich ende eewich God
 bouen al, * in de eenicheyt der Godde-
 licker driuuldicheit ghepriesen:

Ephē. 2.

† 2. Ti. 3.

Afl. 4.

Eph. 1.

2. Corin. 3.

† Rom. 9.

Mat. 3. 28

1. Ioan. 5.

Sy antwoorden, wy gheloeuen't.

Wildy niet in desen gront der ghe-
 meinten Gods (na v vermoeghen) in
 vwen dienst vast blyuē, sonder eeniche-
 sins besyden wt te loopen: ende den sel-
 uen gront alleene, doer vwe leeringhe
 ende leuen veruoorderē: * daer op, doer
 de ghenade Gods, bouwende gout, sil-
 uer oft costelicke ghesteenten: en r'hout
 hoy ende stoppelen, die daer op ghe-
 bouwet souden moghen wesen, na de
 mate vwer gauen, van gout, siluer en-
 de costelicke ghesteenten onderschei-
 den: ende die, so wel in andere, wren
 Worde

1. Cor. 3.

Worde Gods straffen, als in v seluen
(ist datter eenighe bewonden werden)
te laten straffen?

Sy antwoorden, wy willen.

Bekendy niet v schult ende officie te
wesen, *dat ghy in vwe dienst onstras=
felick leuen sult: niemanden gheen oor=
sake van onstichinghe, so wel in de lee=
ringhe, als in het leuen, gheueder: En=
de ist dat ghy hier inne erghens vwe
schult ende officie te buytē gaet, waer
doer eenighe erghernisse cōmen moch=
te: *wildy v seluen niet der broederlic=
ker vermaninghe, na t'ghebruyck der
Christelicker straffen, so wel als de an=
dere broederen der Ghemeintē, onder
werpen: op dat ghy na d'wordt ende
reghel Christi (in dien het van noode
ware) vermaent ende ghestraft, ia van
vwen diēst ghestelt werdt: so verre als
ghy dat, na het oordeel der ghemeinten,
verdient sult hebben?

1. Timo. 3.

Tit. 1.

1. Timo. 5.

Gal. 2.

Sy antwoorden, Ia wy, gherne.

Daer na keert hem de Dienaer tot
de Ghemeinte ende secht.

W hy hebt ghehoirt, broeders, het
ghetuychenisse dat dese ghecoren broe=
deren van hueren roep ghegheue heb=
ben,

Matt. 18.

ben, ende hoe dat sy ghesint sijn, om ha-
ren dienst te aenueerden. Mer na dat
alle dese dinghen, onser aller vermo-
ghen te bouen ghaent, laet ons hem aē-
roupen, *die daer beloest heeft ons by
te wesen, totten einde des werelts, in
deser wijsse biddende.

*Een Ghebet ouer de vercoren Die-
naers des wordts, omtrent
haer beuestinghe.*

Matt. 28.

Ephē. 4.
1. Cor. 12.

2. Tim. 2.

Here Godt, sone des leuen-
dighen Gods Jesu Christe,
die daer beloest hebt, * vwe
ghemeinte by te wesen tottē
einde des werelts, * ende in
de selue ewelick hebt willen hebben
leeraers, ter opbouwinghe ws li-
chaems: wy bidden v nu oetmoedelick,
dat ghy dese mannen, in vwen heilis-
ghen name ghecoren, met vwen heilis-
ghen gheest, wilt veruullen: op dat den
dienst ws Goddelicken wordts onder
ons onderhoudē mach werdē. Gheest
haer wijsheyt, * om v Wordt rechtsin-
nich te cliuē ende deele. Gheest haer,
dat sy de listen ende tyrannien des du-
uels ende des Antichrists, van dese on-
se ghemeinte ghetrauwelick ende ner-
stelick

der Gheymeinte.

steliſch weeren. * Gheeft haer sulck eenen mont ende wijsheit, dat sy de monden aller viandē, doer de autoriteit vus wordts stoppen: ende de woluen van v cudde veriaghen moghen: op dat also v volck in vwe waerachtighe kennisse, doer haren dienst, gheleert synde, v mach prijsen, dancken, ende in de heilighē ghegheoirsaemheit ws willen, in alle Godsalicheit, daghelick meer ende meer toenemen, tot de vermeerderinghe ws rijck, ende de glorie ws hemelschē Vaders, den welcken wy doer v wē name * (als wy van v gheleert sijn) oetmoedelick aenroupen, seggēde,

25

Luc. 22.

Tit. 1.

2. Tim. 23.

Mat. 6.

Luc. 11.

Onse Vader, die daer sijt etc.

Daer na de Dienaer des wordts cōt wten stoul, by de ander Dienaren: ende so werden de handen der Dienaren * (na het Apostolisch ghebruyck) op de hoofden der ghecoren gheleit: ende dā sprekt de Dienaer des wordts met luyder stemmen, aldus.

Act. 13.

1. Timo. 5.

Gode ende onse hemelsche vader, de welke v totten dienst sijns wordts in

E 5

dese

Van de Dienaeren

dese sijne ghemeinte gheropen heeft,
verlichte v met synen heilighē gheest,
verstercke v, doer sijn machtighe hādte
ende regiere v so, in vwen dienst, dat
ghy daer in ghetrouwelic ende vrucht-
baerlick moecht wandelen, om te ver-
breiden het rijke sijns eenighen ghe-
bozen soens, in sijn ghemeinte, doer de
vercondinghe sijns Euangeliums.
Doer den seluen vwen eenighen ghe-
bozen sone Jesum Christū, onsen hee-
re ende salichmaker, Amen.

Ephē. 6.

Col. 4.

2 Thes. 3.

Naē dat sodanighe handtopleggin-
ghe gheschiedt is, so keert de Dienaer
sijn redene wederō tot de gansche ghe-
meinte, ende vermaēt se hoe datse haer
schuldich is, tot de Dienaers des
Wordts te dragen, ende voer de selue
neerstelick te bidden.

Daer na so spreckt hy die aenghe-
nomē Dienaers aen, in deser wyse.

Ioan. 20.

Act. 20.

1. Pet. 5.

Siet nerstelick toe, broeders, voer
v seluen, dat ghy in desen vwen roep,
werdelick wandelt, als het den trau-
wen Dienaers Christi betaemt. * Doe
det het cudde Gods, d'welck v betrau-
wet is. Draecht daer sorghe vorē, * niet
wt bedwanck: mer gherwillich. Noch
oock

der Ghemeinte.

27

oock om onbehoirlick ghewin: mer v
ghewilligher herten. Noch eenighe
heerschappye gheb:uyckende teghē de
Ghemeinte: mer weest als spieghelen
der cudden: * Werdt niet ghebrofen,
doer eenighe teghenstooren, de welcke
men alcht, in desen roep, verwachten
moet. Mer wilt de verachtinghe, ver-
smaetheden ende schandelicke worden
des werelts, clouckelick met alder lydt
saemheit draghē. * Ja verblydt v om
der seluer wille. † Sijt ghetrawe ende
nerstighe medearbeiders met Christo
dē Heere, ende den heylighen Gheest,
* in het straffen des werelts van sijn
sonde, gherechticheit ende oordeel.
Weest niet obgheblasen, ist dat vwe
dinghen wat na vwe begheerte voort-
gaen. Souckt oock ende begheert gheē
rijckdommen ende eere deser werelt,
op dat, ghy niet, daer doer betoouert
sijnde, slaperich werdt: * ende dat so
niet comme de viandische mensche,
en de wile ghy slaept, oncruyt ouer-
saye in den acker des Heeren. Int co-
te, * weest ghedachtich der talenten,
die v hier toe betrouwet sijn, dat ghy se
ter winninghen wt gheeft: ende niet
dat ghy se in eenen snutteldouck ghe-
wonden

Ioan. 13. 14

Mat. 10. 5

2. Timo. 1.

2. 4.

Mat. 5.

Luc. 6. 46

Act. 5.

† 1. Cor. 3.

Ioan. 15.

Mat. 13.

Mat. 25.

Van de Dienaren

worden in de aerde graeft. Arbeidet
 hier inne, dat ghy doer vwe nersticheit
 meer ander talenten onsen ghemeinen
 Heere, doer sijn ghenade, moecht win
 nen. Want so sal't gheschiedē, dat ghy
 ten einde (na allen vwen arbeyt, * als
 de Prince aller Herders verschynen
 sal) ontfanghen sult de onuerwelcker
 licke croone der glorien: ende hoiren
 sult de lieflicke stemme, * *Luc. 19.* *Matt. 25.* Ey goet ende
 ghetrauwe knecht, gaet in tot de blij
 schap vus Heerē. God en onse hemel
 sche vader, geue doer sijn groote barm
 herticheit, dat wy alle te samen dese ste
 me hier namaels hoiren moghen, om
 sijns beminden soens ons Heeren Je
 su Christi wille. Amen.

Daer na singt de Ghemeinte, Sa
 lich is hy die tot den raede: oft ee
 nen anderen psalm, ten propoeste
 dienende: ende so werdt de Ghe
 meinte t'huys ghelaten.

De forme om de Ouderlinghen /
die int d'wordt niet arbeiden /
in de ghemeinte te beues
stighen. Cap.6.

Die Ouderlinghen na
de predicatie in t'ghesich-
te der ghemeinte ghestelt
sijnde, de Dienaer des
Wordts wtē stoul, segt cor-
telick vā haer verkiepinghe: hoe dat sū
na der Dienarē ordeel, sonder eenich
belet is: ende dat het alleēlick noodich
sij, dat sū totten seluen dienst opēlick
aenghenomen werden.

Daer na spreekt hy de ghecoren
aen, met dese worden.

Na dat ghy tot het Ouderling-
schap deser onser ghemeinte vercoren
en doer de ghemein bewillinghe der
seluer gheroupen sijt: ende datter an-
ders niet noodich is, dan dat ghy opē-
lick in de vergaderinghe, beuesticht
werdt: so begheere ick voer al vā v, als
dat ghy vande nauolghende stücken
warachtelick en sonder geueinstheit,
als in het aenschijn Gods, betuyghen
sult.

Van de Dienaren

Ten eerste, oft ghy v gheuoelt met een inwendich betuyghē des heilighē Gheests, verweert te wesen, om desen dienst te aenueerdē: namelijk niet om uwe eighen glorie oft profijt, maer alleēlick om de glorie gods te voorderē.

Sy antwoorden, wy gheuoelen't.

Gheloeft ghy niet, dat de Prophetische ende Apostolische leeringhe des Ouden ende nieuwen Testaments in in de Bibelsche boucken besloten, * in haer is houdēde, al dat noodich is tot onser salicheit?

Psal. 19.
2. Tim. 2.
Luc. 16.

Sy antwoorden, wy gheloouen't.

Wilt ghy niet den Dienaers des Wordts met raet ende daet, ende al v vermoghen bijstaen: ende haer in het draghen haers diensts verlichten, en de gansche ghemeinte, doer de oprechtheit ws leuens stichten: ende iust dat ghy iet desen unren roep onwerdelick dedet, wilt ghy (volghēde t' ghebruyc der Christelicker straffen) wten worde Gods vermaent, ghebetert ende ghestrast wesen?

Sy antwoorden, Ia wy, doer Gods ghenade

Ma dat dese onderuraghinghē en antwordē voleindt syn, so sal de Dienaer, de Ghemeinte tot bidden vermanen, ende sal opentlick selue bidden, op

der Ghemeinte.

31

Dese wyse:

Een Ghebet.

Here Iesu Christus, * sone Math. 16.
des leuedighen Gods, * die Eph. 4.
uwe Ghemeinte inder aers-
den, doer den dienst der mē-
schē, daer toe behoirlick ghe-
roepen, tottē einde des werelts regie-
ren wilt: wy biddē v nu oetmoedelic,
dat ghy dese mannen, onse broeders
(de welcke tottē dienst des regimēts,
deser uwer Ghemeinten ghecorē sijn)
met de gauen ws heilighen Gheests,
so wilt verlichten, dat sy daer in ghe-
trauwelic wandelē, en den seluē diēst
totten einde haers leuēs oprechtelic
bedienen moghen, v uwer ende onses
hemelschen Vaders eere, den welcken
wij, doer uwē name oetmoedelic aen-
roepen: so wij van v gheleert sijn, seg-
gende

Onse Vader die daer syt. &c.

Daer na werden haer de handen,
vanden anderen Dienaren opgheleit,
ende vanden Dienaer des wordts, de
welcke met luyder stemmen secht
aldus:

*God ende onse hemelsche Vader,
die v met ons totten regimente deser*

Van de Dienareſt

ſynder ghemeinten (na de leeringhe ſyns Goddelicken Wordts) gheroepē ende verſcheiden heeft; die verlichte v ooc, doer ſynen heiligen Gheest, ende verſtercke v ſo met de cracht ſynder on uerwinnelicker handt, dat ghy volſtadelick ende ghetrauwelick uwen diēſt bedienen moecht totter glorien ſyns naems, ende ter ſtichtinghe ſynder Ghemeinte. Amen.

Daer na ſo vermaent de Dienaer de ghemeinte haers ſchults teghen de Ouderlinghen, ende dat ſy voer haer God ſtedich ſchuldich is te bidden.

Ten laetſten ſyn redenen wendende tot de aenghenomē Ouderlinghē, ſal hiſſe vermanen: dat ſij gheen acht hebben, op de verachtinghe ende haet des werelts: gheen personen aenſien ſullen: maer dat ſyſe alle ghelyckmatelick vermanen, beteren ende ſtraffen ſullen, na t'gebruyc der chriſtelicker ſtraffen. Dat ſij ooc de leeringhe, ſedē, ia het gansche leuen aller Dienaren des Wordts, nerſtelick bemercken, de woluen vandē cudde der ghemeinte, met den Dienaers des Wordts weeren: * ende dat ſy ooc de talenten, die haer betraut ſyn, tot winninghe beſtellen, op dat ſy ooc eindelinghe, de croo-

Lue. 19.

2. Tim. 4.

der Ghemeinte.

33

ne der glorien, in de verschyninghe Jesu Christi ontfanghen, ende t'samē de lieffelicke stemme hoiren moghen.

* Compt ghy ghesegghende mijns vaders, besidt het rijke, dat v vanden beghinne des werelts bereit is. Amen.

Mat. 25.

Eindelick so werdter eenen psalm ghesonghen: dé welcken gheeyndt sijnde, wert de ghemeinte ghelate.

De forme der beuestinghe der Diaconen. Cap. 7.

Dese in t'ghesichte der gāsscher ghemeinten ghestelt sijnde, so verhaelt de Dienaer int corte van haer sekerer verkiesinghe: daer na so vraecht hy, vanden vercoren Diaconen, van t'ghene, dat hier na volcht, op dese wyse:

Ouermidts beminde broeders, dat niemandt wt der Ghemeintē, reghe v heeft connē voortbringhe, dat vwe verkiesinghe ten rechten mochte besware: ende dat daerom gheen twiſfel sy, oft ghy syt met de ghemeen bewillinghe

Q

der

der gâscher ghemeintē, tot desen diēst
des Diakenscaps vercozen: so is nu v
Officie, dat ghy, doer uwe antworde
desen vroe roep opēclīck betuyghē sult.

Ten eersten, Gheuoelt ghy niet in
vwe herten, doer den inwendighen aē
blaes des heylighen Gheests, dat ghy
tot desen diēst so gheroepē sūt, dat ghy
dien niet om vwe eighē eere oft profijt:
mer alleenlick om de voorderinghe der
glorien Gods, ende ter behulpin-
ghe der armer broeders, aenueerden
wilt.

Sy antwoorden, wy gheuolen't.

Gheloeft ghy oock niet, dat de Pro-
phetische ende Apostolische leeringhe,
in de Bibelsche boecken begrepen, sy
warachtich, godsalich, ende * volghē-
noechsaem: wiens tgront sy Christus,
* waerachtich God ende warachtich
Menschē, tōnsen eenighē middelaer?

Sy antwoorden, Ia wy.

Wilde niet de aelmoessen, ter be-
hulpinghe der armen nerstelick verga-
deren: ende de selue vergadert sūde,
ghetrauwelick ende wijselick den armē
wrdeilen, * ende in sonderheit den
huysghenooten des gheloefs, sonder
eenich wtwendich censien der persoo-
nen;

2. Tim. 3.

† 1. Cor. 3.

Rom. 1. 9.

1. Ioan. 5.

† 1. Tim. 2.

Gal. 5.

des Wordts.

nenmer alleenlick * na eens yeghelicx 35
A8.4
armoede ende noordrust

Sy antwoorden, *Ia wy, doer de
ghenade Gods.*

Wildy niet desen vwen dienst met
eerbaerheit ende heilicheit (na v vers
moghen) vercierenz Ende in dien ghy
iet bedryft, dat vermaninge ende straf
singhe werdich sy, wildy v niet gherne
der Christelicker straffen onderwerpē,
ghelijck alle de ander broeders der ge
meinte doen?

Sy antwoorden, *wy willen.*

Ende dese vraghen ende antwórdē
gheeindt synde, so vermaēt de Die
naer de gansche Ghemeinte tot bid
den ende bidt selue met luyder stē
men, op dese wijze.

T'ghebet.

Here Iesu Christe, * die tot Mat. 26
ons, v seluen, in onse armē;
en onse armen in v seluen ei
ghenlick beuolē hebt, * dat Mat. 26
A8.4
men eē bysonder sorghe der
seluer in uwe ghemeinte draghen sou
de, daer toe Diakenē, * doer vwe Apo
A8.6
2 stelen

A8.6.7.

stellen ordinerende: Wy bidden v oetmoedelic, dat ghy alle wortelen der ghiericheit, wt onse herten wilt wtroyen: Ende gheeft dese mannen vwen gheest, als ghy in voerryden * Stephano vwen eersten martelaer inden seluen dienst ghestelt sijnde, oueruloedelic waert gheuende, op dat sy vwe armen onder ons godsalichlick ende getrouwelic dienen, in een warachtighe liefde, sonder eenich aensiē der persooden, oft beweghinge haerder affectiē: mer dat sy alleenlick acht hebbē, op de heilichmakinghe ws heilighē naems, ende des naems ws hemelschen vaders, den welcken wy, doer v aenroepē, so wy van v gheleert sijn, seggende:

Onse vader die daer syt etc.

Na dat het ghebet voleindt is, so werden de handen opgheleit: ende de Dienaer secht met luyder stemmen, aldus.

Gode de Heere, ende onse hemelsche vader, die v tot desen dienst des Diacons caps gheroepen heeft, die regiere v ghenadelick, met sijn Goddelicke cracht, wijsheyt ende goetheit, op dat ghy in hem werdelick moecht wandelen, tot

der Ghemeinte.

37

le, tot sijn glorie, ende stichtinghe sijn=
der ghemeinten, om sijns eenighen ge=
boren soens Jesu Christi ons Heeren
wille, Amen.

• Na dat de handroplegginghe ghe=
schiedt is, so vermaent de Dienaer de
rücken der Ghemeintē haers ampts,
* in het mildelick wordeilē der aelmoes=
sen: ende den ghemeinen man vermaet
hy tot soberheit ende arbeit, op dat een
ieghelick wat hebbe, ter behulpinghe
der nootdriftighē, * als Paulus leert.
Ende daer na, so vermaent hy oock de
armen haers ampts, dat sy nerstelick
bidden voer de rücke, * op dat de Hee=
re haer miltheit rückecliek wille verghel=
den. Ten laetsten, vermaet hy ooc opet=
lick de ander dienaers ende Ouderlin=
ghen der ghemeinten, dat sy allesins
toesien, dat doer haer schult ende slap=
picheit gheensins gheschiede, dat de=
sen schoopen ende nootsakelicken diest
der Diaconen, in de ghemeinte Christi
vergae, oft verdrayt werde in eenē val=
schen schijn oft ydelē tytel des Diacon
schaps: gheluck wy dat sien in her
Paepsdome ghedaen te wesen, tot eenē
roof der armen.

1. Cor. 16.

2. Cor. 8. 9

1. Tim. 6.

Eph. 4.

2. Cor. 8.

Dele vermaninghe gheeynde wes

Van de Dienaren

Mat. 25.

sende so vermaent de Dienaer den be-
uestichdē Diakenē, dat sy haer de gods-
licheit, volcādicheit, en ghetrauwicheit
Stephani in haren roep voerhouden
sullen, om die te volghen. Ende dat sy
niet vererghert werden, doer de schan-
delickheden, loghenen ende lasteringē
der menschen, de welcke ghemeinlick
ghetrauwe Dienaren, in dese werelt
lyden moeten: mer dat sy altyt aensien
dē autheur haers roeps, vandē welcke
sy (in diē sy clouckelick volherdē) einde-
lick hoirē sullen. * Cōt ghy gheseghede
mijnē vaders, besidt het rijke, dat v vā
des werelts beginne bereit is, Amen.

Ten einde werdt (*Siet hoe lieflick
end goet*) oft eenen anderen psalm
ghesonghen, ende also werdt de ge-
meinte in vrede verlaten, met een
nerstighe recōmendatie der armen.

Vanden dienst des

Worlts. Cap. 8.

DAer werden nymer-
meer eenighe kerckelike
vergaderinghen by ons ge-
houden, in de welcke niet
was

wat in de gemeinte wtē Worde Godes,
gheleert werdt * ter stichtinghe, ver- 1. Cor. 14.
maninghe ende troostinghe.

Ende om grooter oorsaken willen
werden de Sch:iftueren, in de predica-
tien by stucken niet wtgheleit, als in
het Paepsoom ghedaen werdt: mer
men neemt wten Bibel eenighē boeck
des ouden oft des nieuwē Testamēts,
om dien, vanden beghinne totten ein-
de wt te legghen: wten welcken in alle
predicatie ordentlick so veel voerghe-
lesen werdt, als men wel op een huere
tijts stichtelick ende bequamelick can
wtlegghen ende verclaren.

De Dienaren des Wordts werde
oock (alst noot is) vermaent, dat sy in
het prediken niet te seer buyten haren
text loopen: mer dat sy alle haer leezin-
ghen, vermaninghen, verweckinghen,
straffinghen ende troostinghen, wt dē
teghenwordighē text (so verre alst mo-
ghelick is) nemen sullen.

Van de orden ende wyse der predi-
catien/ ende ghemeen ghe-
beden. Cap. 9.

Als de ghemeinte ter seker huerē
ersamen ghecommen is, de Die-
naer gaet opten stoel: ende voer al
vermaet hy de Ghemeinte, tot bidden
met dese oft dierghelijcke worden.

Quermidts dat ghy, Christelike
broederen, hier vergadert sijt, om wt de
woorde Gods, vwer sielen salicheit te
leerē: so laet ons voer al den Heere om
sijn Goddelicke ghenade (sonder de
welcke wy niet vermoghen) aenroepē:
op dat ick niet vooztzinghe, dan de rei-
ne leere des Goddelicken Wozds: en
de dat ghy die hoiren moecht ter voor-
deringhe vwer salicheit.

T'ghebet voer de predicatie.

Psal. 19.

O Hemelsche vader, * wiēs
wet volcomen is, de sielen
bekerende, een warachtich
ghetuychenisse, den onghe-
leerden wijsheit gheuende,
end

en de ooghen verlichtende; wy bidden
 v oetmoedelic, dat ghy doet uwe on-
 eidelicke goetheit, ons blint verstadt
 met uwē heilighē Gheest wilt verlich-
 ten: op dat wy uwe wet oprechtelic
 verstaende ende die bekennende, daer
 na leuen moghen. Ende na dat v ghe-
 liefst, alder goedertierenste Vader, de
 * verborghentheiden ws willen den
 cleinen alleenlick te openbaren: * ende
 dat ghy alleen acht hebt, op de ghene
 die oetmoedich ende ghebroken is vā
 gheeste, de vrees ws wordts hebben-
 de: Gheest ons eenen oetmoedighen
 gheest, ende weert van ons alle vrees-
 helicke wyfheit, * die een vantschap te-
 ghen v is. . Wilt oock ten rechten we-
 ghe bringhen, die noch vander waer-
 heit dwalen, op dat wy alle v eendrach-
 telick * dienen in heilicheit en gherech-
 ticheit, alle de daghen ons leuens.

Math. 11.

Esa. 66.

Rom. 8.

Luce. 11.

Dit begheeren wy van v alderbarm-
 hertichste Vader, in den naem ons
 Heeren ende salichmakers Je-
 su Christi, so wy van hem
 gheleert syn, bidden
 de aldus.

Onse

Van de ghes

Onse Vader die daer in
de hemelen sijt /
Gheheilicht sij vwen
naem.

Wrycke toeconme.

Vwen wille gheschie op aers
den/als inden hemel.

Gheest ons huyden ons daghes
ghelick broot.

Ende vergheest ons onse schulds
den/ als wy onse schuldenaren vers
gheuen.

En leit ons niet in becoringhe.

Maer verlost ons vanden quas
de Want vwe is dat rycke ende de
cracht ende de heerlicheit, inder ewighe
heit. Amen.

Daer na werdt eenen psalm, in
ghemeine sprake vader gansch ghes
meinte ghestadelick ghesonghen, de
welcke voleindt synde, veruolcht de
Sienaer synen text, vander plaetsen
aen, daer hy, in de voergaede predica
tie, ghebleuen was.

Op d'einde der predication, eer dat
de

de ghemein ghebeden ghedaen wer-
dē, ist dat die Dienaer iet heeft, dat der
Gemeinte eighentlick te kennen ghe-
gheuen moet wesen: oft waer af sy
vermaent moet syn, dat verclaert hy
met corte worden: ende daer na be-
gint hy de ghemein ghebeden, op de-
ser wyse.

T ghebet achter de predicatie.

Alberghenadichste Vader,
vwe lieue sone Christus Je-
sus heeft ons ghelcerc, *sa-
lich te wesen, de ghene die
v wordt hoiren ende dat be-
waren. Naer oernidts dat wy dat
niet bewaren cōnen, ten sij, *dat ghy't
met vwe gheest, in onse hertē schryft:
wy bidden v, vuten gront ons herten,
dat ghy Satanam van ons wilt wee-
ren: *op dat hy ons v wordt (dat wy
ghehoirt hebben) niet ontneme. Wilt
ons ooc ons steenich herte afnemen,
dat de nieuspruytende vruchten vus
wordts niet verdrooghen. Wilt des-
ghelice de sorchuuldicheden deses
werelts, die dat onderdruckē, vut onse
herten royen: ende maect ons een goe-
de eerde, op dat v heilich wordt, dat in
haer

Luc. 11.

Iere. 24.
Math. 13.
Luce. 12.

Van de ghes

Onse Vader die daer int
de hemelen sijt /
Gheheilicht sij vwen
naem.

Rycke toecomme.

Vwen wille gheschie op aers
den/als inden hemel.

Gheest ons huyden ons daghes
ghelicy broot.

Ende vergheest ons onse schuls
den/ als wy onse schuldenaren vers
gheuen.

En leit ons niet in becoringhe.

Maer verlost ons vanden quas
de Want vwe is dat rycke ende de
tracht ende de heerlicheit, inder eenwic
heit. Amen.

Daer na werdt eenen psalm, in
ghemeine sprake vader ganscher ghes
meinte ghestadelick ghesonghen, de
welcke voleindt synde, veruolcht de
Dienaer synen text, vander plaetsen
aen, daer hy, in de voergaede predica
tie, ghebleuen was.

Op d'einde der predication, eer dat
de

de ghemein ghebeden ghedaen wer-
dē, ist dat die Dienaer iet heeft, dat der
Gemeinte eighentlick te kennen ghe-
gheuen moet wesen: oft waer af sy
vermaent moet syn, dat verclaert hy
met corte worden: ende daer na be-
gint hy de ghemein ghebeden, op de-
ser wyse.

T ghebet achter de predicatie.

Alberghenadichste Vader,
vwe lieue sone Christus Je-
sus heeft ons ghelcert, *sa-
lich te wesen, de ghene die
v wordt hoiren ende dat be-
waren. Maer oermidts dat wy dat
niet bewaren cōnen, ten sij, *dat ghy't
met vwe gheest, in onse herte sebryst:
wy bidden v, vuten gront ons herten,
dat ghy Satanam van ons wilt wee-
ren: *op dat hy ons v wordt (dat wy
ghehoirt hebben) niet ontneme. Wilt
ons ooc ons steenich herte afnemen,
dat de nieuspruytende vruchten vus
wordts niet verdrooghen. Wilt des-
ghelick de sorchuuldicheden deses
werelts, die dat onderdzuckē, vut onse
herten royen: ende maect ons een goe-
de eerde, op dat v heilich wordt, dat in
haer

Luc. 11.

*Iere. 24.
Math. 13.
Luc. 12.*

haer ghesayet is, menigherbade vruchten mach voortbringhē, ter heilichmakinghe ws naems, doer den seluen vwen sone onsen Heere Jesum Christum. Amen.

Dat nu voort aen aenuolcht,werdt alleine t'sondaechs voer middach ghebruyckt, vut ghenomen het groot ghebet voer de ghemeine nootlakelicheden, d'welck na alle predication ghesproken werdt.

De thien gheboden des Heeren vuten .xx. Exod. Tot de hoiringhe der welcker, de Ghemeinte vermaent werdt, met dese corte worden.

Hoirt de ghebodē des Heeren.

i. **I**ck ben de Heere uwe God / die v wt Egypten landt / vuten diensthunse gheleidt hebbe.
Ghy sult gheen ander Goden neuen my hebben.

ij. Ghy sult v gheen beelde / noch
eenes

eene ghe ghelyckenesse maken/noch
van t ghene dat bouen in de hemes
len is/ noch van dat daer onder op
ter aerden is/ofst vā datter in de wa
teren onder de aerde is. Ende an
bidse niet noch dienstse niet: want
ick de Heere uwe God ben fierck en
Jelours/die daer besoecke der vades
ren misdaet in de kinderē / tot in dat
derde ende vierde ledt der ghener
die myn haten. Ende ick doe barmher
ticheit aen veel duisenden / die my
lief hebben: ende myn geboden ons
derhouden.

Ghy sult den name ws Heeren iij
ws Gods niet te vergeefs ghebruie
ken:want de Here sal hem niet ons
ghestraft laten:die synen name te
vergeefs ghebruyckt.

Sijt ghedachtich des Sabbaths iiij
dach/dat ghy dien heilicht: Ses da
ghen suldy arbeitē/ ende al v werck
doen: maer den seuesten dach is den
rustdach

Van de ghes

rustdach des Heerē ws Gods: dan
suldy gheen werck doen/ noch ghy /
noch v sone/ noch v dochter / noch v
knecht/ noch v iockwyf/ noch v vee/
noch v vrēdelinc/ die in uwer stadt
poortē is. Want in ses daaghen heeft
de Heere Hemel ende Eerde ghes
marct / ende de Zee: ende all datter
in is/ ende hy ruste ten seuensten da
ghe. Hier om ghebenedyde de Hee
re den rustdach/ ende heilichde hem.

v. Ghy sult v vader ende moeder
eeren/ op dat ghy lange leeft inden
lande / dat v de Heere v God ghes
uen sal.

vj. Ghy sult niet dooden

vij. Ghy sult gheen ouer spel doen.

viii. Ghy sult niet ste'len.

ix. Ghy sult gheen valsche ghetuy
ghemisse spreken/ teghen uwen nae
sten.

x. Ghy sult niet begheerē ws nae
sten hups: Ghy sult niet begheeren

ws

ws naesten Wyf/ noch synē knecht/
noch syn ionckwyf/ noch synē Doffe/
noch synen Esel/ noch oock eenich
dinc dat syn is.

Na dat de thien gheboden ghe-
lesen syn, so neemt de Dienaer daer
wt orlake, om de Ghemeinte vā haer
sonden te vermanē: ende de selue ver-
maent hy, om die te bekenen, ende
tot haers selfs beschuldighē, ende
tot een vierighe begheerte der Godde-
licker ghenadē ende vergheuinge der
sonden, in deser wyse.

*Wy sien in dese goddelicke wet, als in
eenen spieghel, hoe grootelick ende in hoe
menigherley wyse wy God, met onse ouer-
tredinghe verbolghen hebben. Laet ons
dan nu, wt ganschē herten van hem oet-
moedelick begheeren, dat hyse ons wille
verghenen: sprekende aldus.*

Oetwiche God ende alder-
ghenadichste vader, wy ver-
oetmoedighen ons wt gan-
scher hertē voer uwe godde-
licke Maestheit: teghen de
welcke wy so gruwelick ghesondicht
heb-

- hebben, also wy opentlick ende onghe-
Luce. 15. ueinsdelick belyden, * dat wy niet wer-
 dich syn uwe kinderē meer ghenaeemt
Psal. 51. te wesen. * Want bouen dien dat wy
 in sonden ontfanghen ende ghebozen,
Gen. 6. 8. * oock tot alle doechden onbequaem,
 ende totter boosheit ganschelick ghe-
 neghē syn, so hebbē wy noch uwe ghe-
 boden menigherley ouerghetreden, v
 na uwe weerddicheit niet eerēde: en
 onsen meesten na v beuel niet bemin-
 nende. By den welcken, na uwe strā-
 ghe gherechticheit, wy ons belyden de
 ewighe verdoemenisse werdich te sy-
 ne: en dat het met ons al verlore ware
 ten ware dat uwe oneindelicke barm-
Luce. 15. herticheit (waer met ghy alle leedt-
 schaphebbers, * als sij selfs noch verre
 syn, pleecht te ghemoete te gaen) uwe
 gherechticheit verre te bouē ghinghe.
 Wilt ons dan ghenadich wesen, doer
 uwen lieuen sone Jesum Christum als
 leine: doer wiēs verdienstē gheboocht
 synde, weest niet onser sondē ghede-
 tich: mer die vergheuen hebbende, ont-
 fanct ons (die doer een oprecht leedt-
 schap tot v bekeert syn) in ghenaden.
Ezech. 18. * Want ghy wilt niet de doot des son-
 daers: mer meer dat hy hem bekeere
 ende

mein Ghebeden.

49

ende leue. Ende ons also in ghenaden
ontfanghen hebbēde, op dat wy v niet
meer verbelghen, * begaest ons met
vwen heilighen Gheest: ende het stee
nich herte ons afnemende, scheidt in
ons een * nieuw herte, dat sachte en-
de van vleesche sy: Den welcken ghy
vwe wet so inschrijft, dat wy van nu
voort aen onse leuen daer na voeghe:
* als finderen des lichts toebehoert,
in een nieuwichheit des leuens voer v
stedich wandelende, ter eeren ws naēs
ende ter stichtinghe vwer ghemeinte:
doer den seluen onsen Heere Jesum
Christum, Amen.

Psal. 51.

† Ezech. 11.

Ierem. 31.

Ephe. 5.

*De vercondinghe der ontbindinghe ende
bindinghe der sonden, de welcke de
Dienaer claerlick sal voer-
houden, met dese oft dier
ghelijcke worden.*

Ghemerckt dat het den ewighen
God ghelieft, de warachtighe peniten-
ten, die haer sonden bekennen, in ghe-
nade t'ontfanghen: ende de herdtnecki-
ghe boose menschen, die haer sonden
bedecken oft ontschuldighen, * in haer
sonden te laten; wy moeten onse misda-

Ezech. 18.

Marc. 16.

Ioan. 3.

den

den

den weer herten bekennen . So vele
dan alsser onder v sijn , die schaempte
ende leedtschap harer sonden hebben,
ende voorts vaste gheloouen ende be-
trauwen , dat sy haer alle, doer de ver-
diensten Christi alleine, ganschelick ver-
gheuen sijn : voer haer nemede, van nu
voort aen, haer aertsche gheleden te
dooden, ende de hemelsche dinghen te
volghen: den seluen (* ouermidts dat
sy gheloouen in den sone des leuendi-
ghen Gods) vercondighe ick, wt dē wor-
de Gods, dat haer * sonden inden he-
mel vergheuen sijn, doer dē naem ons
Heerē Jesu Christi inder eeuwichheit ge-
benedijt. Amen.

Ioan. 3.

Matt. 18.
16.

Ioan. 20.

Ioan. 3.

Mer so vele alsser onder v oock
sijn, die noch een behaghen hebben in
haer sonden: ende die niet bekennen oft
beteren willen. Oft al ist schoon dat sy
se bekennen , nochtrans eē ander hulpe
der salicheit soecken , dan de eenighe
verdiensste des weldaets Christi des
Heerē: * Ouermidts dat sy de duyster-
nissen meer beminnen , dan het licht,
ende niet gheloouen inden name des
eenighen ghebozen sone Gods, den sel-
uen vercondighe ick oock, wren Worde
Gods , dat alle haer sonden in de he-
melen

mein Ghebeden

58

melen ghebonde sijn, en niet onbonde
sulle werden, voer dat sy haer bekeerē.
Van welcker ghetal op dat wy ons betuy-
ghen niet te wesen: wy sullen int
corte openbaerlick ende van
herten ons ghelooue be-
lijden, seggende.

Ik ghelooue in God
dē vader almachtich/
*scherper des hemels
ende der erden.

Gene. 1.
Ierem. 32.

Ende in Iesum
Christum synē *ceni-
ghen sone / *onsen Heere: * die ont-
fanghē is / vanden heilighē Gheest:
Ghebozen * wt de maghet Maria.
* Gheleden onder Pontio Pilato /
gheruyt / ghestoruen ende begrauē.
* Is neder ghedaelt ter hellē. * Tē
derden daghe is opghestaen vanden
dooden.
* Is opghévaren tē hemel / Sidt
ter rechter handt Gods des vaders
almachtichs.

Ioan. 3.
Rom. 8.
* 1. Cor. 8.
Matt. 1.
* Luc. 1.
† Luc. 2.
* Mat. 27
Luc. 23.
† Act. 2.
* Ioan. 14
Marc. 15.
1. Cor. 15.
† Act. 1.
Heb. 8. 10.

92
Mat. 26.
Coloff. 3.
Daniel. 7.
2. Timo. 2.
† Genes. 1.
Ioā. 14. 16.
1. Cor. 12.
* Ephe. 5.
Marth. 28
† Ioan. 3.
* 1. Cor. 15
† Mat. 25

Wilt de ghes
* Van waer hy commen sal/ ont
te oordelen de leeuende en de doode.

I* Et ghelooue indē heylighen
Gheest.
* Een heilige Christelies
ke ghemeinte/ Een Gemeins
schap der heylighen.

* Vergiffenisse der sonden.

* De verrysenisse des vleeschs.

* Ende een eewich leeuē. Amen.

*Dese belydinghe ghedaen sijnde, gaet de
Dienaer voort tot de ghebeden,
voer alle nootwendicheden,
der Ghemeinten, op de-
se wyse.*

OAlmachtich hemelsche en
de barmhertighe vader, na
dat v ghelieft heeft, doer
vwe oneindelicke barmher-
ticheit, ons wt de duyster-
heyt des onwetenschaps en der Room-
scher afgodderien te verlossen, ons on-
der andere de verborgēheit des Euā-
geliums ws soēs openbarende (waer
voer wy v wt ganscher herten dancken)
wy bidē

wy bidde v oetmoedelick, dat ghy doer
de ghenade ws Gheests ons wilt stiere
ken, op dat wy het Christelic ghelooue
tot den einde ons leuens behouden, en
de daer na ons leuen stellen moghen.

Wy bidden v oock, alderhetlichste
vader, voer de ghemeyne kercke ws
soens, de gansche werelt ouer ghestro-
yet in de welcke de Godsalighe leerin
ghe ws soens (de grouwel ende afgor-
derye des Roomschen Antichrists wt-
gheworpē sijnde) gheleert ende onder-
houden werdt. Weert van de selue al-
le valsche herders ende leeraers: ende
* stelt in de selue godsalighe, ghetraus
we ende nerstighe arbeiders, * de
welcke niet haer eyghen eere soecken,
mer alleenlick de vwe, ende de sichten
ghe vwer ghemeinten.

Matt. 9.

Tii. 1.

Ende inden eersten bidden wy, al-
dergenadichste vader, voer de ghe-
meinte deses Rijcx van Enghelandt,
ende voer alle sijne Dienaren: ende in
sonderheyt voer onsen ghenadighen
D. Ed. dat v ghelieue, hem te bescher-
men, ende bewaren, ende met vwen
gheest te regieren: op dat hy sijn volck
regieren mach onder onser aller hooft
Christo Jesu: * op dat wy eē vzeedsaē en

1. Tim. 2.

gherust leuē, onder hē, met alder gods salicheyt ende eerbaerheyt, na v worde doer vwe ghenade, leiden moghen.

Wp bidden oock voer des E. M. huysghesinnie ende syn edel bloet: ende voer alle de Heeren ende Ouerhelden deses Rijcx. Ende sonderlinghe voer den hooghen wysen Coninclickē raet. Wilt hē doch begauen met dē gheest des raedis, der sterckheit ende volstandicheit. Gheest hem ooc dē gheest des eenicheits ende eendzachticheits: op dat sy alle gods salicheyt, ende r'ghene dat recht is, volghen: ende de gherustheit ende Christelicke vrede, int rijcke vooroderen ende helpen onderhouden.

Wilt oock het gansche volck deses Rijcx met vwen gheest begauen, dat het de stemme vwer Propheten gheswillich hoire: ende de leere ws soens Jesu Chzisti waerneme, ende in de selue daghelix meer en meer voortgae: ende dat het in de waerachrighe gheshoersaemheit (die het der E. M. ende den Ghestelden der seluer sculdich is) gheduerich bliue, ter weluert deses Rijcx en ter stichtinghe der gemeinte.

Wp bidden bouen dien vwe goddelicke ghenade, voer dese stadt Londen, dat

dat ghy, van de selue alderhande pla-
ghen (die wy daghelix verdienē) we-
ren wilt: ende de selue in alle godsalic-
heit, vrede ende ghemeine gherustic-
heit onderhoudē. Ende wilt de Quet-
heit der seluer, met vwen gheest also be-
gauen, dat sy, in vwe vreesse ghetrauwe-
lick ende wyselick haren dienst bedien-
nen moghen.

In sonderheit bidden wy v alder-
goedertierenste vader, voer dese onse
vriende ghemeinte, op dat, ghelijck als
ghijse hier doer vwe wonderbaerlicke
goetheyt hebt willen planten, dat ghy
oock voort aen urwe ionsticheit t'haer-
waerts wilt veruolghen; op dat sy van
alle werelclike tyrannye ende valsche
leeringhe, doer urwe macht ende barm-
herticheit, beschermt werde; ende so da-
ghelix meer ende meer toenemē mach
in alderhade godsalicheit ende waer-
achtighe eendzachticheit der herten.

Wy bidden vooe oetmoedelick voer
alle Coninghen, Princen magistraten
ende Volcken, die de stē me ws Soens
(met de Antichristische afgoderye ver-
blint synde) noch niet hebbē cōnen be-
kennen; ende de leuende lidmatē ws
soens (dien sy niet bekēnen) viandelick

Ioan. 10.

1. Pet. 2.

doer onwetēſchapveruolgē: dat ghy'ſe,
met alle andere verblide, oft (doer eeni
ge crancſheit) veruoerde perſoonē, ten
warachtighen lichte, en ten rechtē we
ghe bringt: op dat wy alle, *in eē ſcaep
foye, * onder den eenighen herder on
ſer ſielē Chriſto Jēſu vergadert ſynde, v
eendrachtelick pryſen inder eewicheyt.

Ten laetſten biddē wy, voer alle on
ſe broeders, de gāſche werelt ouerghe
ſtroyt, dewelcke om de warachtighe be
lydeniſſe ws Soens en ſjnder leerina
ghē, doer den Antichriſt onder t'cruys
eenichſins verdruckt ſijn. En in ſonder
heit wilt vertrooſtē doer uwē Heiligē
Gheest, V. en V. en haer hertē met v
we goddelicke cracht, in d'warachtich
ghelooue, van bouē ſo verſterckē, dat ſy
alle t'ghene, dat ghi haer ouerſendt, ge
duldelick, coenelick ende met danck
ſegginge draghē mogen. En dat ſy on
beureeſt en volſtandelick vwen name,
en dē name ws ſoens voer de menſchē
eewelick belyden ende grootmakē: t'ſy
doer leuen of doer ſteruē. Also ghy dat
tot vwer glorien bekennt dienende.

Byſonder bidden wy oock voer alle
broederē, die ghy met crancſheden, ar
moede, gheuangenisse, verbanninghe
oft

oft andere ellendicheden des gheests,
 oft des lichaens ten rechten versocht en
 gheoeffent hebt: dat ghy'se in haeren
 druck niet verlaten wilt: maer dat ghy
 haer cruyce, na uwe vaderlicke barm-
 hertichit, versoeten wilt: oft haer sterck-
 heit ende ghedult gheue, dat sy volsta-
 delick draghen, t'ghene dat ghy na v
 wel behaghen, haer toefendt: op dat sy
 wt hare straffinghen, verstaen moghe,
 dat sij van v, als van haeren barmher-
 tighen lieuen vader * gheproeft werde,
 tot de oeffeninghe haers gheloefs en-
 de also haer tot v bekeeren.

Pro. 3.
 1. Cor. 9.
 Hebr. 12.

Alle dese dinghen begheeren wy
 van v alderghenadichste vader, doer
 uwe vaderlicke ionste t'onwardt in v
 wen sone Jesu Christo: en in dese ho-
 pe versetert sijnde, aenroepen wy oet-
 moedelick uwen heilighen name, doer
 den seluen uwen wel beminden sone:
 so wy van hem gheleert syn, segghede.

Onse Vader die daer syt. &c.

Hier is te mercken, dat hier dick-
 mael ander ghebeden toeghedae wer-
 den; eer dat de Onse vader: gheseyt
 werdt: In sonderheit, ist dat eenighe
 eighentlicke nootwendicheden der Ghe-
 meinten ouercomen, Ende na dat het
 ghe-

ghebet Christi voleindt is, so werdt de
Doopt: oft het Nachtmael des Heeren
wigherecht, oft de Guywelickē gheje
ghent, oft iet anders (nae den val)
dwelck opētick, voer de gansche ghes
meinte ghehandelt moet wesen.

De welcke dinghen voleindt synde: of
doe sulx niet wesende, so werdt eenen
psalm, in ghemeine sprake ghestade-
lick begonnen, van de ghene, die daer
toe gheordineert sijn: den welcken de
gansche Ghemeinte ghelyckformelick
navolcht: Ende den psalm gheson-
ghen synde, so werdt de gansche Ghes-
meinte van den Dienaer verlatē, met
vrede, recōmēdatie der armen, ende ses
gheninghe, met dese woorden.

Weest ghedachtich uwer armer:
ende bide de cene voer de andere.

Iaco. 5.
Psal. 66.

God ontferme hem uwer / ende ses
ghene v: hy late verschynen het licht
syns aenschyns onder v / ter glos-
rien syns heilighen naems ende be-
ware v in syne heilighe ende godsas-
tighe vrede. Amen.

Ende de wyle dat dese dinghen vā
den

den Dienaer also gheseyt werden, so gaen de Diakenen (ordetlick na haer ghebuertē) aen de kerck doerē staen: ende vergaderen daer nerstelick, vanden volcke de aelmoessen: de welcke sy van stonden aen, in eenen boeck (daer toe van den Diakenen gheordineert) aenteekenen, waer van hier naemaels meer ghesproken werdt.

De Ghemeinte werdt menichmael vermaent, dat se schuldich is (ten ware dat dē noot anders ware eyschēde) in de voorseide oeffeninghen, tot den eynde toe t'samen te blyuen. Gheen clappynghē ofte wandelingen werde ooc in yemanden gheleden.

Van t'ghebruyck ende forme
des Catechismi oft kinderleere. Cap. x.

VW hebben in onse Ghe-
meinte twee Catechis-
mos, oft kinderleeren: de
een is de cleine, ende d'an-
der de groote. Ende de on-
dersouckinghe des minsten Catechis-
mi werdt in deser wyse onderhoudē.

Na dat de kindere, t'sy t'nechtins

oft dochterkens, tot vijf iare ghecom-
 men syn, so werden haer namen twee-
 mael t'iaers, doer de Dienaers opet-
 lick, nae de achternnoensche predicatie
 in einen eighenē boeck aenghetekent
 ende beschreuen: te wetē, den laetsten
 sondach Februarij, ende den laetste son-
 dach Augusti. Ende alle dese kinderē
 werden tweemaal t'iaers, te wetē, op
 den eersten sondach Septembrijs en-
 de Martij, opentlick, in den cleinen ca-
 thechismo ondersocht. Maer voer al
 moeten dese kinderen, van buyten we-
 ten, de drie hoofstucken des Christelic-
 ken religions. Te wetē: het Vader ons-
 se, D'apostolisch ghelooue, en de thien
 Gheboden. Sewelcke na dat sij se wel
 connen, so werden sy in de kleine kin-
 derleere gheleert, gheoffent ende twee-
 mael t'iaers alst voorseit is, gheexami-
 neert. En dese examinatie gheschiedt
 altijt t'sondachs opentlick in de plaets-
 se der verclaringhe des grooten Ca-
 thechismi, achter dat de Dienaer een
 halve huere ghepredickt heeft. Ende
 alle de onderuraghinghen ende ant-
 worden der kinderen ghedaen synde,
 ende na datter ooc eenighe vermanin-
 ghen, tot de Ouders der seluer ghe-
 daen

daē syn: op dat sy also voortgaen, haer
kinderen in de vreesse des Heeren op
bringhende: so vermaent de Dienaer
de gansche Ghemeinte tot dancksege
ghinghe, ende bidt in deser wyse.

*Een dancksegghinghe achter dat
de oeffeninghe der cleiner kin
derleere, ghehouden is.*

O Shenadich Vader, * die
wt den mont der iongher
kinderkens ende suyghelin
ghen, uwen lof volmaect,
* om de wyfen des werelts

*Psal. 8.
Mash. 12.*

1. Cor. 1.

te beschamen: wy danckē v, doer uwen
sone Iesum Christum: dat ghy de ver
borghentheiden onser salicheit, desen
kinderkens onser Ghemeintē, in haer
groote ionckheit gheopenbaert hebt.

O oetmoedelick biddende, dat ghy des
se onse kinderen (de welcke uwe goet
ionstichrit tot ons allen, in uwen sone
bewesen, met haeren kintsche mont be
tuycht hebben) met uwen heilighen
Gheest so stercken ende regierē wilt:
dat sy in de wegghen des waerheits, in
alle godsalicheit, tot huerder sielen sa
licheit moghen toenemen, op dat her
rycke des duuels ende des Antichrist,
doer

Van de Kind

doer huer verstoort, ende het ryc te w
soens, in onse Ghemeinte, doer haer,
daghelicx meer ende meer, tot de glo
rie ws naems, vermeerdert mach we
sen. Amen.

Van den grooten Cathechismo.

Wiermits dat in de kleine kinder
alleine de sonderlicxste hoofstuc
ken des Religioens, ende oock met co
se worden wighleit werden: so hebbē
wy in onse Ghemeinte eenen grooten
Cathechismū, de welcke begrypt een
breeder wtlegghinghe der hoofstuc
ken by na des ganschē Religioens: en
dese werdt alle sondaghe na middach,
ordentlick vanden grootachtighen kin
deren van buyten gheeyse: ende vā
den Dienaer als dan, in de reghewor
dicheyt der gantscher Ghemeinte, wt
dē stoel met schriftelick betoys, wtghe
leit, na dat hy ontrent een halfhuere
synē text der scriftuerē verclaert heeft:
Wac doer niet alleē de kinderē, maer
oock de gansche Ghemeinte, in de son
derlicxste hoofstucken des Christe
licken religioens, gheoeffent,
onderwesen ende ghe
sterckt werdt.

De

De forme vanden verouwers
den kinderen t' ontfanghē/
totten ghebruyck des
Nachtmaels.
Cap. xi.

De kinderen, die nu totten
xiiij. iaren byna ghecōmen
syn, ende so gheleert syn int
Christelick Religioen, dat
sy tot alle de hoofdstucken
des seluen redelick connen antwoorde:
die werden, mer de gansche Ghemein
te toeghelaten totten Nachmale. De
welcke nochtans acht daghen, eer dat
het Nachmael ghehoudē werdt, doen
opentlick, voer de gansche Ghemeinte
de belydenisse haers gheloofs, nae de
achternnoensche predicatie, eermē den
psalm singt, op deser wyse.

Ter vermaninge des Dienaers,
werden de kinderen int ghesichte der
ganscher Ghemeinten, doer haer vriē
den oft die in de plaetse der vrienden
syn, voorghestelt. Ende dese dinghen
werden dan, van haer, opentlick ghe-
uraecht ende voerghhouden.

Wen eersten, dat sy tot de sonderlicke
ste

ste hoofstucken des Religioens (waer af sy, na de orden des kleinen Catheschismi, onderuraecht werden) een ieghelick bysonder, int corte antworde gheuen.

Ten anderen, Of sy ooc, doer de ghenade Gods, niet willen in de selue belydenisse des gheloofs volstandelick blyuen, ende daer nae haer leuen stellen: ende de werelt ende Satã, met alle syne pracht verloochenen?

Antworde. *Ia wy.*

Ten derden, Of sy haer ooc niet willen der christelicker straffen (wt dē worde Gods) ghewillichlick onderswerpen?

Antworde. *Ia wy.*

Daer na bidt de Dienaer met luyder stemmen, op deser wyse.

Een Ghebet.

Matb. 18.

A

Almachtich God en barmhertich Vader, die niet wilt datter een vergae wt uwe kleinen, die ghy ter glorie wes naems in uwe eenighē sone Jesu Christo vander doot in d'ewich leuen ghenadelick herborē hebt:

wy

wy dancken v, dat ghy dese onse kinderen, doer vwen heylighē Gheest, met vwe godsalighe kennisse begaest hebt. Ende wy bidden v oetmoedelick, alder heilichste vader: dat ghy de selue, ende oock ons allen, met de ooghen vwer barmherticheit, nu voort aen aensien wilt: dat wy alle te samen daghelick meer ende meer, in uwe kennisse ende ghehoirsaemheit, doer vwen heylighē Gheest toenemen, ende daer in, doer vwe ghenade, totten einde toe, doer alle toeneminghē des godsalicheits, vol herden: ooc dat wy doer gheen valsche leeringhē, van vwe waerheit veruoert, oft vā eenighe wellustē onses vleeschs oft andersins, van vwe wegghen afghe went werden: Mer dat wy opgroeyende, in alle godsalicheit, v eewelick prysen in ons leuen, Amen.

Dit ghebedt gheeindt sijnde, de Dienaer vermaent de Ouders tot een stedighe sorghe totten kinderen: op dat sy, doer haerder slappicheit niet verualen, van het ghene dat sy beleden hebben. Hy vermaent oock bouen dien de kinderen selue, dat sy God den Heere eewelick vreesen: quaet gheselschap schouwen, Haer Ouders ghehoirsamen
 f sijn

Luc. 11.

Pet. 2.

sijn: ende dat sy haer, doer gheduerige ghebeden den Heere beuelen. Want Satan niet slaapt, * totten elcken ist dat sy veruallen: so sal haer een swaerder oordeel naken, dan den ghenē, die gheen kennēschap der goddelicker dinghen hebben konnen verkryghen.

Alsdatter eenighe Jonghers, in onse ghemeinte ghedoopt synde, achter dat sy tot haer 14. iaren oft daer om trent ghecommen sijn, niet nochtans gheleert sijn in t religioen, of in een ontuchtich leuen beuonden werden: de Dienaren (na datse de heimelicke vermaninghen der broederen verachten) vermanense onde straffense wt den worde Gods: ende ondersoecken se van de oorsake haerder ontwetenschaps oft ontuchticheits, om de selue tot alle godsalicheit te trecken.

Ist dat daer eenighe schult in de Vuders beuonden werdt: so werden sy eerst vermaet. Daer na ist dat sy de vermaninghen verachten: so werde sy van dese groote onwisprefelicke sonde ghestraft, nae de ordene ende heysch der christelicker straffen. Mer ist dat het blycke, dat de kinderē alleine in de schult syn, ende niet de Vuders: dan salmen de Vuders vertroosten, ende

met haer raet slaen, in wat wyse, dat men de ontuchticheit der kinderen alderbest soude moghen breidelen. Ende dese kinder en sullē daer en tusschē, vande Dienaers, wt dē worde Gods, straffelick (met wysheit nochtans) vermaent werden, doer t'voerbouden der goddelicker dreighementen. Ende ist dat sy haer niet beteren; so sullen sy ooc tot het ghebruyck des Nachtmaels niet toeghelaten werdē, tot dar se haer beteren. Mer ist dat daer iemandt van dese kinderen sy, die doer sulcke straffinghen oft afhoudinghe vanden Nachtmaele niet gheroert werde, en gaet in alle boesheit voort, met verachten synder ouden, (*de welcke sonde by de ordinancie Gods, des doodes weert was) als hy totten. xviij. oft. xx. iaren ghecommen is, ende blyft noch voortgaende int' verachten der Goddelicker fercfelicker vermaninghen en volcht de werelt; so sal de selue met een ghemeine droefheit der gāscher Ghe-meinte (als een verachter der ghenade ende des verbonts Gods, dat God met hē doer t'ghetuyghē des Doops ghemaect hadde) afghesneden, en den duyuel ouergheleuert werden; op dat

Deut. 30.

men hier wt leere , dat het niet ghes-
nouchsaem sy, om een christen te syne,
dat wy den segghel des verbonts, na-
melick dē Doop, in ons kindschap ont-
fanghen hebbē, ende ons also niet den
naeme Christi , tot synder oncere vers-
cieren , ten sy dat ons leuen, daer nae
metten seluen ouer een cōme ,

Van de wyse der Prophetiē / die al
yt t' sonderdaechs ghehouden
werdt. Cap. 12.

Dese heeft voer onse ghes-
meinte de beste ende stich-
telickste wyse der Prophe-
tien ghedocht te wesen: in
de welcke doersocht, ende
beuesticht soude werden (doer een r'sa-
mē voeghinghe der plaetsen der Schri-
fturen met malcanderen) al dat in de
predicatie der voergaender weken, ge-
schenen heeft niet rechtelick, oft don-
kerlick, oft niet ghenoechsaemlick, van-
den Dienaer des Wordts wt geleit
te wesen. Oft ooc dat eenichsins eeni-
ghe twyfelachticheit, in de hertē der
broeder

broederen, soude moghen gheghenen hebben.

De maniere deser onser prophetie werdt dan aldus, van ons gehouden.

Soonderdachs achter de predicatie, eer den psalm ghesonghen werdt, de dienaer des Wordts, met sijn mede dienaren, int aenschijn der ghemeinte sittende, vermaent de Ouderlinghen der ghemeintē, ende de ghene, die, om de vrighen voort te stellē gheordineert sijn. (Se welcke oock t'samen int aenschijn der ghemeinten op een banc sit ten) om t'ghene dat sy hebben, voort te brenghē: met alder zbaerheit, oetmoe dicheit ende rūpicheit, ter stichtinghe der Ghemeinte, in de vreesse des Heeren, sonder eenighe eerghiericheit.

Ende daer na, die wat hebben, stellen haer vrighen ordenlick voort: ende de Dienaers gheuen, tot den Worde Gods, reden haerder leeringhe, die sy, in de voergaende weke gepredickt hebben.

Ende als van eenē niet ghenouch saemlick gheantwoordt is, so werdt dat van de ander bygheseten Dienaren breeder verclaert, tot dat der Ghemeinten, na Gods word, ghenduch ghe-

daen is.

1. Ti. 4. 6.

2. Tim. 4.

Tit. 3.

Ende op dat alle dinghen, in desen handel ordentlick, betamelick, ende sonder eeneghe erghernisse gheschieden: Ooc op dat wy gheen'sins doer sulcke beproevinghe der leere, iemadt oorsake gheuen, om curioese ende sorghe-licke vraghen voort te bringhē: de welcke anders niet dan twist soudē voortbringhen, ende ooc de Ghemeinte ergheren ende beroeren: dwelck in de Schrift, verbodē is: so werdt daer niet een ieghelic toeghelatē, om in de Prophetie vraghen voort te stellen: Mer daer syn wt de Ouderlinghen en Diaconen: ooc wt het ander deel der ganschcher Ghemeinten, godsuruchtighe en bequame treffelicke mannen ghestelt: van de welcke mē een ghetuyghenisse heeft, dat sy anders niet souckē dan de glorie Gods, ende de stichtinghe der Ghemeinten: den welcken alleine gheoorlooft is, in der Prophetien iet voort te bringhen. Want het niet moghelic waer, dat de Ghemeite sonder beroerte ende confusie wesen soude, in dien het eenen ieghelic toeghelatē ware, alle dinghen in de Prophetie voort te bringhen. Want daer syn oner al veel
twi

twyftighe, herdmectighe, curioese en opgheblasen menschen, doer de welcke de Duyuel allesins souckē soude, de Ghemeinte te beroeren ende te schoeren. Daer en tusschen nochtā, op dat de gāsche Ghemeinte haer vryheit niet verliese, oft in eenighe onsekerheit der leere blyuen soude: so ist eenē ieghelicen toeghelaten, alle syn twyfelachticheden ende teghenwoorpinghen, den ghestelden mannen met mōde oft met gheschrisse te kennen te gheuē, midts het voortbringhen der redenen haerer twyffelachticheden ende teghenwoorpinghē, wt den worde Gods: de welcke alle, doer de ghestelde, in de Prophecie tranwelick voortghebracht werdē: Ende op de selue vraghen werd, vanden Dienarē volcōmelick, wt de Scrift antworde ghegheuen.

De Prophetie dan, die wy in onse Ghemeinte houden, is niet anders dā wt den worde Gods een openbare beprouinghe der leeringhe der predicāten: waer doer de gāsche Ghemeinte grootlick in veelderāde manierē ghesticht werdt. Want alder eerst, werdt daer doer onderhouden een eendrachtighe ouereencominghe der leeringhe

Ioan.3.

onder alle de ghene, die van de Ghe-
meinte syn: aenghesien dat een ieghe-
lick met ordene syn twyselingē voort-
stellen mach. Ten anderen, so werden
de hertē der Ghemeinte versetert, dat
de leerighe, die daer gheleert is, gaue
ende oprecht sy: de welcke so opentlick
in het licht voortghebracht werdt en
geproeft, ende so met den worde Gods
beuesticht: wāt die de waerheit werct,
die comt in het licht. Ende daer werdt
oock een ieghelick in de gātsche leerin-
ghe der ghemeire ghesterckt, teghē al-
le dwalinghē en sectē: en veel werden
befeert vā huer dwalinghe, in de wel-
cke sy, doer simpelheit, gheuallē waren.

Oock doer dese maniere der Pro-
phetien, so werdt den Dienaren der
ghemeinten alle traechheit wt ghedre-
uen: ende werden ghedwonghen alle
nersticheit te doene, om ghetrauw-
lick ende wyselick haeren dienst te be-
dienē: op dat sy niet lichtueerdelicx der
ghemeinten voerhouden, oft onuoer-
sichtelick nieuwe leeringhē voortbrin-
ghen, om die herdneckelick te beuesti-
ghen: Naer moetē doer dit ghebruick
der prophetiē altyt der leeringhē Pau-
li ghedachtich syn: Laet de ander oor-
deelen

deelen. Item de gheest der Propheten moet dē Prophetē onderworpen syn. 1. Cor. 14.

Dit syn de sonderlicxste oorsaken, waerom dat wy dese wyse der Propheetien, in onser ghemeinte onderhoudē: in sonderheit, nae dat de leere onser ghemeinte, van so veelderhande menschen, verdomt ende ghelastert werdt. Waert dat dese eenuoudyghe proeue der leere, in de Róomsche Kercke, so veel als een iaer ouer al ghetrauwelic onderhoudē ware, sonder twyfel haer valsche ende afgodische leeringhe, soude haestelick gheopenbaert wesen: mer sy, desen rechte middel verlatēde, bewisen haer sake soder Schrift, mettē viere ende swerde: ende roepen daer en tuschen ieghen ons wt, als of wy fetters waren. God wilse verlichten.

Saer is noch een ander maniere der Prophetiē, de welcke in sommige Ghemeinten ghebruyckt werdt: te weten, als eenē boeck der scrifturē oordelick verclaert werdt, niet doer dē Sijnaren des Wordts allein: mer oock, doer de Ouderlinghē, Diaconē en ander bequame manē, wt middē der ghemeinten, daer toe ghestelt: de welcke eē plaetse der Schriftuerē voorghelesen, d'een

d'een na d'ander verclaeren: een ieghe
lick na syn gaue, de Gemeinte leerende,
vermanende ende troostende.

De forme ende wacringhe des
Doops/ inder Ghemein
te. Cap. 13.

DEn Doop werdt niet in eenen
hoec des Tēpels, mer
altijts in de ghemeine vergaderinge
onser ghemeinten wt ghericht: achter de
predicatie ende t'ghemeine ghebet, eer
de gansche ghemeinte verlatē werdt,
op datse daer inne ghesticht werde.
Ende wy doopen alleenlick de kinderen
der ghenen, die met openbaire be-
lydinghe des gheloofs, haer behoirlick
totter ghemeinten begheuen hebben.
Want wy ons buyten onse gemeente,
den dienst angaende, niet moyen.

Saer is oock eenen eighenē boeck
inden welcken de namen aller kinderen,
die daer ghedoopt werden: ooc de
namen der Ouders, ende de plaetse
haerder woēstede, oock d'iaer, de maēt
ende den dach der doopinghe, aenghe-
teekent

rekenent werden: op dat de kinderē, als sy grootachtich werden, te beter ghebrought moghen werden, tot de voerseide oefeninghe der kinderleere.

In dien dat een volwassen, voermaels niet ghedoopt sijnde, ghedoopt soude willē wesen: die moet eerstmael in t'ghelooue gheleert werden, ende daer na syn gelooue, voer de ghemeinte openlick belyden: ende hem also der christelicker straffe, wtē worde Gods, onderwerpen: Waer wt, de ghemeinte eenen volwassen oordeelt, een lidtmaet des lichaems Christi te sijne, ghelijckerwijse als men van de kinderkens oordeelt, wt de belofte Gods, in Christo Jesu.

Ende als dē Doop, in onse Gemeinte werdt wighericht, alder eerst so vermaent de Dienaer, na de ghemeine ghebeden der predicatien, dat de Vaders met de ghetuyghen, de kinderkens, die te doopē sijn, in t'gesichte der ganscher ghemeinten sullen voortbzinghen: de welcke, als sy nu in t'gesichte der ganscher ghemeinten met den kinde oft kinderen staen, so spreeckt de Dienaer de ghemeinte aen, op deser wijse.

Een

Van den Doop.
Een vermaninghe tot de
Ghemeinte.

Chriftelicke broederen, wy ſijn nu hier bereit, om den chriſtelickē Doop, na de inſtellinghe ons Heeren Jezu Chriſti, ende d'onderhoudinghe der Apoſtelen, te ghebruycen: de welcke onderhoudinghe, na d'beuel Chriſti, in twee ſonderlinghe ſtucken gelegen is.

Ten eerſten, datmen die alle met den water, in de ghemeinte doopē ſal:
 1. Cor. 12. * diemen bekendt ledefens ſijnder ge-
 Ephe. 5 meinten, ende onder den bondt der ge-
 Matt. 28. naden Gods, doer t'ghetuyghen des
 Marc. 16. Euangeliums, beſloten te weſen.

Ten anderen, datmen de ſelue al-
 Mat. 28. leine doopen ſal, * inden name des een-
 nighen Gods: nemelick des Vaders
 ende des Soens, ende des heilighen
 Gheests: tot eē ghetuygheniſſe, dat de
 gansche ghemeinte, doer het bloet Chri-
 ſti ghereinicht ſijnde, ghemeinſchap
 heeft met God den vader, ende den ſo-
 ne, ende den heilighen Gheest.

D'welck, op dat een yeghelick, in de
 ſe teghenwoordighe oeffeninghe des
 doops verſtae, ende alſo daer doer ghe-
 ſicht werde: laet ons ſijn verborgent-
 beden

Heden int corte verhalen.

Ten eersten, werden wy dan, doer t'ghetuyghē des Doops vermaent, dat wy alle, met onsen sade, van natueren wegghen, *doer de erfsonde onrein sijn, in de ooghen Gods: van welcke onreinicheit ende verdoemenisse, wy ons seluen gheensins reinighē oft verlossen connen: mer moete daer af, doer een ander ghereinicht werden: soudē wy eenichsins rein moghen wesen.

Rom. 5. 7.

Eph. 2.

1. Cor. 15.

Ten anderen, wordt ons doer t'getuyghen des Doops voer ooghen ghestelt: dat onse reynicheit is commēde, * niet wt onse cracht, verdienste, werdicheit, oft eenigherhande creatueren: * Mer alleene doer de gheschenckte weldaet Gods, ende de gemeenschap der gherechticheit, verdiēste, ende eerlicheit ons Heeren Jesu Chzisti:

Ti. 3.

Rom. 5. 8.

1. Cor. 1.

* Die ons doer sijn bloet also sekerlick ghereinicht, ende onse sonden, doer de volcommenheitsjūnder gherechticheit, in het oordeel Gods des Vaders ghe-deckt heeft: als men in de Ghemeinte (volghende sijn beuel) met den water ghedoopt wordt.

1. Ioan. 1.

Heb. 1. 10.

Eph. 2.

Coloss. 2.

Ende dit is de sonderlicxste verbor-
gentheit des Doops, diemen bouē al

aens

Van den Doop.

Tit. 3.

* Añ. 9.

Gal. 3.

* Rom. 6.

aenmercken moet: van de welcke ooc daer om in de Heilighe Schriftuere aldermeest voerghehouden werdt. Ghe-lyck als men leest, * dat dē Doop sij een Badt der wederghedoortē: * ende der vergiffenisse der sonden. * Ooc dat de ghene, die ghedoopt syn, Christi aenghedāen hebbē: * ende dat wy alle, die ghedoopt syn, in de Doot Christi ghedoopt syn: Quermits dat wy doer de ghemeinschap aller der weldadē syns doots, ghecōmen syn, in de ewelicke ende eerlicke ghemeinschap aller syner verdiensten ende ryckdōmen. En werden also daerom, doer t'ghebot Christi ghedoopt, * inden name des Vaders ende des Soens, ende des Heilighen Gheests: tot een seker ghetuyghenisse der salichmakēder ghemeinschaps, met den seluen eenighen ende warachtighen God, in alle syne hemelsche goederen.

Mat. 28.

En derden, werden wy inden Doop, onse gansche leuen lanck, van wegghen deser grooter ontfanghē weldaden, vermaent tot danckbaerheit: Te weten, dat wy onse reinicheit niet weder

derom met onse sonden moetwillich=
 lick veruuylen sullē: * mer dat wy meer
 dese onse ghemeinschap met Christo,
 in sijn doot, begrauninghe, ende verrij=
 senisse, met ons leuen (na ons vermo=
 ghen) altijt sullen wordzuckē: den oudē
 mensche met syne lusten cruycende en
 begrauen: op dat wy in eē nieuwichheit
 des leuēs, doer de cracht des Heiligē
 Gheests, altijt meer en meer verrysen
 moghē. Ende als wy onderwoylen, wt
 cranchtheit in sonden vallen, ende ons
 doer den last der sonden, inder consciē
 tien beswaert vinden: dan sullen wy
 niet wanhopich werdē: oft valsche mid
 delen der vergiffenisse der sondē soec
 ken: mer sullen altijt doer onsen Doop
 vermaent sijn, om onse toelucht tot
 God den vader te maken: verskert sijn
 de indē ghelooue, dat wy (waerachtich
 leedtschap onser sonden hebbēde) daer
 af, doer Christum Jesum alleine, altijt
 vegiffenisse verweruen sullen. Daer
 om so wie, ghedoopt sijnde, noch vlee=
 schelick na der werelt leeft, oft vergif=
 fenisse sijner sonden buyten Christum
 Jesum soecken wilt: * die tredt synen
 Doop. Ja het bloet ons Heeren Jesu Heb. 10.
 Christi,

Van den Doop.

Christi, met voeten. Alle dese stuckē dā sullen wy nerstelick, in het ghebruyck des Doops aenmerckē: willen wy eenichsins, in sijn wtrectinghe en ouer dynckinghe ghesticht wesen.

Ende hoe wel dat onse kinderfens, dese voerseide stucken niet connen verstaen, ende noch veel min wtrecten: daer om mach mense nochtans vandē Doop des waters niet weeren. Want inden doop (ghelijck als in alle andere Sacramentē)* moeten wy alder eerst aensien, het werck Gods t'onswaert: namelick onser ende onses saedts ghenadelicke aēneminghe, in de ghenade Gods, doer Christum. Tot de welcke ghenade aenghesien dat onse kinderen behoirē, na het gheluit der beloftenisse Gods: die nu oock den heidenē met den Joden ghemein is: so machmen de kinderen vanden seghel der seluer ghenadē, namelick den Doop, niet weeren. Ende aengaende haerder aengheboeren natuerlicke crāckheit, waer doer sy haer officie niet connen bekennen, noch ghedoen: dit werdt haer, doer Christum Jesum tot verdoemenisse niet toegherekent: doer den welcken sy inden bōdt Gods sijn: als de Schrifftue
re dit

Rom. 4.

Van den Doop.

81

re dit is ghewyghende. Want alder
eerst so spreekt God tot Abraham, en
in hem tot ons allen, in deser wyse.

* Ick sal (spreekt hy) myn verbondt
stellen tusschen v ende my; en tusschen
v saedt achter v in syne gheslachten,
met een ewich verbondt: op dat ick v=
we God sy, ende de Gdd ws saedts
achter v.

Genes. 17.

Dit verbondt Gods, heeft Christus
in syne Ghemeinte niet wechgheno=
men: mer heeft meer (*het wondich
werck der besnydenissen, in het badt
des waters veranderende) t verbondt
der ghenaden, dat te voere (doer t ghe=
tuyghen der besnydenissen) de Joden
alleen begreep, nu doer de vercondin=
ghe des Euangeliums, ende het ghe=
tuyghen des Doops, *ouer alle crea=
turen in de gansche werelt verbreidt.
Want de Heidenen syn mede erfghes=
namen eens lichaems, ende deelach=
tich der belostenisse in Christo, doer de
Euangelio. Ende om dat wy sekerlick
weten souden, dat onsen Kinderen de
Euangelische belostenissen toecome,
ende also den seghel der selue, in de
Ghemeinte, ontfanghen moeten: so
heeft Christus dat selue, met worden

Coloss. 2.

Matt. 28.

Ephes. 3.

G

ende

ende wercken ontrent den kinderkins
willen bewysen. Ghelyckmen by den
Euangelist Marcum in het. x. capi. is
lesende aldus. Ende sy brochten tot Je
sum kinderkins, op dat hyse aenroeren
soude: mer de ionghers straftē de ban
gers. Ende Jesus dit siende, nam het
qualick: ende seide tot huer. Laet de kin
derkins tot my comē, en bele'tse niet:
want dusdanigher is het rycke Gods.
Ick segghe v voerwaer, so wie het ryc
ke Gods niet aennemē sal, als een kin
deken: die sal daer niet in comen. En
doē hyse omghebelst hadde, de handē
op haer gheleit hebbende, heeftse ghe
seghent. Wt dit exempel en dese wor
den Christi des Heeren, is het clær:
dat onse kinderen, hem aenghenacm
synde, onder dē bondt Gods staen: en
daer om den segghel des verbonds,
ontfanghen moeten.

Ende aenghesien, dat niet de opleg
ghinghe der handen: mer den Doop
van Jesu Christo, in synder Ghemein
te is inghestelt, op dat het een tecken
ende segghel des goddelicken bonds
met ons ende onsen sade, soude wese:
so eist clær datmen de kinderkins doo
pen moet, hoe wel sy de verborghent
bede

Mat. 28.

Marc. 16.

Van den Doop.

83

heyt des seluen noch niet verstaen :
ghelijck de kindertens, van Christo Je-
su niet wordē en wercken gheseghent
syn, hoe wel sy de seggheninge des Hee-
ren niet verstonden.

Op dat wy dan desen Doop
oprechtelick met stichtinghe moghen
wtrichten : laet ons den name Gods
oetmoedelick ouer ons ende ouer dese
kinderen (oft kindt) aenroepen: op dat
wy alle te samen, in sijn verbont ver-
sterckt moghen wesen, biddede aldus.

Tghebet.

O Almachtich ewich God
ende barmhertighe vader,
die ons, doer vwen sone on-
sen Heere Jesum Chri-
stum gheleert hebt, dat
wy v, in alle onse oeffeninghē aenroe-
pen soudē : * ende beloest hebt ons,
doer synen name biddede te verhoirē:
wilt ons aensien met onsen sade, dat v
in't midden onser Ghemeinten ghepie-
senteert werde: * wiēs God ghi hebt
willen wesen : d'welck ooc † Christus
omghebelst ende gheseghet heeft: en-
de wilt ons t'samen, met onsen sade, al
so niet vwen heilighē Gheest tegierē,

Ioh. 14.

*Gene. 17.
† Mar. 10*

Van den Doop.

dat wy dagheliex meer ende meer moghen toenemen, in de warachtighe en salichmakende vwer ende onser kennissen: op dat alle menschen bekennen, dat ghy onse God, ende de God onses saedts sijt: ende dat wy r'samē met onsen sade, v volck sijn in Christo Jesu vwen beminden sone: met den welckē ende den heylighen Gheest ghy leeft ende regeert een eewich ende eenich God altijt ghepresen. Amen.

Daer na spreckt hy tot de vaders der kinderen, ende tot de ghetuyghen, aldus:

Mijn broeders, die dit kint tē Doope syt presenterēde, ghy hebt ghehoort, dat den Doop van Christo den Heere sy inghestelt, tot eenē segheldes bōdts Gods met ons: vanden welcken onse kinderen niet gheweert cōnen wesen, ouermidts dat sy, inden seluen bondt begrepen sijn. Aenghesie dan, dat ghy dit kint (oft kinderen) ten doope sijt presenterende: so wilt doch dit doen, niet wt eenighe ghewoente, oft superstitie: Mer alleen wtē ghelooue der belofnisse Gods, in Christo Jesu, tot ons ende

Van den Doop.

85

ende onsen sade ghegheuen. Ende op dat het seker sy, dat ghy't wten seluen ghelooueten Doope sijt presenterede: so wilt my nu opentlick voer de Gemeinte betuyghen.

Ten eersten, ghemerckt dat Christus de Heere den Doop des waters heeft inghestelt, * om sijn ghemeinte *Eph. 5.* daer mede te wassche: so vraghe ick v, oft ghi dit kint, dat ghy ten doope sijt presenterende, een saedt der ghemeintē: doer de cracht des verbodts Gods, bekendt te wesen: den welcken, na den heisch ons diensts, den Doop is toe-commende * hoe wel sy van natueren *Eph. 2. e* weghen, kinderen des roorens ende des doots sijn?

Antworde, Ia.

Bekendt ghy ooc niet, vwer ende der ganscher ghemeinten, scult te wesen, de voorseide verborghtheden des doopsels, met den leuen wt te drucken, ende dese kinderen (oft dit teghenwoordich kint, alst tot sijnen verstande comen sal, in dese verborghtheden ende in de warchtighe kennisse Gods, een ieghelick na syn vermogen, te on-derwijssen?

Antworde, Ia.

W 3

Hier

Van den Doop.

Hier besprengt de Dienaer voer
hoofst des Kints, met rein ende suuyver
water, d'welck daer in een becken op
de tafel der ghemeinten bereit staet:
sprekende aldus: *V. Ick doope v inden
name des Vaders; en des Soens, en
des heilighen Gheests.*

*God de Vader onses Heeren Jesu
Christi wille v ende ons allen, doer sij-
nen heilighen gheest beseghelen, in de
gauen onser aller wederghewoenten,
ende gherechticheit, die in Christo is,
tot den ewighen leuen. Amen.*

Daer na vermaent de Dienaer de
gansche Ghemeinte tot danckseg-
ghinghe.

Een danck segginghe.

*Wy danckē v almachtighe vader,
doer Jesum Christum vwen sone: dat
ghy ons met onsen sode, van de ver-
doemenisse verlost hebbēde, wederom
totten ewighē leuen, doer t'getuyghē
des Doops, ghebrocht hebt, doer de
ghenadighe versoeninge onser allē, in
het bloet ws lieue soens Christi Jesu.
Ende wy bidden v getmoedelick, doer
den*

den seluen uren sone: dat ghy dit sint
 (o'welck v, doer het ghetuyghen des
 Doops toebehoirt) met urre heilighē
 Gheest van nu voort aen wil regierē,
 ende met sijne gauen, in't opgroijen,
 so vercierē: dat het dese urre Vaders-
 licke goetheit ende barmherticheit, tot
 hem ende tot ons allen bewesen, be-
 kennen mach: ende in alle gherechtic-
 heit ende heilicheit leuen, onder onser
 aller Coninck ende hooghe Priester
 Christo Jesu: die met v ende den hei-
 lighē Gheest, is een eenich ende ewe-
 ich God altijt ghepresen. Amen.

Daer nae werter eenen psalm geson-
 ghen, vā de Ghemeinte, de welc-
 ke met de ghemeine sege
 nyinghe verlaten
 werdt.

De wijse des Nachmaels.

Cap. 14.

G 4

Ha

Van de bereidinghe

Het Nachtmael des Heeren
 wordt in onse Ghemeinte
 anders niet, dan opentlick
 in de vergaderinghe der gā
 scher Whemeinten wtghe-
 richt: ende dat ouer ander maent: be-
 houden nochtans de vrijheit, om dat
 wt te richtē so dickmael, als de Ouder-
 linghen dat oordelen noodich ende
 profijlich tot de Whemeinte te wesen.
 Ende na dat het ons (om ghetrauwe
 in den dienst der Whemeinten te sijn)
 niet gheoerloeft is, iet in te bringhen,
 * dan dat met de waerheit staet, ende
 doet totter stichtinghen, ende dat Je-
 sum Christum, in sijn Priesterschap is
 vereerende: so hebben wij grootelick
 gheaerbeidt, om in de oeffenighe des
 Quontmaels, tot de Apostolische rei-
 nicheit, ende d'exēpel Christi des Hee-
 ren alder naest te cōmen: sonder noch-
 tans eenich veroordeelē der ander ghe-
 reformeerder kercken, de welcke diuer-
 sche, van ons ceremonien hebben: ten
 waere datse met tyrannie nae Papisti-
 scher wyse souden willen houdē staen,
 eenighe superstitionesche Ceremonien,
 die sijn met neersteghe vermaninghen
 behoorden af te leggen.

Wij

2 Cori. 13.

Wij hebben dan (met de wyse een
 uaudicheit Christi, te vreden sijnde)
 gheen Ceremonien willen inbringhē,
 dan daer doer het Priesterschap Chri-
 sti verciert, ende de Ghemeinte in de
 consciencie ghetroost, ende tot beter-
 nisse desleuens gheuoordert wert.
 Hebben daer om niet anghenomē de
 Ceremoniē, die ijdel sijn, oft eenichsins
 na eenighe superstitie trecken: en Chri-
 stum Jesum in sijn Priesterschap ver-
 donckeren. Als syn, Autaren, Berffen,
 Bellen, heimelick bediedende cleede-
 ren, en dierghelijcke dinghen meer: te
 vrede sijnde met een Tafel, suynuerlick
 met een lynē cleet bedeckt: aen de welc-
 ke de Dienars en alle de ander broe-
 deren bij ghebuerter sittende, het Nach-
 mael des Heeren, na d'exempel Chri-
 sti ende sijn Apostolen, met alle tuchtr-
 heit nutten. Ende dat wij in het ghe-
 bruyck des Nachtmals Christi, het ge-
 mein tsamen sittē ter tafel (sonder ee-
 nich veroordeel ander Christelicker ge-
 meinten) onderhouden: dat doen wy
 nae het exempel Christi, * die met synē
 Apostelen, in de insettinghe des auont-
 mals, aen eender tafel gheseten heest,
 dit Sacrament op de wyse eens mael
 tijts

Mat. 26.
 Marc. 16.
 Luce. 22.
 Io. 11. 13.

Exod. 13.

1. Cor. 10.

Ioh. 6.

Van de bereidinghe

tijts instellende, * ghelijck te voerē dē
doerlyt, onder de kinderē vā Israel, op
een bankets wyse inghestelt was. En
de dit exempel Christi, hebben wy met
* den Apostelen willen volghen. Wāt
het een seker teeken is onses vredes en
de ruste met God den vader, doer Chri-
stum: ende een voerbildt onser toecom-
mēder eerlickeits, in het rijck e Christi,
daer wy an sijn tafel sitten sullē. Daer
en bouen, so ist oeck een opentlick ghe-
tuyghen der liefde ende eenicheyt der
gantscher Ghemeinte, die ter bewysin-
ge des eenicheits des herten, aen eenē
disch des Heeren tsamen sittende, * eē
gheestelicke spyse der sielen, namelick
het vleesch ende bloet Christi, doer dē
ghelooue gheestelick nuttet. Want an
eender tafel, een spise ende dranck tsa-
men te nutten, is by alle mensche een
waerachtich vredeteeken.

Van de bereidinghe tot den
Nachtmael des Heeren.

Cap. 15.

Eer

EEr datmen d' Nachtmael wt
recht, so wert. xiiij. daghen te
voeren, doer den Dienaer tot
de gansche ghemein te, op ee-
nen sondach, wten stoel, ver-
condicht: ende van hem werdt den
dach ghenaemt, w āneer datmen't wt
richten sal: ende dan werdt ooc de gā-
sche Ghemeinte, van dese nauolghe-
de stucken, doer hem vermaent.

Wen eersten, dat niemandt van de
broederen, van r'ghebruyck des Nacht-
maels achter blyue: ten sij dat hy belet
werde doer crancheit, oft eeneghe an-
der nootwēdicheit. Want sij, na de or-
dene der christelicker disciplinen, in de
Ghemeinte niet gheleden werden, de
welcke de oorsake haers afwesens, den
Guderlinghen niet te kennen gheghe-
uen hebbende, lichtuerdelick nochtrans
ende verachtelick, van r'ghebruyck des
Nachtmals achter blyuen.

Woots so wert een ieghelick ver-
maent, dat hy hem dien ganschen mid-
delen tijt nerstelick proeue, * na de lees-
re Pauli. Ende de Dienaer legt in't
corte wt, waer in dat onse proewinghe
meest ghelegghen sy. Te weten, in een
nerstighe ondersouckinghe ons selfs:
oft

1. Cor. 11.

Van de bereidenghe

oft wy een warachtighe kennenschap
Gods ende ons selfs hebben. Aengaende
de de godsalighe kennesse Gods, die
hebben wy: als wij in onse herten ghe
uoelen.

Een eersten, dat hy onse Heere sij,
de welcke de ghehoirsaemheit syner
gheboden, van ons is eyschende.

Een anderen, dat hy een rechtuer
dich rechter is, de welcke onse weder
spannichteit straffen wilt. Ende ten
laetsten, dat hy een salichmaker sij: de
welcke, * nae sijne bloote barmhertic
heit, ons + onse crancheit niet wilt toes
rekenen, * ouerstellende de schult der
seluer in synen sone: + om den welcken
hy ons gheeft verghiffenisse der son
den, het eewich leuen ende de hemel
sche glorie.

Ioan. 3.

Ephe. 2.

† Esa. 53.

* Colos. 3.

Esa. 53.

† Rom. 3.

1. Ioan. 2.

Ende aengaende de kennenschap
ons selfs, die is in drie hoofdstucken
meest ghelegghen. Te weten: dat wy be
kennen, wat wy in ons seluen syn, * na
melick, kindereren des toornicheits ende
doots, * slauen des Duyuels ende der
sonde. Voorts, wat wy sijn in Christo:
Te weten * kindereren Gods. Ende ten
laetsten, wat God van ons, onse leuen
lanck, is eyschende, * namelick, het ghe
loue

Ephe. 2.

Rom. 7.

Ioan. 1.

Mar. 16.

-loope en danckaerheit. Hier af werde
de Ghemeinte int corte vermaent, an-
gaende ons selfs proeuinghe.

Ten anderen, werden doer den
Dienaer vermaent alle lidmaten, in
de Ghemeinte: dat in dien iemadt ee-
neghen bedecten haet, *twist oft ver- *Mat. 5.*
schil heeft, dat hy voer al nerstelick alle
middelen der vereeninghe ende ver-
soeninghe soucke.

Ende ouermidts dat onser aller na-
ture so gheschondē is, dat wy de proe-
uinghe ons selfs menichmael niet ver-
staen: oft al ist schoon dat wyse verstaē,
de selue nochtans seer flauwelick ende
onachtsaemlick ter herten nemen. En-
de nae datter ouer al vele syn, de welc-
ke sonder eenighe fenneschap der god-
delicker dinghen, ende sonder eenich
ghelooue, onbeschaedelick tot dese he-
melsche verborghenheden des Nach-
maels loopen willen, tot haerder ver-
doemenisse: so hebben wy hier in (na
onse vermoeghen) doersien: op dat in
dese sake, doer onse onachtsaemheit,
in het rechte ghebruyck des An-
maels niet ghesondicht werde. So la-
ten wy dan gheen ander Quyschen
totten ghebruyck des Nachmaels toe:
dan

Van de bereidinghe

dan de ghene: die openlick voer de gemeinte: oft voer de Dienaers ende Ouderlinghe der Ghemeinten, de belydenisse haers geloofs ghedaen, ende haerder Christelicker straffen ghewillichlick onderworpen hebben.

Ende wy bekennen ooc openlick, ons gheender ander Duytschen hier, dan deser alleine Dienaers te wesen. Maer welcke de maniere der belydenisse des gheloofs sy der ghener, die haer eerstmael tot onser ghemeinten voeghen willen: moeten wy nu hier nootsafelick verclaeren, eer wy voortgaen.

De ondersoekinghe des gheloofs
ouer de ghene/ die haer totter Ghes-
meinten willen begheuen/
om d' Nachmael des
Heeren te ghes-
bruycken.

Cap. 16.

Die haer eerstmael tot onser ghemeinten willen voeghen, ende begheren ten ghebruycke des Nachmaels

maels toeghelaten te wesen: die wer-
den (na dat den dach des Nachmaels
alder eerst vercondicht is) vermaent,
dat sy comten sullen tot de Sienaers
ende Guderlinghen der Ghe-meinten
opentlick inden tempel, achter de na-
middachsche predicatie, om de belyde-
nisse haers gheloofs te doene. Ende
als sy daer t'samen ghecōmen syn, en
ordentlick op een banck sittē: so begint
de Sienaer, oft iemandt van de Gu-
derlinghen, haer opentlick aen te spre-
ken ende te vermanen, in deser oft ghe-
lycker wyse.

Hoe dat het een onwtsprekelicke
weldact Gods sy, als hy een opentlic-
ke vergaderinghe roelaet: in de welcke
syn stemme in D'euangelie Christi
opentlick ghehoirt werdt, waer doer
wij gheroepen werden ten ewighen
leuen: so verre als wy sijn groote wel-
daet niet verachten. Der welcker ver-
achtinghe, dit een seker teekē is: wan-
neer iemandt leuende daer de Ghe-
meinte Christi inghestelt is, verlaet se
nochtans: ende wilt hem tot der seluct
niet een bejdenisse sijns gheloofs
niet voughen.

So wie dā waerachtlick een Chri-
sten

Van de bereidinghe

sten is, leuende ter plaetsen daer een ghemeinte in den naem Christi vergadert is: die sal hem totter seluer gherne schicken, hem stellende onder die goddelicke ordinantie der seluer ghemeynten.

Nae dat nu dan God ons vremdelinghen, in dese stadt een vergaderinghe, inden name sijns Soens toegelaten heeft: so is een ieghelick van ons schuldich de selue groote weldaet te bekennen, ende danckaerlick t'ontfanghen. Ende God sij van uwent weghen ghepresen, dat ghy dese weldaet bekennen wilt: ende v onder die ordinantien Christi ons Heeren stellen. Mer voer al moet een ieghelick van v een ghetuyghenisse sijns gheloofs gheuen.

Daer na werdt een ieghelick na
dese nauolghende maniere,
van syn ghelooue, onderuraecht.

Vraghe.

Hoe sydy in uwe herte versetert dat ghy een lidmaet der Ghemeinte Christi syt.

Antwoorde.

We

Wt dien dat de heilighe Gheest
 tot mynen gheest ghetuycht, * dat ick *Rom. 8.*
 een kint Gods des vaders sy, doer Je-
 sum Christum synen sone, ende mynen
 oppersten Duster: de welcke my, doer
 de heilighe offerhade syns lichaems,
 ende wistortinghe syns bloets, vā my-
 ne sonden ghesuyuert heeft. Ick ghe-
 uoele oock bouen dien, dat ick, doer den
 gheest Gods, tot de ghehoersaemheit
 der goddelicker gheboden gheroert
 werde.

Vraghe.

Welcke syn de ghebodē des godlickē
 Wets, waer toe alle menschē verbon-
 den syn: ende tot der welcker ghehoir-
 saemheit ghy v gheuoelt gheroert te
 sijne?

Antworde.

* Sie daer cortelick in rhien ghebo- *Deut. 9.*
 den verhaelt staen Exo. in het. xx. na-
 melick dese.

Ick ben de Heere v God / die v
 wt Egypten landt / wt den diensthu-
 se ghelent hebbe &c.

Soeck bouen pagina. 44.

Vraghe.

Hoe werden dese x. ghebodē gedeilt

S

Ant.

Antworde.

Exod. 24. * In twee tafelen: Waer af de eerste
31.34. God aensiet: ende de ander den
Deut. 9. naesten.

Vraghe.

Wat leert ghy inde vier ghebode der eerster tafelen?

Antworde.

Matt. 4. Ten eersten, dat ick verloochenēde al le creatueren, * gansch mijn betrouwen stellen moet, inden eenighen ende almachtighen God.

Ioan. 4. Ten anderen, * dat ick hem alleine, inden gheest ende waerheit aenbiddē moet: * niet doer beelden, oft eenighē anderen versierden Godsdienst.

Mat. 15. Ten derden, dat ick sijn wordte ende name, in alle dinghen sal grootmaken.

Eze. 20. Ten laetsten, * dat ick my schuldich ben te oeffenen, in alle sijn Goddelicke insettinghen, volghende de heilige ordinantie sijns words.

Vraghe.

Wat leert ghy, wt de gheboden der anderen tafels.

Antworde.

Leuit. 19. Ten eersten: * dat men vader ende
Ephe. 6. moeder, in alle dinghē, die teghē God
Prou. 23. niet

niet sijn, ghehoirsaem sal wesen: de sel
 ue eerende ende helpende in haren
 noordrust. Doer welck ghebodt, * de Coloss. 3.
 knechten ooc tot haer Heeren; † ende † 1. Petri. 2
 de ondersaten tot huer Ouerheit, in ge Rom. 13.
 licker wijse, verbonden sijn. Ende in
 de vier nauolghende gheboden, wer=
 dē wy gheleert: * dat wy onsen naesten Luc. 6.
 oprechtelick beminne, hem in ghe Rom. 12.
 der wyse beschadighen sullen, in sijn li
 chaem, huysghesinne, goet ende cere:
 maer meer dat wy allesins sijn profijt
 soecken, doer worden ende werckē, na
 onse vermoghen.

Vraghe.

Wat heyscht God van ons, in het
 laetste Ghebodt.

Antworde

* Dat wy gheenderhade boose ghe= Rom. 7.
 neghentheit oft lust hebben sullen, te=
 ghē de glorie Gods, oft onsen naeste.

Vraghe.

Sijn oock alle menschen verbon=
 den tot de volmaecte ghehoirsaemheit
 deser gheboden, op de eewighe verdoe
 menisse?

Antworde.

Ja sy: * want hy veruloect is, die Deu. 27.
 niet blyft in al r'ghene, datter ghesche Galat. 3:

Van de ondersoekinghe
uen staet, indē boeck des wets, om dat
te doene.

Vraghe.

Maer ist ooc eenighen mensche, in
dese onse gheschende natuere, wel mo
ghelick de selue wet, in alle haer stuckē
ganschelick te volbringhen?

Antworde.

Ro. 5.7.8.

Vleent: * Wāt de wet die daer gee-
stelick is: doer het vleesch crāck is. Tis
wel waer, datter een beghinsel ende
nersticheit totter gehoorsaemheit des
Wets inde ghelouighen is, doer de
cracht des heilighen Gheests: mer
geen volmaectheit, * die in't gherichte
Gods staende can bliuen.

Psal. 143.

130.

Philip. 3.

Vraghe.

hoe connen wy dan salich werdē?

Antworde.

Ro. 3.5.8.

Gala. 3.

Ioan. 2. 5

* Wt ghenade, doer Jesum Christū:
als wy in onse herten onwancfelbaer
lick gheloouen, dat ons de heme lsche
Vader ghenaedich is, doer de verdien-
stē syns soens Christi Jesu.

Vrage.

Moeten wy dan, bouen de goede
wercken, ooc gheloouen?

Antworde.

Ja: voer al moeten wy gheloouen,
wan

des Gheloofs.

101

Heb. 11.

*Want het onmoghelic is, sonder het ghelooue God te behaghen. En daer wt moeten alle goede wercken vloyen, tot Gods glorie, ende ten oerbore des naesten.

Vraghe.

Welcke sijn de artikelen ons Chri-
stelicken gheloofs?

Antworde.

Ik ghelooue in God dē Va. 2e.

Soeckt bouen Pagina. 51.

Vraghe.

Wat gheloofdy met dat eerste deel,
angaende God den Vader?

Antworde.

Dat is, Ik stelle al mijn vertrau-
wen in den ewighen ende warachtighe
God: * verskert sijnde, dat hij my
sal bystaen, in alderhade nootwendig-
heit der sielen ende des lichaems: ghe-
merckt dat hy een almachtich God, en
de mij een goetwillich vader is. *Genes. 17.*

Vraghe.

Wat ghelooft ghy met dese wor-
den: Ende in Jesum Christum, synen
eenighen sone, onsen Heerez?

Antworde.

Dat is, * Ik stelle oock myn betrau- *Iod. 5. 14.*

Rom. 8.

Ioan. 13.

† Rom. 9.

Ioan. 20.

1. Ioan. 5.

Van de ondersoekinghe

wen inden soene Gods: * aenghesien
dat hy sijn eighen ende eenich ghebo-
ren sone sij, fende daerom een warach-
tich God, bouen al ghepresen inder eeo-
richheit.

Vraghe.

Wat is: Die daer ontfanghen is
vanden heilighen Gheest, ghebooren
wt die maghet Maria?

Antworde.

Ioan. 1.

Dat is, Jek ghelooue, * dat de sone
Gods warachtich mensche ghewordē
is: * aenghenomen hebbende vleesch
ende bloet der kinderē, † wt die maghet
Maria, * sonder eenighe vleckē der
sonden, † doer de cracht des heilighen
Gheests, * so dat Jesus Christus wa-
rachtich God ende mensche sij, * de eez-
neghe middelaer, wt die maghet Ma-
ria ontfanghē, ende gheboorē: tot mijn-
der ende aller gheloouigher menschen
salicheit.

Heb. 2.

† Mat. 1.

Luc. 1.

* Heb. 4.

Luc. 1.

† Phil. 1. 2.

* Heb. 1. 2.

Roma. 1. 9.

† Gal. 4.

Vraghe.

Wat is: Die gheleden heeft onder
Pontio Pilato, ghecruyst, ghestomen,
ende begrauen: Niderghedaelt ter hel-
len?

Antworde.

Datis: Jek ghelooue, dat Jesus
Chri-

des Gheloofs.

Christus, * voer mijne sonden, † in syn
lichaem, * de alderschandelicste doot
des cruycen, gheleden heeft: † ende in
sijn siele ghesmaect heeft de grāschap
Bods, ende de pijn der hellen: om my
daer wt te verlossen.

103

Gal. 1. 2.
† 1. Pet. 2.
* Mat. 27.
Philip. 2.
† Mat. 27.
Luc. 22.

Vraghe.

Wat is: Dat hy ten derden daghe
verresen is, van den dooden?

Antworde.

Dat is, dat sijn lichaem gheen ver-
derffenisse int graf ghesien heeft: ende
dat sijn siele niet meer dā drie daghe,
vanden lichaem verscheiden is ghe-
weest: * want hy is verresen ten derde
daghe vanden dooden, * voer ons eer-
lick ouerwinnede Sonde, Doot, Bel-
le, Duyuel, ende des Wets verdoeme-
nisse.

Act. 2. 13.

1. Cor. 15.
* Ioan. 11.
Galat. 3
Rom. 4.

Vraghe.

Wat ghelooft ghy met dese wordē:
Hy is opgheclōmen ten hemel: sittē-
de ter rechter hādē Bods des almach-
tighen Vaders. Van waer hij cōmen
sal. &c.

Antworde.

* Dat Jesus Christus, na sijn mē-
schelicke naturre, in dese werelt niet
meer is: * mer bouen de wolcken, by dē

Act. 1. 3.
Heb. 7. 8.
† Act. 1.

3 4 Vader

Van de ondersoefnghe

Matt. 28. Vader inden hemel. * Van waer hy
doer sijn goddelicke cracht, sijn **Whe**
meinte is regierende ende beschermē
Mat. 25. de, rotten einde des werelts: * ende dā
sal hy haestelick cōmen, om te oordees
len de leuende ende de dooden.

Vraghe.

Wat ist? Ick ghelooue in den heilighē
Wheest?

Antworde.

1. Cor. 2. 12 Dat is: Ick stelle mijn betrouwen
Ioā. 14. 16. in den heilighē **Wheest**: * sonder wiēs
ingheuen niemandt heilich oft rein
can wesen, noch eenighen troost in
God hebben: oft eenighe salichmakē:
de kennenschap vanden seluen.

Vraghe.

Ghelooft ghy dan, dē Vader ende
den Sone ende den heilighē **Wheest**,
een God te wesen?

Antworde.

Mat. 3. Ja ick trauwen. * Maer in drie
Matt. 28. persoonē verscheiden: * ende daer om
so werden wy indē name des Vaders
ende des Soens, ende des heilighen
Wheests ghedoopt.

Vraghe.

Maer hoe sijnder drie persoonē: en
de nochtans mer een God?

Antworde

des Gheloofs.

107

Antworde.

Vla dat de Schriftuere leert, * datter maer eē God is, † die sijn eere tot gheen anderen gheuen wilt, ende de selue Godlike eere, in de schrift, * eigetlick toeghegheuen werdt den Vader ende den Sone, ende den heylighen Gheest: so ist doch claer: dat daer een eenich God sy, in drie persoonen verscheiden, * de Vader ende de Sone, ende de Heilighe Gheest. *Mat. 28*

Deut. 6.

Marc. 12.

† Esa. 48.

** Mat. 28*

Mat. 28

Vraghe.

Wat verstaet ghy met dese wordē:
Een heylighe Christelicke ghemeinte?

Antworde.

Dat is, Ick bekenne, dat Christus Jesus, in dese boose werelt, * sijn sekere vergaderinge der gheloouighē heeft, waer af ick my bekenne een lidmaet se syne. *Mat. 16. 28.*

Vraghe.

Wat eighen schatten ende vier selen heeft dese ghemeinte?

Antworde.

De ghemeenschap der Heilighen: vergiffenisse der sonden: verrysenisse des vleeschs: ende een ewich leuen.

Vraghe.

Wat troost hebdy hier inne?

Antworde.

Antworde.

Galat. 3.

Coloss. 3.

Ten eersten : * dat alle de wel-
den Christi allen heylighen ende ghe-
loouighen , sonder eenich wtwendich
aensien der persoonē, ghelyckmatelick
toecommen.

Ioan. 1. 2.

Heb. 7.

Ten anderen : * Dat sy altijt vers-
ghet harer sondē, van God den vader
vercryghē: so dickmael als sy dat, doer
een vast ghelooue, met een oetmoedich
herte, inden name Christi begheeren.

2. Cor. 4.

† Ioan. 5. 6

1. Cor. 15

Philip. 3.

* Dan. 12.

Mat. 25.

Ad. 24.

Ten laetsten, dat sy (* hoe secre sy
hier veracht sijn) † ten laetsten daghe,
in haer eighen lichaemen verrysen sul-
len, ten ewighen leuen. * Ghelijcker-
wyse de ongheloouighe op sullen staē
ter ewigher schanden ende verdoe-
menisse.

Vraghe.

Nach oock dese warachtighe ghe-
meinte Christi, wtwedelick eenichsins
bekent werden?

Antworde.

Ja sy: By sonderheit, wt drie teeken-
nen: Te weten: wt de oprechte vercon-
dinghe des worts Gods: wt het recht
sinnich wtlichten der Sacramenten,
en wt het nerstich ghebruyc der Chri-
stelicker straffen.

Vraghe

Vraghe.

Waer in is de oprechte vercondinghe des words Gods ghelegen?

Antworde.

In de Wet ende den Euangelio.

Vraghe.

Wat is de Wet?

Antworde.

Het is een verclaringhe des Gods delicken Maiesteits ende willen: leerende watmen doen oft late moet: * verdoemende alle menschen, die den sellen ouer al niet ghenoch doen.

Deut. 27.

Leuit. 1:6.

iet

Vraghe.

Wat is dat Euangelium?

Antworde.

Het is een blyde boetschap, * van een seker vergheuen der sonden, doer de verdiensten ons hooghen priesters Christi Jesu alleine.

Lnc. 2.

Rom. 3.

Ephe. 2.

Coloss. 2.

Vraghe.

Heb. 7.10

Wat sijn de Sacramente der Ghe-meinten Christi?

Antworde.

Het sijn heilighe oeffeninghen, in seker wtwendighe ceremonien, doer Christum Jesum inghestelt: doer de welcke hy sijn ghemeinte heeft willen ghetuyghen, dat wy alleine doer de verdien-

Van de ondersoekinghe
de verdiensten sijns doots, vergiffenis
se onser sonden hebben.

Vraghe.

Hoe veel synder sulcke Sacramen-
ten?

Antworde.

Twee: Namelick den Doop ende
het Nachtmael des Heeren.

Vraghe.

Wat is den Doop?

Antworde.

Ioan. 3. 4. * Het is een heilighe instellinghe
† Mat. 28. Christi: † doer de welcke alle lidmaten
Marc. 16. der Ghemeinten, (sij sijn onmondighe
** Ephe. 5.* kinderē, oft volwassen) * met water ghe-
† Mat. 28 doopt moeten werden: † inden name
des Vaders, ende des Soens, ende
des heilighen Gheests.

Vraghe.

Wat troost hebt ghy, wt uwē Doop?

Antworde.

1. Ioan. 2. Dat ick doer het bloet Christi so se-
Heb. 7. kerlick afghewasschē ben vā mijne son-
den: als het lichaem, inden Doop met
water bespiengt werdt. Voort, * dat ic
altyt vergiffenisse der sondē verwer-
uen sal, so dickmael als ick dat inden
gheest, van mynen hemelschen vader.
doer Christū, int gheloone, sal begherē,
Vraghe.

Vraghe.

Waer af wertdy in vwe Doop meer vermaent?

Antworde.

* Dat ick my alle mijn leuen lāck sal *Roman.6.*
van sonden vermyden: mijn vleesch
met alle sijne boose lusten doodende,
ende in een nieuwichheit des leuens
wandelende.

Vraghe.

Wat is het Nachtmael des Heerē

Antworde.

* Het is eē instellinghe Christi: † in *Mat. 26.*
de welcke sijn doot, doer het eten des *Marc. 14.*
ghebroken broots, ende † drincken des *† 1. Cor. 11.*
Kelcx des Heeren, vercōdicht werdt. *Luc. 22.*

Vraghe.

Wat troost hebt ghy daer inne?

Antworde.

* Dat ick, doer den offer des lichaē *Heb. 7.*
ende bloets Christi, so seker vergiffen-
nisse mijner sonden hebbe, * ende ghe *1 Ioan. 6.*
uoedt werde ten ewighen leuen: als
ick ter tafelen des Heeren het broot vā
den Dienaer ghebroken etc, ende den
Kelcx die my ghegheue werdt, drinck-
ke: ende oock als mijn lichaem daghe-
licx, doer spyse ende dzanc natuerlick
onderhouden werdt.

Vraghe

Van de ondersoekinghe

Vraghe.

Maer afwerdy, doer het Nachtmael
meer vermaent?

Antworde.

Dat ick dē Heere voer dese groote
weldaet, altyt dancken sal: en mijne dāc
baerheit betuyghen, niet een daghelick
sche doodinghe des oudē mensche, en
de een nieuwichheit des leuens.

Vraghe.

Wat is de Christelicke straffe.

Antworde.

Mak. 13.

Het is eē instellinghe Christi: doer
de welcke een ieghelick lidmaet ver-
bonden is, synen broeder Christelick te
vermanen, ende wederom de verma-
ninghe ghewillichlick te ontfanghen:
Anders so sal hy, na d'wordt Gods,
wter ghemeinten ghewo:pen, * ende
den Duyvel ouergheleuert werden.

1. Cor. 5.

Vraghe.

Nach oock de Ouerheit boose men-
schen, metten swerde straffen?

Antworde.

Roma. 13. Ja sy: ende behoirt dat oock te doe:
ne: * want sy een Dienaer Gods is:
niet te vergheefs het swerdt voerede.

Vraghe.

Syn't oock alle kinderen Gods, die
hacc

des Gheloofs

111

haer tot de wtwendighe ghemeinte
Christi voeghen?

Antworde.

Vleen't voerwaer: * Want daer ons
der veel gheneinsde Hypocryten sijn:
Mer die sijn alleene kinder en Gods,
ende leuende lidmaten der ghemein-
ten, die haer, in dese voerghenoede tee-
kenen eerlick dragen ende oeffenen, en
God, voer een vermeerderinghe des
godsalicheits, daghelick sijn biddende.

Mat. 13

Vraghe.

hoe moetē wy in onsen noot biddē?

Antworde.

So ons Christus gheleert heeft, na-
melick:

Onse vader die daer syt in de he. 21. *Mat. 6*

Soeckt bouen Pagina. 42.

Vraghe.

Wat begeerdy in dat gansche Ghe-
bedt van God?

Antworde.

Den eersten, dat al dat dienēde is
tot syn glorie, veruoordeert werde, ende
wederō gheweert, dat de selue is ver-
hideren, oft synē wille weder staende.

Den anderen, so begheere ick hul-
pe ende bystandt in alle nootwendig-
heit

**Van de bereidinghe
heit der sielen oft des lichaems: tegen
de becozinghe des Duyuels.**

Vraghe.

**Wat verstaet ghy by dat worde,
Amen?**

Antworde.

**Dat is, het sy also: waer doer ick be-
twyge, dat ick in mijn herte, doer den
heilighen Gheest versekeret bē, als dat
my de hemelsche Vader, om Christus
wille, verhoirt heeft.**

**Als de ghene, die hem totter ghes-
meinten beghenen wilt, dese hoofstuc-
ken inden grondt bekent ende beleden
heeft: so vraechtmen hem, oft hy ergēs
inne (der leeringhen haluen) eenighen
twyfel heeft: op datmē hem ghenoech
doen mach. In diē hy segt Ja, so soect-
men hem wt de Schrift te voldoē. En
de ist dat hy gherust is: so vraechtmen
hem, oft hy voer hē ghenomē heeft, by
dese voerseide leeringhe te blyuen, en-
de de werelt te versaken: ende eē nieu-
christelick leuen te leiden?**

**Ten einde vraechtmen hem oock:
Oft hy hem der Christelicker straffe
wilt ghewillichlick onderwerpen?**

**O welck hy ghedaē hebbēde, so ver-
maentmen hem tot vrede, liefde, ende
eend:ach-**

eendrachticheit, met alle menschen, en de tot vriedemakinghe: in dien hy met iemant eenich worstel heeft.

Daer na werden haer namen in eenen boeck, die daer toe gheeeicht is, ingheschreuen: midts het aenteecken der plaetsen harer woninghen, op dat wy weten, voer welcke Duytschen wy sorghe draghen moeten: ende wiē wy tē ghebruycke des Nachtsmaels toe laten, ende ouer wien wy de Christelicke straffe ghebruycken sullen.

De ghene die also eens tot onse Christelicke ghemeinschap ontfanghē sijn: werden naemaels niet lichtuerdelick ten Nachtmale des Heeren toege laten: mer de gansche xiiij. daghē voer het Nachtmael, achter de predica-tiē, die daer en tusschen in de ghemeinte gheschieden, werden sy geheeten ordelick ende opentlick te comen tot de Ouderlinghen. Ende als sy t'samē voer de Ouderlinghen gheseten syn: dan werden sy int corte vanden Dienaer vermaēt tot de proeuvinghe haers selfs, tot versoeninghe met haren naasten, ende tot de onderhoudinghe der Christelicker straffen. Ende dan werden de namen, aller der ghener, die op

3

den

Van de bereydinghe

den ghestelden dach ten Nachtmale
gaen willen, aengheteeftent.

Dit doen wy al met sodanighe ner
sticheit: op dat de ghemeinte in haer
officie ghehouden, ende een ieghelick
te beter vermaent, ghebetert ende ghe
troost werde: ende dat het ghebruyc
der straffen, in het verwerpen der boo
ser, van t ghebruyc des Nachtmals,
te beter onderhouden werde. Ende
daer doet moghen de Dienaers, den
wasdom oft d'afnemen haerder Ghe
meinten lichtelick mercken: d'welck
haer grootelick noodich is te bekennē.
Mer hoe dat de ionghers haers ghe
loofs belydewisse doen moeten, eer sy
ten Nachtmael toeghelaten werden:
is voren ghenoechsamelick gheseyt.

Daer en tusschen diē ganschē tijt, xiiij.
daghen duerende, syn de Ouderlingē
besich, in het vereenighen der twisten,
die daer onder de broeders soudē mo
ghen wesen: ende in het straffen ende
onderwijsen aller der ghener, die daer
de heimelicke vermaninghē verachtē:
om de selue tot beternisse te bringhen.

Wat

Wat daer s' daechs voer d' Nachts
mael gheschiedt.

Cap. 17.

S' Daechs voer d' Nachtmael,
werdt de Ghemeinte t'samen
gheroepen, ten twee huerē ach
ter middach: ende daer werdt
als dan een predicatie ghedaē,
vandē Nachtmale des Heeren. Mer
eer dat de predicatie beghint: so cōmē
alle de Dienaers ende Ouderlinghen
t'samen, ende ondersoeckē onder haer:
Oft daer iemādt sij in de Ghemeinte:
de welcke vanden Nachtmale ten rech
ten, openlick afghehouden behoirt te
wesen. In diē daer eenighe sulcke syn:
die werden den Dienaer, die daer pre
diken sal, te kennen ghegheuen: op dat
de Ghemeinte daer af, doer hem, ver
maent werde. Ende in de selfde predi
catie werdt gheleert, van de warachtig
he ende godsalighe ondersoeckinghe
ons selfs. De welcke predicatie, mer de
ghewoenlickē ghebeden voleindt sijn:
de, eer dat dē Psalm ghesonghē wert:
de Dienaer, gheeft te kennē, wien dat
t'ghebruyck des Nachtmals verbodē

32 werdt

Van de bereidinghe

werdt (so verre alſſer eenighe ſulcke ſyn) de oorſake der verbiedeniffe verahelende. En de namen der ſeluer werden ſomtjts verſweghen, ſomtjts ooc gheopebaert: nae den heych der ſaken ende des ſchulds. Daer na verhaelt hy ooc, dat ſulcx alleenlick gheſchiedt: op dat ſodanighe miſdoenders, doer ſulcke een ſtraffinghe ende beſchaemtheit, tot beterniſſe te beter ghebrocht werden: oft (ten ſy dat ſy haer beteren) dat ſij eindelick, met een ghemeine droefheit der Ghemeintē afgheſneden ſullē moeten werden

Mer iſt dat daer niemandt ſij, die na het oordeel der Ouderlinghen, van t'ghebruick des Nachtsmaels afghehoudē behoirt te ſijn: ſo ſal de Dienaer eermen den psalm ſingt, hier af den Heere dancken: ende ſal biddē, dat hij dit alſo eewelick, in de ghemeinte gheduerich make. Hij vermaent nochtans de gansche ghemeinte: dat hem een ieghelick van gheueinſtheit vermijde. Want de Hypocritē, hoe wel ſij d'oerdeel der menſchen ontvlien: ſo ſullen ſij d'oerdeel Gods niet connē ontvliē: De welcke (als hij ghetuycht) ſullen van ſijn rijcke wtgheſloten werden.

Ende,

tot den Nachtmæl.

ny

Ende dusdanighe vermaninghe vo-
leindt sijnde,werdt daer eenen psalm
ghesonghen:ende de Ghemeinte wert
in vrede verlaten.

Wat vp den dach des Nachtmæls
ghedaen werdt.

Cap. 18.

Osten seluen dach dat het
Nachtmæl des Heeren
wtghericht moet wesen,
eer dat de gansche gheme-
inte t'samē comt: so werdt
daer een tafel,de welcke in t'ghesichte
der ghemeinten staet, met een linnen
tafellaet ghedeckt:int middē der wel-
ker,werden vier ghelassen, en drie ren-
nen schotelen of platteelē omghestelt:
In de een platte schotele werdt het
witte huysbroot (in breide stucken te
voeren ghesnedē) gheleit:mer de twee
minste schotelen vā eender grootheit,
werden,aen beide de syden der groo-
ter schotelen,ydel ghestelt. Ende de ta-
fel op deser wyse bereit synde, so ver-
saemt de gansche Ghemeinte omtrent
den acht hueren des morgenstonts.

3 4 Dan

De forme

San gaet een onder de Dienaers op ten predick stoel, ende beghint de ghe-
meine predicatie: in de welcke hy wt-
lecht, wat dat wy meest, na den worde
Gods, in de oeffeninghe des Nach-
maels, aenmercken sullen, voer hem
nemende eenē text, wt der Schriftue-
ren, hier toe dienende: De welcke pre-
dicatie ghedaen sijnde, beghint de
naer de ghemein ghebeden der Ghe-
meinten: achter de welcke, eermen den
psalm singt, beghint hij de ceremoniē
des Nachmaels, op deser wyse.

Voer al so vermaent de predicant
de ghemeinte van de ghene: die men
van t'ghebruyck des Nachmaels af-
houden sal. Ende ten eersten, in dien
daer eenighe s'daechs te voeren van
t'ghebruyck des Nachmaels eighen-
lick verboden waren: die werden we-
derom in ghelycker wyse verbodē ten
Nachmale te comē, ten sij dat sij haer
daer en tusschē, met de Dienaers der
ghemeinten versoent hebbē. O'welck
alst gheschiedt: so werdt dat oock tot-
ter Ghemeinten verclaert.

Voort so werden oock die vanden
ghebruycke des Nachmaels opentlick
verbodē: de welcke de belidenisse haers
ghe-

loofs niet ghedaen, noch haer der Chri-
stelicker straffen onderworpen hebbē.
Want wy deser Duytschen ons hier
gheen Dienaers bekenne: overmidts
dat sy onder onse sorghe, na Gods
wordt, niet staen willen.

Den laetsten, so werden die oock
van t'ghebruyck des Nachtmæls ver-
houden: de welcke binnen de xiiij. da-
ghen van d'eerste vercondinghe des
Nachtmæls, haer den Dienaers en-
de Ouderlinghen niet eens verthoōt
hebben, ten ware, dat eenighe cranck-
heit oft nootsafelicheit dat verhindert
hadde. Ende int generael werdē daer
ghestraft, alle de broeders, de welcke
tē ghebruycke des Nachtmæls niet cō-
men: tē ware, dat sy doer eenighe siecte
oft andere nootwendicheit belet warē.
Want so wie sonder eenighe nootsake-
like oor:sake achter blyuen: die sondi-
ghen grootelicx teghen haer eighen sa-
licheit, teghen Christum, ende de gan-
sche Ghemeinte.

Dese voerredē gheeindt sijnde, ver-
maēt de Dienaer de Ghemeinte: dat
hem een ieghelick schicke, om heilich-
lick rotten Nachtmale des Heeren te
gane, ende verweckse tot bidden. En-

De forme

de na dat sy alle op haer knye ghewalle
sijn: bidt hy wt den stoel, op deser wij-
se.

Tghebet.

O Almachtich eewich God,
ende barmhertighe Vader,
siet wy sijn hier t'samē ghe-
cōmen, om het Vachtmael
ws soens ons Heeren Je-
su Christi, na sijn instellinghe te ghe-
bruickē, op dat wy de ghedachtenisse
syns Doots (in de welcke hy syn lich-
aem voer ons gheoffert. en syn alder-
onnooselste bloet, voer onse sonden ver-
goten heeft) onderhouden soudē: tot
een ghetuyghenisse, dat wy waerach-
tighe ghemeinschap met hem, in het
selfde syn lichaem ende bloet, tottē ee-
wighen leuen hebben. Wy bidden v
dan oetmoedelick, alderheilichste Va-
der, wilt ons ghenade gheuen: dat wy
dese onwtsprekelicke weldaet (in onse
herten, doer uwen gheest verweckt syn
de) werdelick ouerleggghen, ende onse
ghelooue in de selue oeffenen moghē:
op dat wy, in de salichmakende ghe-
meinschap syns lichaēns ende bloets,
besegghelt en beuesticht synde, ghespyst
moghen

moghen werden totten ewighen le-
uen. D'welck wy niet twyselen ons vā
v, in hem, vander ewicheit bereit te
wesen. Dit begheeren wy van v alder
sachtmoedichste vader, doer dē naem
des seluen ws soens (die de eenighe
ende waerachtighe spyse onser sielen
is) op dat wy inwendelick in onser cō-
scientien gheuoelen moghen: dat ghy
waerachtelick onse God en Vader syt:
ende dat wy wederom v volck en kin-
deren syn, doer dat alderonnooselste
bloet ons Heeren gheheilicht: Die
daer leeft ende regiert metten seluen
uwen sone, ende den heilighē Gheest,
een eenich ende ewich God, inder ee-
wicheit. Amen.

Dit ghebet voleindt synde, ver-
maent de Dienaer de gāsche Ghemeī-
te: dat sy na de instellinghe des Nacht-
maels nerstelick toehoore: de welcke
hy verhaelt op deser wyse.

Dit spreekt de Apostel Paulus van
de instellinghe des Nachtsmaels des
Heeren, inden eersten brief totten Co-
rinth. in't. xi. Cap.

Ick hebbe (seit hy) vanden Heere
ontfanghen: d'welck ick v ooc ouerghe-
leuert

De forme

leuert hebbe. Te weten, dat de Heere
Jesús inden seluen nacht, als hy ver-
raden wierdt, het broot nam, ende ghe-
danckt hebbende, heeft het ghebroken,
ende gheseyt: Neemet, etet, dat is mijn
lichaem, dat voer v ghebroken werdt.

Doet dit tot mynder ghedachtenissen.

Desghelycx nam hy ooc den Cop,
doe hy des Auonts ghegete hadde, seg-
ghende. Desen Cop is het nieuwe testa-
ment in myn bloet: doet dit, so dickmael
als ghy drincken sult, tot mynder ghe-
dachtenisse. Want so dickmael als ghy
dit Broot sult eten, en desen Cop drinc-
ken: sult ghy de doot des Heeren ver-
condighen, tot dat hy come. So wie
dan onwerdelick dit Broot eten, oft de
Cop des Heeren drincken sal: die sal
schuldich syn des lichaems en bloets
des Heere. Dat dan de mensche hem
seluen proeue: ende also vā dien Broo-
de ete, ende van dien Coppe drincke.

Want die daer onwerdelick etet oft
drincket: die etet ende drincket hem sel-
uen het oordeel, niet onderscheidende
het lichaam des Heeren.

De instellinghe des Nachtsmaels
op deser wy se verhaelt synde: vermaet
de Dienaer de gansche Ghemeinte
weder

wederom, hoe dat sy haer proeuen sal,
voet het aensittē aen de tafel des Hee-
ren; met dese navolghende worden.

*Een vermaninghe tot de
Ghemeinte.*

Wij hebt Christelicke broederen
wt dese leeringhe des heilighen Apo-
stels Pauli ghechoirt: wie de instelder
des Nachtsmaels sy, nemelick Christus
Jesús: ende hoe dat het onderhouden
moet wesen, so verre men in groote pe-
rikelē der sielē niet vallē wilt. Want
sy werden schuldich des lichaems en
bloets Christi, haer seluen het oordeel
etende en drincēde, die dat onwer-
delick nutten.

Op dat wy dan dese perykelē ont-
gaen, ende d' Nachtsmael des Heeren
weerdelick nutten: eer dat wy aen de
tafel des Heeren sitten: so laet ons
nerstelick toehoiren, waer in dat (na de
heilighe Schriftuere) de oprechte nut-
tinghe des Avontmaels ghelegghen sy.
Dese stelt hier de Apostel Paulus in
onser proeuvinghe en in d' onderschei-
den des lichaems des Heeren: So dat
een ieghelick, die hem seluen oprechte-
lick proeft, ende d' lichaem des Heere
onder-

onderscheidt: werdelick tot sijnder sie-
len troost ende salicheit ten Nachtmas-
le des Heeren is gaende.

En dese onse proeuinghe, ende on-
derscheidinghe des lichaës des Hee-
ren, oft sijnder offerande, in de welcke
hy syn lichaë in de doot, voer ons ghe-
offert heeft, is in drie sonderlicke stuc-
ken ghelegghen.

Mat. 5.

Ten eersten, dat wy onse sonden,
die wy teghen God ende onsen naestē
ghedaen hebben, wt der herten beken-
nen, ende beweene sullen: ons (so ver-
re alst moghelick is) warachtelick ver-
soenende, met alle de ghene, daer wy
eenich wistel mede hebben.

Ierem. 2.

Ten anderen, dat wy in de fēnisse
onser sonden, ende in t'gheuoelen des
toorns Gods teghen ons, om onser
sonden wille, niet mistroostich oft wā-
hopich sullen werden, van sijn goet-
heit t'onswaert: * noch oock onse toe-
vlucht maken tot menschelicke verdiē-

Ioan. 3.

Rom. 3. 8.

Col. 2.

sten: * Mer sullen betrouwen, dat al-
le onse sonden, alleen voer niet verghe-
uen werden, doer de eenighe verdien-
sten des doots Christi: euen als oft wy
in synen persoon de doot selue ghele-
den hadden.

Ten

Ten derden, is de warachtighe proeuvinghe onser consciëntien hier in ghelegghen: dat wy sonder dobbelheit ende gheueinstheit, voer ons nemen sullen een oprechte beternisse des leuens, na Gods heylighen wille.

Hier sal dan een ieghelick sijn eigherte ende consciëntie nerstelick onder soucken: hoe hy hem seluē ghestelt vint tegghen God ende synen naesten. Wāt so wie herdmeeckelick, in sijn sonden wilt blyuen steken: als in afgoderie, lasteringhe, ghiericheit, stelen, liegen, bedrieghē, twist, dzonckeschap, onreynicheit, en dierghelijcke sondē. Oft die sijn sondē bekēnede, in iemādt anders rustet, dan in Christo Jesu, ende in de verdienstē sijns doots: Oft die niet wter hertē, ongeueinsdelick voer hem neēt, een beter leuen te leiden: de selue sal hem nu tē Nachtmale des Heeren niet voo:deren te commen. Ende waert dat iemādt anders wilde doen, hoe heimelick dat het selue gheschiede: so sal hy in d'aenschijn Gods schuldich wesen des doots Christi: de welcke hy also is onteerende ende verachtende.

Dit segghen wy nochtans niet be-
minde

De forme

minde broeders, om dat wy de versta-
ghen hertē der ghelooueghē cleinmoe-
dich souden maken: als oft niemandt
ten Nachtmale des Heeren soude mo-
ghen werdelick gaen: dan die van al-
le smerten der sonden vry, ende in alle
heilicheit volmaectt ware.

Want Christus de Heere heeft sijn
Nachmael niet inghestelt, tot een ghe-
tuychenisse onser heylicheit oft vol-
maectheit: mer veel meer tot een ghe-
tuyghenisse onser onvolmaectheit en
ongherechtheit: de welcke hy ons,
doer de offerade syns lichaems wech-
neemt, ons syn gherechtheit en eerli-
cheit toerekenende en schinckende. En
daerom cōmen die Geloouighe ter ta-
felen des Heerē, niet om haer vā haer
gherechtheit ende volmaectheit te
beroemen: mer meer om te betuyghen
dat sy wt haer seluen niet syn: dan kin-
deren des toorns, sonder de sonde ver-
cocht, * ende onwerdich haer ooghen
ten hemel op te heffen: † der welcker
gherechtheit, volmaectheit en hei-
licheit alleē Christus is: * die alle onse
crancheden op hem, door syn cruyce
ghenomen heeft, ende is ons, door dē
heilighen gheest, eenen lust tot de ghe-
rech-

Ephē. 2.

† Rom. 7.

* Lu. 15. 18

† 1. Cor. 1.

Ephē. 2.

Coloss. 2.

Esai. c. 53.

rechticheit des leuens instortende.

Nu dan, so vele alffer onder ons is die ten trooste onser conscientien, met dē bruyloft cledde, ter tafelē des Heeren willen sittē: laet ons ons seluē vā onse sonden, wter herten beschuldighen, vastelick gheloouēde, dat sij ons doer Christum alleene niet toegherekent syn: voer ons nemende een ernstighe beteringhe ons leuens.

Ende op dat wij de soeticheit der verdiensten des doots Christi, in t'ghebruyck des Nachtmals, in onse hertē crachtelick smaken ende ghenieten: so moghen wy niet blyuen steken in dese wtwendighe oeffeninghen, oft in de elementen des Broots en des Wyns: mer daer doer vermaent synde, moētē wy onse sinnen, herte, ende verstandt indē hemel opheffen: daer Jesus Christus alleen, na den lichaem is, een ghe-trauwe voor: spraker voer ons: ontwyfelic verskert synde, dat wy vele sekerder, doer de gheestelicke ghemeenschap des lichaems ende bloets Christi, tottē ewighen leuen ghespijst werden: dan onse sterffelicke lichamē, doer spyse ende drancf daghelick onderhoudē werden: ende dan wy in d'Nachtmael des Heeren

Ioan. 6.

De forme

Heeren broot ende wyn, nae d'instellinghe Christi nutten.

God onse hemelsche Vader wille ons ghenade gheuen: dat wij nu dese warachtighe spijs der sielen Jesum Christum, in onse conscientien warachtelick, ten ewighen leuen smaken moghen. Amen.

Dese vermaninghe gheeyndt synde, de Dienaer aegaende wten stoel, ende by de ander Dienaers staende om trent de tafel, vercondicht de gansche Ghemeintē, wt Paulo, de blyde ende godsalighe boetschap, vā de alder onnooselste offerande Iesu Christi, met dese worden. 1. Cor. 5.

Siet nu beminde broeders/ Onse paeschlam Jesus Christus is voer ons gheoffert: daerom so laet ons hoochtijt houdē/ niet in oude suerdech/ noch in suerdech des ercheits en schalckheits: mer in onghedeessent broot des enuandicheits ende waertheits.

Dit

Dit ghesleit sijnde, sittē alle Dienaers des Wordts, de Ouderlinghen ende Diaconen ouer beide de syden der tafelen: ende oock ander broeders wter Ghemeinten, tot dat de tafel vol is.

Hier en tusschen werden de vier ghelassen doer somighe Dienaers gheuult met wijne: ende werden in't middē der tafelē ouer elcker syde der cleinder schotelen ghestelt. Dan de Dienaer des Wordts in't midden der tafelē, met dē ansichte ten volcke waert sittende, neemt het broot in syn handē, wt de groote schotele: ende de Ghe-meinte dat siende, ende toehoirende spreekt wt Paulo met luyder stemmē.

Het broot dat wy breekē is de ghe-meenschap des lichaems Christi. 1. Cor. 10.

Ende so haest als hy dit ghesprokē heeft: bzeect hy t'broot, in de twee cleinder schotelen, tot dat hy den gront der seluer, met den ghebroken broode gheuult heeft: op dat een ieghelick ter tafelen aensittēde, een stuck daer wt achter na neme.

Daer na deelt hy t'ghebroken broot wt, den ghenen die hem teghen ouer ende ter syden alder naest sitten, met
 R luyder

lyyder stemmen sprekende aldus.

Nemet/etet/ghedēctet/ende ghes
loouet/dat het lichaem ons Heeren
Jesu Christi inder doot/aen de gals
ghe des cruyces gheleuert is / tot de
vergiffenisse aller onser sonden .

Ende daer nae neemt de Dienaer
ooc, wt de schotel een stuck voer hem
seluen:ende etet.

Dan werden de twee schotelē aen
beide de syden staede, tot de einde der
tafelen, van hem ende de ander aensit
tende broeders ordentlick voordr ghe
stuert : op dat een ieghelick voer hem
seluē een stuck daer wt neme, en ethe,
ter ghedachtenissen des ouergheleuer
den lichaems Christi in der doot, voer
hem. Ende als de Dienaer siet, dat al
le de aenghesetene d'broot ghenomen
hebben : so neemt hy eenen Cop in de
handt, ende sp reect met lyyder stem
men, aldus.

2 Cor. 10.

De Cop der dancksegghinghe /
met den welken wy dancken/ is een
ghemeinschap des bloets Christi.

Ende dan twee coppen ouer elcke
syde den aenghesetene broederen ghes
uende.

uende, spreek hy aldus.

Neemet/ drincket hier wt alle/ghedin Marc. 14.
cket en gheloouet / dat het bloet ons
Heeren Jesu Christi wtghestort is
aen de galghe des cruyces/ tot een
verghiffenisse aller onser sonden.

Ende daer na neemt de Dienaer
den Cop wter hâdt syns aldernaesten,
ende drinckt: ende also alle die aen de
tafel sitten (de een den ander den cop
gheuende) drincken, in de ghedachte-
nisse des bloets Christi, voer haer son-
den vergoten. Ende nae dat sy alle w-
ten cop des Heeren ghedroncken heb-
ben: so staen sy alle op, wtghenomē de
Dienaer: die in syn eerste plaetse, te we-
ten int midden des tafels, metten aen-
sichte tē volcke waert, altyt blyft sytten
de, om de gâsche Ghemeinte te dienē.

Ende daer nae sommighe wt den
Ouderlinghē, daer toe eigherlick ghe-
ordineert, bzinghen de kleine schotelē,
met dē ghebrokē broode: en ooc de ghe-
lasen vol wyns wederom int midden
der tafelen, totten Dienaer: de welcke
wederō so veel broots in de twee sche-
ielen breeckt: alsser vā noode is. Ende
de ander Ouderlinghen ende Dias-

De forme

lyyder stemmen sprekende aldus.

Nemet/etet/ghedēctet/ende ghes-
loouet/dat het lichaem ons Heeren
Jesu Christi inder doot/aen de gals-
ghe des cruyces gheleuert is / tot de
vergiffenisse aller onser sonden .

Ende daer nae neemt de Dienaer
ooc, wt de schotel een stuck voer hem
seluen: ende etet.

Dan werden de twee schotels aen
beide de syden staēde, tot de einde der
tafelen, van hem ende de ander aensit-
tende broeders ordentlick voorder ghe-
stuert : op dat een ieghelick voer hem
seluē een stuck daer wt neme, en ethe,
ter ghedachtenissen des ouerghelēuer-
den lichaems Christi in der doot, voer
hem. Ende als de Dienaer siet, dat al-
le de aenghesetene d'broot ghenomen
hebben : so neemt hy eenen Cop in de
handt, ende sp reect met lyyder stem-
men, aldus.

2 Cor. 10.

De Cop der dancksegghinghe /
met den welcken wy dancken / is een
ghemeinschap des bloets Christi.

Ende dan twee coppen ouer elcke
syde den aenghesetene broederen ghes-
uende.

uende, spreek hy aldus.

Nemet/ drincket hier wt alle/ghedin *Marc. 14.*
cket en gheloouet / dat het bloet ons
Heeren Jesu Christi wtghestort is
aen de galghe des cruyces/ tot een
verghiffenisse aller onser sonden.

Ende daer na neemt de Dienaer
den Cop wter hādē syns aldernaesten,
ende dzinckt : ende also alle die aen de
tafel sitten (de een den anderē den cop
gheuende) drincken, in de ghedachte-
nisse des bloets Christi, voer haer son-
den vergoten. Ende nae dat sy alle w-
ten cop des Heeren ghedroncken heb-
ben: so staen sy alle op, wtghenomē de
Dienaer: die in syn eerste plaetse, te we-
ten int midden des tafels, metten aens-
ichte tē volcke waert, altyt blyft sytten
de, om de gāsche Ghemeinte te dienē.

Ende daer nae sommighe wt den
Ouderlinghē, daer toe eighēclīck ghes-
ordineert, bringhen de kleine schotelē,
met dē ghebrokē broode: en ooc de ghe-
lasen vol wyns wederom int midden
der tafelen, totten Dienaer: de welcke
wederō so veel broots in de twee sche-
telen breekt: alsser vā noode is. Ende
de ander Ouderlinghen ende Dia-
kenen

fenen nemen acht op de ghene: die ter tafelen des Heeren willen cōmen. En de een wt den Dienaers (op dat de oefeninge des Nachmaels gheensins stom sy) gaet opten stoel: ende beghint met luyder ende bescheidenlicher stemmen te lesen vanden. vi. Capitel Joanaen: waerin dat volcomelick van het Gheestelick eten ende drincken des vleeschs en bloets Christi ghesproken wordt.

Ende de wyle datmē leest, so comt de Ghemeinte ter tafelen des Heere, tot dat de gansche tafel vol sy. En als sy al t'samen gheseten syn, so onderlaet de Leser syn lesen: op dat de Dienaer d'broot ende den cop des Heeren wederō wordeele: Swelck na de voergaēde maniere ghedaen synde: so achteruolcht de leser, wten stoel synen text. Ende also volghe de eene de andere ter tafelen des Heeren in groote stilheit, ende met grooter zebaerheit, op dat het lesen gheēnsins beroert werde. Ende na dat nu alle de mannen ter tafelen des Heeren gheweest sijn: dan so gaen ooc de vrouwen ordelick (na dat sy sitten, inden tempel, sonder eeni ghe wtneeminghe oft onderscheidt der pers

des Nachtmals.

133

personen. Ende als het seste capittel Joannis vollesen is: so achteruolcht de Leser sijn lesse in het xij, xiiij, xv. des seluen Euangelists, ende so voort in de nauolgende Capittelen, tot den einde der ganscher oeffeninghen. Onder wylen nochtans werdt oock wat anders ghelesen, wt der Schrifturen: na dat de Dienaers der Ghemeintē, dat oerdeelē bequame oft stichtelick te wesen voer de Ghemeinte.

Vla dat de gansche oeffeninge des Nachtmals aldus ghecindt is: so maect de leser een einde sijns lesens. Ende de Dienaer; die d'Nachtmal heeft wtghericht, staet op vander tafelen: ende onder de ander Dienaers ende Ouderlinghen in d'middē voer de tafel staēde, spreekt hy de gansche gemeente aē, met dese oft dergheleycke worden.

Alle die nu hier des Nachtmals des Beerē, ter ghedachtenisse sijns doors, deelachtich ghewordē sijn, met de ouer legghinghe sijnder verborghentheit: ghelooft ende sijn verskert, doer t'ghetuyghen des seluen Nachtmals, dat ghy een seker ende salichmakende gemeenschap, met hē hebt in sijn Lichaē
ende

De forme

ende bloet, totten ewighen leuen.
Amen.

Daer na vermaent hy de Ghemeinte
tot een ghemeinte dancksegginghe
met dele oft dierghelycke voer-
reden.

*Een vermaninghe voer de
Dancksegginghe.*

Ick dincke niet, dat iemandt ons
der v sy, de welcke in hem seluen (doet
t ghetyghen deses Nachmaels) niet
ghewoelt de cracht ende de vrucht ons-
ser ghemeinschaps, met Christo den
Heere, in sijn Lichaem ende Bloet: te
weten de ruste ende vrede sijnder con-
scientie, om der onnooselheit, gherech-
ticheit, verdienste ende victorie Christi
des Heeren wille: de welcke alle wy
metten bruyck deses Nachmaels, so
sekerlick betuycht hebben onse te synen
als wy sekerlick weten, dat wy vanden
broode ende vanden xoppe des Hee-
ren selue, met onsen hande en met ons-
sen monde deelachtich ghewordē sijn.

Ick hope ooc, dat ghy alle, in v
aensitten ter tafelen des Heeren, met
de ooghen ws gheloofs aenghesien
hebt, de heilighe toecommende aen-
sittins

des Nachtsmaels.

135
Mat. 8.

sittinghe met Abraham, Isaac, en Jacob, in het rijcke Gods: en dat ghy vā de selue nu so seker syt, doer d'betrouwen der gherechticheit, verdiensten, ende victorien Christi des Heeren: als wy nu alle te deser tafelen des Heere t'samen aengeseten hebben.

Voorz, so twyfele ick niet, oft ghy gheuoelt oocwederom in vwe herten, doer den heilighen Gheest, een beweghinghe om de Goddelicke goedertierenheit te dancken, voer dese groote weldaden, ons doer Christum ghesconckē: ende beuint v oock beweecht, om alderhāde officien des danckbaerheits te bewysen: te weten, dat ghy dese gheschoncken gherechticheit verdiēste ende victorie Christi, in alle manieren vordrucken wilt: ende niet dese grote gauen Godmset v boose leuen beuulecken.

Alle dese dingen hope ick, syt ghy in vwe herten gheuoelende waer om het oock recht is, dat wy om aller deser gauen wille, onsen God ende vader dancken sullē: ende hem oetmoedelick bidden: dat wy in de selue gauen, onsgansche leuen lancē, meer ende meer versterckt werde en voorgaē moghen.

De forme
Een danck segginghe achter de
Wtrichinghe des Nacht-
maels.

Rom.7.

Ioan.6.

Luc.17.

† Gal.5.

Mat.5.

O Heere God hemelsche Va-
 der, wy dancken v, doer v=
 wē sone Jesum Christum,
 dat ghy ons * eylendighe
 slauen der sondē ende des
 Doots, in de ghemeinschap des Li-
 chaems ws seluen Soens aenghenom-
 men, ende * hem ons tot een salichma-
 kende spyse onser sielen ghegheuen
 hebt. Wy bidden v, wilt ons nu ge-
 uen, dat wy dese groote weldaet nym-
 mermeer veggheten: mer wilt de selue
 in onse herten also drucken, dat wy in
 d'ouerlegghē der seluer weldaet, doer
 de versterckinge des heilighē Geests,
 meer ende meer voortgaē moghen: en
 de dat in ons * r'ghelooue daghelick
 vermeerdert werde, † op dat het al-
 derhande goede werckē voortbringer:
 * ende dat wy ons gansche leuen vou-
 ghen ter eeren ws naems, en ter stich-
 tinghe uwer Ghemeinten: die daer
 leeft end regneert met den seluē uwen
 sone, ende den heilighē Bheest, eē ee-
 nich eewich God alryt pryselick. Amē.
 Achter

Achter dat dese dancksegghinghe ghedaen is, so werdt de Ghemeinte vermaent van danckbaerheit tot God allesins te bewysen. Ende dese vermaninghe werdt meest ghenomen, wt de elementen des Nachmaels: ende de eighenschappen der seluer: de welcke groote verborghentheden in haer besluytē. De ghemeinte werdt dan vermaent, dat ons doer het element des broots beteeft werdt, de vergaderinghe der Ghemeinte: de welcke tot de ghemeinschap des Nachmaels, r'samē ghecōmen is: *na de leeringhe 1. Cor. 10. Pauli. Ende dat daerom van ons gheeyshet werdt, al dat den broode eighen is.

Ten eersten, ghelyck gheen broot wesen can, dan doer veel granen r'samen vergadert, ende met de moelen ghebzoken: so laet ons ooc dincken, dat wy niet cōnen een broot des Heeren wesen, ten sy dat wy als lidmatē eens lichaems onder r'hoofst Christo, in een vergadert werde: ende ons seluen met alle affectiē onses vleeschs, in de moelen des Goddelicken words laten malen. Ende hier werdt ghegheuen een oorfsake, om de Ghemeinte te ver-

De forme

vermanen tot eendrachticheit der herten, ende lydsaemheit des cruycen.

Woorts ghelyckmen de ghemalen granen suyuerē moet, om suyuer broot te hebben: so moeten wy ooc het grof gruyts, doer t'ghebruyc der Christelic ker straffen, wtsesē, ist dat wy een suyuer broot in t'ghesichte Christi willen wesen. Hier mach ooc gheseyt werdē, van het schuywen der afgodischer vergaderinghen, van der ghemainsaemheit der boosen, en van het affsteruen des vleeschs.

Bouen dien, ghelyckerwyse als de ghebzoken ende ghesuyuerde granen, in een deech, met water vereenicht moeten wesen, om broot daer af te maken: also moetē wy, om eē broot Gods te wesen, leuendichmakende water in ons ghegoten hebben, * namelick den heiligen Gheest, doer wiens bandt wy also vereenicht werdē, * dat in ons allen een ghemoet, wille ende ghelooze sy, in Christo Jesu. Hier mochtmen ooc wel wt alle de stuckē der oeffeninghen des Nachtmals een vermaninghe doen, tot christelicke eenicheit, broederlicke liefde, ende tot de belydenisse des naems Christi.

Ten

Den laetsten, ghelyck dat deech ghe-
wrocht moet wesen tot een forme des
broots: ende in eenē vierighen hoven
ghedaen, op dat het ghebackē werde,
also moeten wy ooc ons gāsche leuen
lanck ghewracht werden tot het voer- *Phil. 2.*
beelt Christi: so dat syn ghedaente in
ons daghelicx meer ende meer ghesiē
mach werden. Ende wy moerē bouen
dien tot alle verdzuckinghe ende ver-
uolghinghe bereit syn: ende als in een
nen hoven des viers, in dese werelt
gheoeffent werden. Hier machmen
ooc tot de onderhoudinghe der christe-
licker straffen, ende tot een christelick
leuen vermanen.

Daer werdt ooc een nerstighe recō-
mendatie der aermen ghedaen, wt de
verborghentheden des Nachtmals.

Ende alle dese vermaninghe wer-
dē verlangt oft vercoert, na den heysch
ende ghelegghenheit der rydē: de welc-
ke ghecindt synde, werdt daer eenen
psalm ghesonghen, als: *Myn God*
boet my in oueruloet, oft: Nu laet
ghy uwen knecht. et. na den welcken
de Ghemeinte verlaten werdt.

Ende de Diafenen vergaderen de
aelmoessen aen de doere des Tēpels:
ende

Van de Christe

ende deelē de ouerblyffselē des broots
ende des wijns wt, totten armen der
ghemeinten: in sonderheit totten ghes-
nen, die cranck ende verouwert sijn.

Van de Christelicke straffe/
en haerder ghebruyck
in de Ghemeen-
te. Cap. 16.

Nae dat het rechtsinnich
ghebruyck der Christelijc-
ker straffen naeby te niet
ghegaen is, en dat demees-
ste menichte der menschen
niet weet, wat de Christelicke straffe
sy: so moeten wy breeder wtlegghen,
wat dat sy sy: en hoe dat sy onder ons,
in onse Ghemeinte onderhouden sy:
op dat haerder oprecht ghebruyck van
alle Godesalighe te beter bekent ende
gheoeffent mach werden.

Mat. 18.

De Christelicke straffe dan, is een
seker ordinantie * van dē Heere, doer
sijn word, in sijn gemeente inghestelt:
doer de welcke een ieghelick lidmaet
der seluer ghebonden is, oerdentlick
wten worde Godes, synē naesten Chris-
telick

stelic te vermanen: ende wederom vā hem vermaninghē r'ontfanghen: ende dat de ghene, die herdneckighe versmaders sulcker vermaninghen sijn, wt der ghemeinten gheworpen: * ende den Duyuel ouergheleuert sullen werden: op dat, doer dusdanighe ordi-
nantie, het gansche lichaem ende alle lidmaten des selfs, in haer officie onderhouden werden. 1. Cor. 5.

In dese beschryuinghe der Christelicker straffen, moeten wy drie dinghen meest aenmercken. Ten eersten wie dat haer instelder sy. Namelick Jesus Christus: ende daerom behoirde niemant de onderhoudinghe der seluer te verachten, als een menschelike insettinghe: mer behoirdese meer werdelick r'ontfanghen ende onderhouden. Ten anderen, wie dat der seluer onderworpen syn: te weten, niet de ghene, die buyten der ghemeinten sijn, want God sal die oerdeelen: * als Paulus leert: mer alleen de ghene, die voer lidmaten der Ghemeinten gheacht sijn: wie sy ooc sijn, ende wat dienst sy in de Ghemeinte bedienen: ende met wat weerdicheit sy de andere te bouen gaen, Want wy sijn alle lidma- 1. Cor. 5.

Van de Christes

lidmaten eens lichaems, hoe wel de eene den anderen te beuen gaet met gauen. Ten laetsten mercken wy, dat dit ghebruyck der Christelicker straffen is van Christo den Heere niet inghesiet, dā ter salicheit ende weluaert des ganschen lichaems der ghemeintē: ende aller syner lidmaten. Wāt het is niet alleenlick eenen salichmakenden bzeidel onser cranchheit, in dese ghemeine verdoruenheit onser natueren, op dat wy haer niet te veel toe ghenen: mer het is oock eenē vastē bandt, ende een voetsel der ghemeiner liefden, ende Christelicker vryheit, so dat sy de Senewe der ghemeintē, ten rechten geheeren mach wesen.

Maer hoe nuttich dat het ghebruyck der Christelicker straffen sy, sal naemaels, wt de wtlegginghe aller harer stucken, claer werden: de welcke wy nu ordentlick verclaren willen.

Waar

lieke Straffe
Waer in dat het ghebruyck
der Christelicker strafs
fen ghelegen sy.
Cap. 20.

143

Het rechtinnich ghebruyck
der Christelicker straffen is
ghelegghen, in een ordenlick
doen ende ontfanghen der
Christelicker vermaninghen
onder de broeders: ende oock in het
werpen der ghener, die de selue ver
maninghen hertneckelick, in de Ghe
meinte verachten. Ende ouermids
datmen een seker ordē, * na t'ghebodt
Christi, in de vermaninghen houden
moet: so blycket lichtelick daer wt, dat
ter dobbel ghebruyck der christelicker
straffen, in de Ghemeinte Christi ghe
houden moet wesen. Namelick, een
heimelick ende een openbaer. Ende
hoe dat sy beide onder het volck der
Ghemeynten gheoeffent en onderhou
den moeten wesen, dat willen wy or
dentlick wtlegghen: dwelck ghedaen
synde: so sullen wy van de eighetlike
straffe der Dienaren onser Ghemeen
ten, handelen.

Mat. 10.

Van

Bande Christes
Van t'heimelick ghebruyc
der Christelicker straffen
onder t'volck.

Cap. 21.

Th'ymelick ghebruyc
der christelicker straffen is
ghelegghen, in het doen der
christelicker vermaninghen
totten gheuallen broedere;
ende wederom in d'ontfanghen der
seluer van anderē, so dickmael als wij
gheuallen syn. Mer ouermidts dat in
dusdanighe heimelicke vermaninghē
grootelick vāde menschē ghesondicht
werdt: waer doer het ooc comt, dat
het openbaer ghebruyc der straffen
seer swaerlick ghehouden can wesen:
so moetē wy hier breedelick handelen:
hoe datmen dese heimelicke vermanin
ghen oprechtelick sal aenstellen. Ende
inden eersten, hoe datmense doen, en
daer na ooc hoe datmense ontfanghen
sal.

Ten eersten, de ghene, die eenighe
broeder sal willen vermanen: die sal
christelicke wijsheit moeten bruycken,
voor all by hem seluen overlegghede:

Oft

Oft de sake daer af hy den broeder wilt vermanen, hem bekent sy oft onbekent. Ist dat sy hem noch onbekent is mer dat sy nochtans niet sy, sonder eenighe redelicke suspicie: so sal dā een vriendelicke ende mareghe onderuraghinghe, tot hem in sonderheit, ouer de selue sake, ghenoech syn. In diē hy't loochent, so salmen de sake den Heere beuelen. Mer ist dat hem de sakesefer ende bekent is: so moēt hy merckē, oft sy den ganschen lichame der Ghemeinten angaet, oft alleen iemandt by sondere.

Waert dat sij de gāsche Ghemeinten aenghinghe: so soude men se moeten bringhen tot den Ouderlinghen der Ghemeinten, den welcken t'regiment der Ghemeinten van God beuolen is, in sonderheit waert dat in't verswyghen, groot perikel der Ghemeinte gheleghe ware. Want de Wet der liefden is dit heyschende, datmen meerder acht des ganschen lichaems, dan eens lidtmaets alleene hebben sal.

Mer ist dat de sake eenighe bysondere persoonen aengaet: so sal hy ouer legghen. Oft sy hem alleene, oft ooc tot velen bekent is. Waert dat sy ve-

Exod. 20.

Deut. 32.

Rom. 13.

len bekent ware, so mochte hy daer
meer met hem nemē, om de eerste ver-
maninghe te doene. Ist dat sy hem al-
leene bekent, oft teghen hem alle-
ne ghedaen sij: so sal hy'se niet verbrei-
den: mer sal hem eerstmael heimelick
alleene vermanen. Ist dat de gheualle
broeder de heimelicke sonde loochent:
men sal Gode (* die een wicker des
boosheits is) de sake beuelen. Mer in
dien hy'se bekent, sonder nochtans ee-
nich leedtschap te hebben: so sal hy, an-
der ghetuyghen tot hem nemēde, hem
wederom vermanē: op dat hy ymmers
daer doer, tot leedtschap beweecht
mach werden.

Mat. 18.

Dese trappen der vermaninghen
heeft ons Christus gheleert met dese
worden. * Ist dat v broeder teghen v
ghesondicht sal hebben, gaet en straft
hem tusschen v ende hem alleene: Ist
dat hy v hooren sal, so hebt ghy uwen
broeder ghewonnen: Mer ist dat hy v
niet hoirē sal, neemt een oft twee met
v: op dat inden mont van twee oft drie
ghetuyghen, alle wordt staec.

Mer dese vermaninghen van een
oft meer, moeten spruyten wt rechter
christelicker liefden, ende wt een eens-
vond-

woudich ende vriedelick herte, met een ernsticheit om den broeder te winnen: ende niet tot een verheffinghe ons selfs, mer alleenlick tot stichtinghe der Ghemeinten. Ende tot dese heimelicke vermaninghe des gheualen broeders, syn niet alleen verbondē de Dienaers der Ghemeintē, ghelyckmē t'onrechte dinct: mer ooc alle, die in de Ghemeinte syn, als het blycken mach wt dese nauolghende plaetsen, Leuiti. 19. Math. 18. Luc. 17. Rom. 15. Collos. 3. 1. Thessa. 5. Heb. 3. 12. Jaco, 5.

Ende voerwaer alle die haer gheuoelen lidmatē eens lichaems te wesen, *die moeten d'eene voer d'ander 1. Cor, 12. sorghe draghen: de welcke sorghe alder meest, doer christelicke vermaninghen bewesen werdt.

So vele dan alsser dese heimelicke vermaninghē niet doen willen: die bewysen ghenouch, dat sy sonder liefde, ende ooc Cayms broetsel syn, *die daer seide, als hy vā synen broeder Abel gheuraecht was. Benic de betwaer der myns broeders?

Gaus. 4.

Hoe men de heimelicke vermaninghen ontfanghen moct.

Van de Christes

Maec dat wy ghesproken hebben van de vermaninghē heimelick te doen, nu sullen wy bewysen: hoe datmen se behoort t'ontfanghen. Mer voer also is het blijckelick, dat hier in huūden s'dachs, vanden menschen grootelick ghesondicht werdt. Want aenghesien dat wy alle eighēlieuich, en doer de liefde onses selfs verblint sijnde, ons late dincē, den godē gbelick te wesen: wij nemen onwerdelick alle vrye christelicke vermaninghē: en willē vā onse sonden ende ghebrecen niet ghestraff werdē. Mer sijn heilich in onse eyghē ooghen. En hier in sondighen de eene swaerlicker dan de andere. De sommi ghe ouergaen haer vermaenders met smadelicke worden: ende nemen menichmael daer wt, teghen huer, eenen ewelicken ende doodelicken haet, alle christelicke vermaninghen voer een oerlast ende lasteringhe houdende. In sonderheit als men se na dē heijisch haerer sonden, wat swaerlicker straff, dan haer sachte ooren draghen cōnen: ende aenmercken niet dat Salomon leert, * dat des vriendts wonden (dat is, snydende vermaninghē) beter syn, dan des viants cussen. De sommighe ver-

lieke Straffe.

149

maent sijnde, souckende haer boosheit
 sijn te bedecken, seggen: * Een ieghe- *Gal. 6.*
 lick sal sijn last draghen. Niemandt sal
 om mijns schults wille verdoemt sijn.
 Ghy sult voer my in de helle niet varē.
 De ander segghen: * Die sonder son- *Ioan. 8.*
 de is, die werpe denersten steen. I-
 tem, * Ey hypocrite, wat siet ghy een *Mat. 7.*
 splinter in de ooghe ws broeders, en
 den balck siet ghy in uwe ooghe niet?
 De ander vermaet synde, willen goet
 makē dat quaet is: * ghelyck als Saul *1. Samu. 5.*
 dede. Die ander soecken den vermaen-
 der te beschuldighen: als die Heb:eer *Exod. 2.*
 regghen Mosē dede. Ende veel ander- *Actu. 7.*
 re der ghelijcke redenē meer ghebruy-
 ken sijn. Ende die vermaent synde, alder
 soetelicx antwoorden, die segghen: De
 Duyuel is listich, het vleeck is cranck,
 wy sijn gheen Enghelen: Oft sijn wer-
 pen de schult op andere: * ghelyck als *Gen. 3.*
 Adam ende Eua deden, mer daer en-
 tusschen willen sy huer niet beteren.
 Ende hoe iemādt ergher is, so neemt
 hy de vermaninghen te weigherlicker,
 Mer een ieghelick christen vermaent
 sijnde, sal hem hier in nerstelicck, na de
 reghel Christi voegghen: so verre hy een
 leuendich lidmaet synder Ghemeintē

sijn wilt. Als dan iemandt van eenich dinc vermaent is: so sal hy by hem seluen ouerlegghē, oft hy des seluē schuldich sij oft niet. Ist dat hy vry is van der schult, so sal hy God van syn goddelicke goetheit danckē; doer de welcke hy van dien valle behouden is gheweest, sonder de welcke hy in grooter sonden daghelicx vallen soude.

Daer en tusschen sal hy de vermaninghe des broeders, voer eē weldaet houden, den seluen daer voeren dancfende ende hem seluen zebaerlick ende claerlick ontschuldighede. Mer ist dat hy hem seluen schuldich bewint in de sake, de welcke teghē den wille Gods is: so sal hy gheen wederstandt doen, doer verloocheninghe oft kleinmakingshe sijnder sonde: mer hem als doer de stemme Gods, doer den broeder, gheuoelende vermaent te wesen, sal hy hem gheensins schamen sijn schult by sijnen broeder te bekennen. Als hem ooc David de Coninck des selfs
 2. Sam. 12. * niet gheschaemt heeft voer den Pro-
 Luc. 17. phete Nathā. * Ende Christus bewijst
 ooc het officie des gheuallen broeders
 (als hy vermaent werdt) te wesen, dat
 hy met leederschap hem totten broeder
 beke-

lieke Straffe.

151

Iacob. 5.

befeeren sal. * Ende Jacobus de Apo-
stel ghebiedt dat selue, segghende: Be-
lydt de een den anderen uwe sonden.

Al t'ghene dat hier toe van het hei-
melick ghebruyck der Chzistelicker
straffen gheseit is, werdt menich-
mael in de Ghemeine predicatien
vande Dienaers, der Ghemeinten
voer ghehouden. Want daer niet so
nootsafelick is ter onderhoudinghe
des ghebruyck der opetlicker straffen,
ende der Chzistlicker vryheit ende lief-
de: als dit doen ende ontfanghen der
heimelicker vermaninghen.

Bouen dien werden alle de broe-
ders ooc gheleert, dat sij niet minder
schuld hebben, de welcke de gheuallen
broeders niet vermanen: als de ghe-
ne, die selue inder sonden gheuallen
sijn. Want sij doer haer swighen, de
gheuallen broeders verliesen, so verre
als in haer is, de welcke sij behooz-
den te winnen: ende sy vullen de gan-
sche Ghemeinte met ergbernisse, de
welcke sy meer schuldich sijn te wee-
ren. Mer wee den mensche (als Chri-
stus spzeect) doer den welcke ergbers-
nisse is commende,

Mat. 18.

Van de Christen
 Van den openlicken bruyck
 der straffen/ onder t' volc
 der Ghemeinten.
 Cap. 22.

Oermidts datter vele in
 der Ghemeinten ghemein
 lick sijn, die niet ghebetert
 werdē, doer heimelicke ver
 maninghen: so heeft Chri=
 stus de Heere het opēlick ghebruyck
 der straffen, in sijn Ghemeinte inghe=
 stelt: op dat ymmers de gheuallen mē
 schen, doer desen middel (die een wat
 swaerder is) tot beternisse soude mo=
 ghen ghebzacht werden.

Ende dese opentlicke straffe, heeft
 haer seker trappen, euen als de heime
 licke: de welcke men onderhoudē moet
 in haer rechtsinnich ghebruyck: op dat
 alle dinghen ordentlick in de ghemein
 te toegaen.

Ende t' ghebruyck der opentlicker
 straffen is meest in vier stucken ghele
 ghē. D'eerste is, de vermaninghe en
 de straffinghe des gheuallen broeders
 in de vergaderinghe der Sienaers
 ende Ouderlinghen der Gemeinten.
 Dans

licke Straffe.

53

D'ander is, de opentlicke penitentie des gheuallen broeders, voer de affnidinghe, in de vergaderinghe der Gemeinten. Het derde is, de affnydinge des herdrneckighen broeders.

D'aetste is, de opentlicke ontfanghinghe des bekeerden afghesneden broeders. Van welcke stucken wy ordenlick nu handelen willen.

Van de vermaninghe ende strafsinghe des gheuallen broeders/
doer de Dienaers ende
Duderlingen/in haer
vergaderinghe.

Cap. 23.

Alle de broeders der Gemeinten werden menichmael, in de ghemeine predication vermaent, dat het haer schult ende officie sy, dat sy de verachters der heimelicker vermaninghen voortbringhen moettē totten Dienaers der ghemeinten, na den ghebode Christi: Ist dat hy haer gheen ghehoir gheuen wilt, segget de ghemeinte, Waer in ontwyselick van vele

Mat. 18.

vele ghesondicht werdt: en waer doer ooc comt, dat de gāsche cracht der Chriſtelicker ſtraffen ghecrancet werdt: ſo dat de ghemeinte ten einde met crger niffen ende twiſten gāſchelick ghezuult werdt.

So moeten dan de broeders, de welcke de eere Chriſti en de weluact der ghemeinten ter herten gaet, onder een treffelicke ghetuycheniſſe vā twee oft drien, den herdtneckighen verachter der heimelicker vermaninghen, tot de vergaderinghe der Sienaers ende Onderlinghen, in Chriſtelicker liefden, voortbringhen. Ende als dā ſtaet het den Sienaers toe, dē beſchuldighden broeder, de ſchult ſijnder ſonde, wt den Worde Gods, voer ooghen te ſtellen: ende te arbeiden, op dat hy de ſchult ſijnder ſonde bekēne, ende hem met de ghene, die hy onſticht heeft, verſoene. O welck, in dien het ſo gheſchiedt: ſo werdt midts een danckſegghinghe tot God, de verſoeninghe gedaen: ende de ſake blijft onder de Sienaeren begrauen.

Mer iſt dat hy de ſchult ſijnder ſonde niet wilt bekennen, de vermaninge der Onderlinghē verachtēde, en blijft in

in sijn sonden herdmekelick stekende:
so werdt hem voer al verboden t'ghe-
bruyck des Nachmaels, tot dat hy hē
versoene: ende hem werden sommige
daghen ghegheuen, binnen de welcke
hy den Heere bidde, ende by hem ouer
legghē, wat dat hy doen wilt.

Daer en tusschen werdt sommige
Ouderlinghen last ghegheue, om op
eenighen bequame tijt, tot hem te gaē
ende hem eighenlick sijns schults, in
de Christelicke liefde te vermanē. En-
de ist dat hy voer den ghestelden dach
eenich teeken van beternissen gheeft:
so compt hy wederom totter verga-
deringhe der Ouderlinghē, de wel-
cke nersticheit doen, dat de versoenin-
ghe in haer vergaderinghe gheschie-
de, eer dat de sake meer verbreit werde.

Maer ist dat hy ten ghestelden da-
ghe sijn schult noch niet wilt bekennē:
Dan werdt hem noch tijt van berae-
den toeghelaten, totten naesten son-
dach. Voer den welcken, in dien hy hē
niet versoent: sal de Predicant in de
ghemeine predicatie op dien seluen
dach, de sonde des broeders, ende ooc
de verachtinghe der vermaninghen
ordentlick, voer de gansche ghemein-

te, doer de bewillinghe aller der ander Dienaren ende Ouderlinghen, verhalen: midts nochtans het verswyghe sijns naems, ten sy dat sijn sonde naby de gansche Ghemeinte bekent sy. Ende achter sulcke een vercondinge wert een ghemeyn ghebedt, voer dien broeder ghedaen, op dat hy tot beternisse come.

Ist dat de gheualen broeder doer sulcke een vermaninghe tot beternisse comt, so sal een heimelicke versoeninghe, met den verergherden broeder voer de Oudelinghen ghenouchsaem syn: de welcke versoeninghe nochtans men der Ghemeinten, wt den stoel te kennen gheuen sal, midts een dancksegghinghe voer de beternisse des gheualle broeders, gheē ghedachttenisse syns naems daer en tusschen makende. Mer ist dat hy herdtnechtich blijft, dan werdt hy ten naesten sondaghe voer de gansche Ghemeinte, doer den Predicāt met sijnen name wtgeroepen ende beschuldicht: midts het verhalen synder sonde en der verachtinghe aller der opeentlicker en heimelicker vermaninghen. Ende de Ghemeinte werdt met eenen vermaet, dat sy

sij God voer den gheualen broeder bidde; en dat een ieghelic hem soecke aen te spreke, ende tot beternisse te vermanen. Ende daer werdt wederom voer hem een ghemein ghebedt ghesdaen doer den Predicant: ende daer werdt, den derden nauolghende sondach ghestelt, opten welcke hij afgesneden sal werden: ten sij dat hij hem binnen middelen ryde bekeere. Ist dat hy hem daer en tusschen betert, so sal hy hem opetlick voer de gansche Ghemeinte (de welcke hy met syn herdmee ficheit onsticht heeft) moeten versoenen, op eenen sekeren dach, doer de Ouderlinghen ghestelt.

Ende dit is den hadel, die wy honden in onse Ghemeinte, angaende t'gebruyc der christelicker Straffen, met de ghene, die in de vergaderinghe der Dienaren, nae den worde Gods vermaent ende ghestraft werden, totter tyt toe, dat sy haer bekeeren: oft wt der Ghemeinten om haerder hertnecktheits wille, doer de affnydinghe wtgheworpen werden.

Mer de Dienaers sijn niet altyt bedwonghen, het ouerbringhen der gheualen broederen, doer andere te

verwachten: mer sy selue behoiren tot
haer te roepen, de welcke sy bekennen
opentlick ghesondicht te hebben: oft
ongoddelick te leuen: oft iet ghedaen
te hebben, dat der ganscher ghemein-
ten eenich perykel oft schade soude mo-
ghen aenbringhen: mer de welcke al-
le, sy handelen sullen, nae dat de gods-
salighe stichtinghe der Ghemeinten
is heyschende.

De wyse ende forme der
openlicker Penitentie/
voer de affyns
dinghe.
Cap. 24.

O opentlicke Penitentie
oft leedtschap, voer de gan-
sche Ghemeinte te bewy-
sen, bedwynghen wy nie-
mandt lichtelick, noch laten ooc nie-
mandt lichtuerdelick daer toe: mer
hem alleene, de welcke met syn sonde
de gansche ghemeinte, oft het grootste
deel der seluer onsticht heeft: en heeft
in de vergaderinghe der Ouderlin-
ghen

ghen een bescheedich tecken synder
warachtigher ende Christelicker bet-
ringhe ghegheuen, de welcke als de
Dienaers inden gheuallen broeder
mercken: so vermanē sy hem tot heime-
licke versoeninghe met den ghenē, die
hem van synen val vermaent hebben:
ende vermanen hem ooc, dat hy hem
niet schame opentlick voer de gansche
Ghemeynte, syn sonde te bekennen, ter
ceren Gods ende ter stichtinghe der
Ghemeynten. De welcke vermaninge
ist dat hy se christelick ontfanghet, also
hy schuldich is: de Dienaers hem de
hāden gheuende, betuyghen met hem
haer versoeninghe: ende daer werdt
enen dach ghestelt, om syn opentlicke
penitentie te doen.

*Watmen op den dach der opent-
licker Penitentien
doen sal.*

Achter de opentlicke predicatie, cer-
men dē Psalm singt, oft oock in de pre-
dicatie selue, bewijst de predicant den
gront der openlicker penitentien, in
de heilighe schriftueren begrepen te
syne: te weten, in dat ghebodt Christi
des

Mat. 5.

des Heeren, doer d'welcke het gheboden wordt, dat so wie teghen synē broeder ghesondicht heeft, dat hy voer al hem met den seluen versoene: so verre als hy eenich werck Gode behaghe-
lick doen wilt. Want hier wt werden wy gheleert: Ist dat wy teghen vele ghesondicht hebbben, dat wy ons tot velen moeten versoenen. Ende also ist dat wy de gansche Ghemeinte, oft een groot deel der seluer vererghert hebben: dat wy ons oock tot de gāsche Ghemeinte behoiren te versoenen.

Mat. 18.

Bouē die, Christus de Heere spreekt wee ouer alle de ghene, doer de welke erghenissen cōmen: so dat gheen twyfel is, oft sy sijn alle begrepen onder den vloeck, doer welcken eenich broeder eenichsins vererghert wordt: so veel te meer, doer de welke de gansche Ghemeinte vererghert is.

Vanden welcken vloeck wy niet verlost connen wesen, ten sy dat wy de erghenissen, die wy ghegheue hebben, wederom, so verre alst moghelick is, wech nemē. D'welck voerwaer gheesins beter gheschieden can, dan doer de versoeninghe met de ghene, die wy vererghert hebben: so verre ymmers
als

licke Penitentie.

104

als het doer ons gheschieden can.

Ende den gront der openlicker Penitentie op deser wyse voer de Ghemeinte bewesen synde: so werdt de Ghemeinte vermaent, van het ghene dat in een ieghelicke openlicker penitentie voer all behoort onderhouden te wesen. Namelick van de drie mercken der seluer.

Ten eersten, van het warachtich missaghen ende beschuldighen onses selfs in onse sonde.

Ten anderen, Van het betrouwen der vergiffenisse der sonden om den sone Gods Christum den Heere, ende de verdiensten sijns doots.

Ten laetsten, dat een ieghelick in de ghemeinte dincke, dat de sonde des gheuallen broeders, niet alleen des broeders sy: mer oock de sijne, Ja oock der ganscher ghemeinte sonde: op dat een ieghelick hem, ende de gansche Gemeinte in het aenschijn Gods, in gheslijcker wyse beschuldighe: ende dincke dat hy so wel de versoeninghe in Christo noodich heeft, als men siet dat de geuallen broeder hem met de ghemeinte versoenen moet. Ende wederom sal de gansche Ghemeinte troost ontfan-

en

ghen

Van de open

ghen, van der seker vergheuinghe al-
ler harer sonden: doer de versoeninge
des gheuallen broeders, die hem opet-
lick achter na, doer Gods Wordt, ver-
condicht werdt.

Ende de Ghemeinte op dese wijze
vermaent sijnde, so werdt dese broeder
ghestelt, in't ghesichte der gāscher ge-
meinten, ende de Dienaers ende Ouz-
derlinghen staen ront om hem.

Daer na beghint de Predicant de
nauolghende vermaninghe totter Ge-
meinten, sprekende in dese oft derghe-
lijcke wijze,

Vermaninghe tot der Ghemeen- te ouer den Gheuallen pe- nitenten broeder.

Winnende broeders, siet wy stellen
in d'midden vuer vergaderinghen,
desen gheuallen broeder, die bereit is,
de schult sijnder sonde (daer mede hy
God ende sijn Ghemeinte vertoornt
heeft) openlick te bekennen, tot sijnder
schaemten: mer tot de glorie onses
Gods, ende ter stichtinghe onser Ghe-
meinten. Ende begheert met v allen
wederom versoent te wesen: ende in
vuer

vroe broederschap nu voort aen ghehouden te werden.

Byden welcken ick v nu ws schult te hemwaerts, wt den worde Gods, moet vermanen: op dat ghy alle weten moecht, wat dat ghy van de sonde deses broeders ende onser aller sonden behoort te dincken.

Wy beuinden dan inder Schrifturen twee dinghen vā de sonde: dat een *dat wy alle onder de sonde besloten syn. D'ander is, dat hoe wel wy onder de sonde besloten sijn: *salich ende behouden nochtans werdē, doer de gheschoncken barmherticheit Gods in Christo (so verre ymmers als hem aen gaet) *tē ware dat wy sijn weldaet verachtende, ons seluē in onse sonde stercken: *en also daer in eindelick, doer het recht oordeel Gods, verbert wierden.

Rom. 11.

Gala. 3.

Rom. 3.

Ioan. 3.

Heb. 6. 10

Hier wt werdē wy ghelcort, wat dat wy vā onse eighē sonden, en de sonden der anderē behoirē te dinckē. Wāt als wy hoiren, dat wy alle onder de sonde beslotē syn: wy vestaē wel dat wy alle t'samen, *van onser natuerē weghen, tot alderhande sonden gheneghē sijn. Sacrom sullen wy ooc ons niet verwonderen van eenighē val der anderē

Gene. 6. 8

Rom. 7.

Gal. 5.

ren. Ende veel min, sullē wy onse ghe-
nallen broeders, meer dan ons seluen,
beschuldighen oft verachten: Want ist
dat wij alle onder de sonde besloten
sijn, wy connē niet voerby, oft wy moe-
ten bekennen, dat wij in het selue mo-
ghen vallen, daer in wy een ander sien
gheuallen te wesen: ten sij dat wij doer
de groote ghenade Gods, daer af be-
urydt werden. Ende wy sullē ooc den
Heere dancien, ist dat hy ons in de sel-
ue, oft ooc in swaerder sondē niet heeft
laten vallen, daer in wij hoiren de an-
dere gheuallen te wesen, Voorts so sul-
len wij eenpaerlick bidden: dat hy ons
voort aen niet late vallē. Wy sondighē
dan grootelick, als wy een ander meer
dan ons seluen, om der dinghen wil-
le beschuldighen oft veroordeelen, de
welcke wy niet haer (so verre als in
ons is) ghemeen hebben.

Wederom, na dat wy hoiren, dat
wij onder de sonde beslotē sijn, niet op
Ezec. 18. dat wy vergaen (* ghemerct dat God
onse verderffnisse niet begheert) mer
Rom. 11. *dat wij doer de eenighe louter bar-
mharticheit Gods in Christo, buyten
alle onse verdicheit, ter eeren syns
naems, behouden werden: so moeten
wij

wy dincken, dat wy niet behoiren te bliuē in onse sonden: Mer dat wy onse schult bekennēde, onse toelucht nemē sullē tot de barmherticheit Gods, doer de welcke hy ons so in sinen eenighen sone ontfanghen heeft: * dat hy de schult aller onser sondē hem opgheleit ende toegherekent heeft: ist dat wy ons in onse sonden misshaghen: en niet hem, mer ons seluen beschuldighen: sijn ghenade wter hertē, sonder eenich betrauwen op ons seluen, aenroepede

Eesai. 53.

2. Cor. 5.

Ende onse Heere God is hier in niet wreet, oft onghewillich, so dat het van gheenē noode sy veel worden te ghebruycken, om tot synder ghenade te gheraken. Hy siet dat hertenen, niet het ghelaet der wordē. Ist dat wy dan in onse herten warachtelick een misshaghen van ons seluen hebben, ende syn ghenade oetmoedelick met een vast betrauwen op Christus, aenroepen: hy verhoirt ons. Ja hy comt ons te ghe-

Luc. 15.

moet: eer dat wi ons seluen beschuldighen: ende hy stelt ons op de schouderē sijns soens, op dat hy ons tot syn schaepstoye wederbringhe: en maeckt meer blyschap i syn rijcke ouer eenē so daer, die hem bekeert, dā ouer neghen

Van de opene

ende neghentrich rechtuerdighe .

Nae dat het dan so is myn beminn-
de broeders, laet ons, ons seluen be-
schuldighe, ende op de goetheit Gods
betrauwen, eendrachtelick den Heere
aenroepende: op dat dese onse broeder
warachtelick hier syn schult bekennen
mach, ter eeren Gods t'sijnder sielen
salicheit, ende ter stichtinghe der gane-
scher Gemeinteu .

*Een Ghebet ouer den Ghenallen
broeder, voer sijn opentlic-
ke belijdenisse.*

Ex. 18.

O Almachtich eewich God
ende barmhertighe Vader,
*die doer den mont ws hei-
lighē Propheerē claerlick be-
ruicht hebt, dat ghy de doot
des sondaers niet wilt: mer meer dat
hij hem bekeere en leue: die ooc urren
eenighen ghebooren sone, niet voer de
gherechtighe, mer voer de sondaers
hebt willen laeten sterue: *dat de ghe-
ne, die haer doer den last der sonden
beswaert soude vinden, haer selue gan-
schelick mistrauwede, alleen doer t'be-
trauwen ws soens, tottē throon uwer
ghenaden oetmoedelick toecōmē sou-
den

Esai. 53.

den. Stet wy sijn hier t'samen gheco-
men in den naem des seluē ws soens
onses Heeren Jesu Christi, op dat wy
onse sonden in uwe teghenwoordicheit
belyden: ende daer voer vergiffenisse
van v, doer dē naem ws soens beghee-
ren souden. So bidden wij v dan oet-
moedelick, alder barmhertichste Va-
der, dat ghy alder eerst, doer uwē heili-
ghen Gheest, alle onse herten verwe-
cken wilt: op dat wy onse sonden wae-
rachtelick moghen bekennen. Mer in
sonderheit begheeren wy, dat ghy het
herte onses gheuallē broeders (N) ver-
weckē wilt: op dat hy sijn schult opent-
lick bekenne, ter eeren ws heilighen
naems, ende ter stichtinghe deser u-
wer Ghemeinte: Hem sijn schult en-
de onser aller schult ende sonde ghena-
delick, doer de liefde ws soens verghe-
uende. Ende wilt ons alle met den an-
derē nu voort aen also met uwē gheest
regieren ende versterckē, dat wy (*hoe
wel wy sonder sonde niet connen syn)
in sodanighe sonden nochtans niet
vallen: daer doet uwen werdigghen
naem ghelastert, ende uwe Ghemein-
te vererghert soude werden. Verlost
ons O Heere God van alsodanighe
N 4 sonden

Van de opens

sonde; en wilt uwe Goddelicke mache
in onse crachtheit verclare: teghe het ty
ranschap en ghewelt der sonde in ons
op dat wy in heilicheit en gherech-
teit v rycke in d' Euangelie ws soens
voorderen moghen: den welcken met v
ende met den heilighen Gheest in een
Goddelicke Onschuldiche eenicheit,
sy prijs en eere inder ewicheit. Amē.

Dit Ghebet ghedaen sijnde, de Die
naer spreekt den gheuallen broe-
der aen, met dele nauolghende
worden.

*Een vermaninghe totten Pe-
nitenten broeder.*

Na dat ghy, mijn lieue broeder, ge
hoirt hebt, dat vwe officie sy, nu voer
de Ghemeinte Christi, de schult vwer
sonde te bekennen: ende dat wy God
om sijn ghenade aengeropen hebben,
op dat ghy dit oprechtelick soudt mo-
ghen doen: so wilt da in v seluen gaen,
ende dincken dat ghy voer God, ende
niet voer de menschen staet.

Wy moghen nan v, als menschen
bedrogghen sijn: mer men can God, in
onsen dienst niet bedriegghen. die oec
niet onghestraft ymmiermeer latē wil
datmen

Datmen hem in syn Dienaren bedrieghen soude. Daerom gheeft vwe Heere de glorie, doer een warachtich leedtschap ende belyden vwer sonden. Wat dit is de glorie ende eere Gods, dat wy om onser sonden wille, ons sullen besculdigghen: ende daer van genade, doer den naem syns eenighen ghebooren Soens, aermoedelick begheeren: op dat wy so, doer syn Goddelicke ghenade eewelick bewaert moghen wesen. O welck v ende ons allen God doer syn ghenade verleenen wille. Amen.

Hier sal de gheuallen broeder een opentlicke belidenisse syner sonden doen: ende syn schult opentlick bekenen, ende verghiffenisse daer af begheeren: op dat hy onder de ledekens der Ghemeintē gherekent soude moghen syn. Ende ouermidts dat het dicmael gheschiedt, dat de gheuallen ende penitenten broeder, doer schaemte oft andersins de ghenade niet heeft, om syn openlicke belydenisse wt te spreken: so sal dan de Predicant de hoofstucken syns schults opentlick verhalen, ende daer na van hem opentlick vrighen: Oft syn saken niet so ghelegghen syn.

Van de opens

als sij van hem verhaelt sijn: Oft hy ooc daer in sijn schult bekent, ende beghert daer van vergiffenisse: ende hem seluen met der ghemeinre te versoenen?

Antworde. Ja

Wit al ghedaen sijnde, so sal de Predicant opentlick vanden anderē Sienaccre ende Ouderlinghen vraghen: oft sij iet meer in de belijdenisse des broeders sijn heisschede. Isser iet, dat sal een ieghelick van haer ordelick moghen wtsprecken. Isser ooc niet, so sal de Predicant den penitenten broeder aenspreken, met dese nauolghende worden.

*Een vermaninghe totten Gheualen
ende penitenten broeder, na
sijn belijdenisse.*

Wy hebben mijn broeder vwe belijdenisse gehoirt, ende dancken God van dese vwe beternisse, doer de welcke, ghy niet so secr v seluen, als den Duyuel beschaemt ghemaect hebt. Want dan winnen wy warachtelick den Duyuel, ende treden hem met onse voeten: als wy onse sonden met een
gens

aenroepinghe der ghenaden Gods,
ende sekerre hope der vergiffenisse in
Christo Jesu besculdighen.

Bekent dan dit eē sonderlinge wel
daet Christi des Heeren te syne, dat
ghy v seluen aldus opentlick van vwe
sonden besculdicht hebt, want het niet
v werck: mer des Heeren is, die dit
doer sijnen Gheest ghewracht heeft,
tot de eere sijnns goddelicken naems,
ruwer salicheit, ende ter stichtinghe
sijnder Ghemeinten. Dit sult ghi wel
bekennen, ende v wachten, dat ghi de
se groote weldaet niet tot vwe eeuwige
verdoemenisse misbruycet.

De Duyvel sal sonder twyfel seer
qualick nemē, dat ghy hem aldus doer
uwe opentlicke belydenisse beschaemt
ghemaect, ende met voeten ghetredē
hebt: ende daer om sal hy alle listen leg
ghen, om v wederom in sijn stricken te
bringhen. Siet dan wel toe, dat hy
voort aen gheen plaetse in v vinde: op
dat het *laetste niet ergher werde, dan *Luc. 11.*
het eerste.

Bidt God eenpaerlick, dat hy v re
giere, ende met synē heylighē Gheest
stercke ende beschermende v alle dat
gheweer gheue, * dat ons de Apostel *Eph. 5.*
Pau=

1. Cor. 1.

Paulus beschryft : op dat ghy doer de listighe aenloopinghe des Duyuels niet ouervallen werdt. * God die ghe trauwe is, sal v bystaen. Ende ghelijck de Duyuel niet en heeft in onse hooft Christo, also sal hy ooc teghen v ende ons allen niet vermoghen.

*Een vermaninghe tot der
ghemeinten.*

Ende ghy mijn broeders alle, wilt exempel van desen onsen gheualen ende penitenten broeder nemen.

Ten eersten, dat ghy oock warachtich berau hebt vwer sonden.

Ten anderen, dat ghy v daer om voer God beschuldighē wilt, ende sijn barmherticheit genadelick aenroepē.

Ten laetsten, dat hem een ieghelick, in sonderheit van sodanighe sonden wachte, doer de welcke de Ghe meinte onsticht, ende de naem Gods ghelastert werdt. Ende oft het so quame (d'welck God doer syn ghenade niet ghebenghe), dat alsdan niemant hem schame, openlick hem voer de Whemeinte te beschuldighē : ende syn belydenisse te doen, ende hem met der seluer

seluer te versoenen: ghelyck ons eē exempel vanden tegenwoordighen penitenten broeder, nae Gods wordt ghegheuen werdt. Den welcken wy allesins van herten sullen vergheue, daer in dat hy teghen ons oft de gansche Ghemeinte ghesondicht heeft: ghelyc wy begheren dat ons God onse sonden vergheue.

Niemandt verwyte hem syn sonde mer ontfanghe hem lieflick als synen broeder. Ende op dat wy openlicke ghetuychenisse gheuen onser liefden ende versoeninghe t hemwaerts: Laet ons God aenroepen, en hem voer syn leederschap dancken met dese nauolgende woorden.

Een danck segginghe over de wederkeeringe ende versoeninghe des Gheualen broeders.

Onse hemelsche vader, een ongrōdelicke fonteyne alder troosts en barmhertichheit, hoe wel wy niet werdich syn van v aengesien oft verhoirt te wesen, veel min dat wy onder vwe kinderen gherekent souden werden: noch

tans na dat wy vwe onwispelickelike
goetheit ende barmherticheit in vwe
eenighen ghebozen Sone Christo den
Heere aensien, doer den welcken ghy
ons (die de ewighe doot werdichsyn)
niet laet verghaen: mer lieflick we-
derom roept tot beternisse: ende ons
de gansche schult onser sonden ver-
gheuen hebbende, ontfanckt ons we-
derom in vwe Vaderlicke ghenade,
om ws Soens ende syner verdien-
sten wille.

So sijn wy bedwonghē dese vwe wt-
nemende goetheit van ganscher her-
tē te prysen: ende v voer de selue inder
eericheit te dancken. Wy prisen v nu
dan alder heilichste Vader, met vwen
Sone ende den heilighē Ghceft: Wy
aenbidden ende dancken v, voer vwe
gaue der warachtigher beternissen,
die ghy desen onsen broeder gheghe-
uen hebt. Ende wy voer vwe voeten
oetmoedelijk ligghende, bidden v, dat
ghy ons alle, de selue gaue (als wy
sondighen) gheuen wilt: op dat doer
onse beschuldighen en schaeure, vwe
cracht ende eere in onse cranchheit ver-
claert werde. Ende op dat wy also we-
het gherwek der duysternissen ghenom-
men:

licke Penitentie.

173

men: ende in't rycke ws soens ouerset
synde, hem als leuende rancken inghe
grefsyt werde: ende dat wy doer uwe *Ioan. 15.*
heilighen Gheest ghesuyuert synde,
oueruloedighe vruchten daghelicx in
hem, doer uwe ghenade, voorbringhē
moghen, ter eeren ws heilighē naems
ende ter stichtinghe der Ghemeinten:
doer dē seluen uwen sone Jesum Chri
stum onsen Heere. Amen.

Dese dancksegghinghe gheende
synde, vraecht de Dienaer vanden Pe
nitentē broeder: Of hy ooc voort aen
staē wilt onder de christelicke straffer
Ende na dat hy gheandwort heeft: Ia,
so vercōdicht en betuycht hem de Die
naer warachtighe ende volcomē quyt
scheldinghe synder sonde, voer God
ende syn Ghemeinte: niet alleen opter
aerden, mer ooc inden hemel; en dat
doer Jesum Christū, die voer alle onse
sonden ghestoruen is.

Mat. 15.
Marc. 16.
Ioan. 20.

Ten laersten, alle de Dienaers en
Ouderlinghē den Penitentē broeder
ordenlick omhelsende ende cussende,
ende de handt ghegheuen hebbende,
bewysen syn warachtighe verfoenin
ghe met der ganscher Ghemeinten.
Daer nae eenē Psalm namelick, *Wat*
dieser

dieper noot. &c. ghesonghen synde,
werdt de Ghemeinte verlate, met een
recomendatie der armen.

Van de wyse ende maniere
der Excommunicatie / Van
oft Affnydinghe van
der Gemeinten.

Cap. 25.

NA datmen alle de trappē
der heimelicker ende opet
licker verneminghē, ouer
eenighen veruallen broe-
der, ordentlick onderhou-
den heeft: ende hy de selue verach-
tende, even versteent in syne son-
den voortgaet, also datter gheen hope
synder beternissen is. so ist van noode,
datmen den seluen ten laetsten affny-
den sal ende wt der Ghemeinten wer-
pen. Ende dese werpinghe sal niet
gheschieden doer d'autoriteit van een
oft twee; oft ooc doer d'autoriteit der
Sienaren ende Ouderlinghen tsa-
men; mer, alleen doer de bewillinghe
der ganscher Ghemeinten: de welcke
Paulus wilt, dat sy den afghesneden
ende

Excommunicatie.

177

ende wighgebannen broeder beweene
ende beschreien sal.

Wanneer dan eenich gheualle broe
der openlick met synen naem tot twee
reisen, der Ghemeintest vercoëdicht is
als een versnader ende verachter als
ler vermaninghen, die hem ordentlick
ghedaen syn: sa werdt eenen sekeren
dach sinder affnydinghesten sy dat hy
wederkeere tot beteringhe ghestelt: en
de gāsche Ghemeinte werdt vermaect
waert sake datter iemandt onder haer
ware, den welcken dochte, datmen in
deser sake der affnydinghen, oft te hae
stelick, oft ooc niet wettelick en behoer
lick voorghinghe: dat hy dat binnest
den acht daghe, voer de affnydinghe,
den Dienaren ende Ouderlinghen in
haere ghemeine wekelicke vergaderin
ghe: oft ooc iemandt van haer byson
der, te kennen gheue, ende redene sijn
der sententien wt den worde Gods,
voortbringhe.

Is sake dan dat niemandt voer de
sen ghestelden dach der affnydinghe,
wt den Worde Gods, eenich beletsel der
seluer voort bringt, noch oock de ghe
nallen broeder eenich teeken des leed
schaps ende beteringhen doet: als dan

¶

son

sonder eenich verreck, so houdtmen
haer verswygghen voer haer vasse be-
willinghe.

Mer ist sake dat iemandt wt der
Ghemeinten eenighe ghenoechsaeme
redene by brengt, waer doer men be-
hoorde dese affnydinghe een weynich
tijts wt te stellen: oft oock gheheelick
achter te late: oft dat de gheuallē broe
der eenich seker tecken der beternissen
gheeft: dan werdt de gansche sake we-
derom wt ghestelt tottē anderen nae-
sten sondach; ende men verclaert opē-
lick tot de Ghemeinte, de oorsake deser
wistellinghe. Ende also den naesten
toecoemende sondach werdt de broe-
der (ten ware dat hy onschuldich, na
Gods Wordt, beuonden ware) open-
lic van de Ghemeinte afghesnede: oft
ist datter beternisse is, doer openlicke
penitentie niet der Ghemeinten ver-
soent: ten ware dat den Dienaren an-
ders goet dochte.

Ende op dat inden handel der Ex-
communicatie niet lichtuerdelick; mer
alle dinghen rijpelic ende ordentlick
van ons ghedaen souden werden:
(daechs' voer de Excommunicatie cō-
men de Dienaren ende Ouderlingen
r'sa

t'samen, om onder elcander t'onder-
uraghen: oft daer eenighe oorſake sou-
de moghen wesen, waerom men dese
affnydinghe soude moghen wistellen,
oft ooc ganschelick achterlatē. Ist sake
dat sulcx iet aēgebracht werdt, d'welck
inden Worde Gods sijn bewijs schij-
net te hebben: so werdt dat selue so lan-
ghe onder de Dienaers ende Ouder-
linghen ghehandelt ende gheweghē,
tot dat sy al t'samen in een sentētie, in-
der Schristueren haer fondamēt hebbē-
bende, ouer een comen. Mer ist sa-
ke datter niet reghen, van iemanden
ghebrocht werdt: dan so werdt d'excō-
municatie des anderen daechs ver-
uolcht ende voldāen: ende t'verswygē
der Ghemeinten, werdt ghenomen
(als te voren ghescit is) voer haerder
bewillinghe.

*Van t'ghene datter gheschiedt op-
den dach der Affnydinghe, oft
des Christelicken
bans.*

Wen daghe, als men de Excoicatie
oft Ban hondē sal, so werdt de voers-
mida

sonder eenich vertreck, so houdtmen
haer verswyghen voer haer vasse be-
willinghe.

Mer ist sake dat iemandt wt der
Ghemeinten eenighe ghenoechsaeme
redene by brengt, waer doer men be-
hoorde dese affnydinghe een weynich
tijts wt te stellen: oft oock gheheelick
achter te late: oft dat de gheualle broe
der eenich seker teeken der beternissen
gheeft: dan werdt de gansche sake we-
derom wt ghestelt tottē anderen nae-
sten sondach; ende men verclaert opet-
lick tot de Ghemeinte, de oorsake deser
wtstellinghe. Ende also den naesten
toecoemende sondach werdt de broe-
der (ten ware dat hy onschuldich, na
Gods Wordt, beuonden ware) opent-
lic van de Ghemeinte afghesnedē: oft
ist datter beternisse is, doer openlicke
penitentie niet der Ghemeinten ver-
soent: ten ware dat den Dienaren an-
ders goet dochte.

Ende op dat inden handel der Ex-
communicatie niet lichtuerdelick; mer
alle dinghen rijpelic ende ordentlick
van ons ghedaen souden werden:
(daechs' voer de Excommunicatie cō-
men de Dienaren ende Ouderlingen
r'saa

t'samen, om onder elcander t'onder-
 uraghen: oft daer eenighe oorſake sou
 de moghen wesen, waerom men dese
 affnydinghe soude moghen wrstellen,
 oft ooc ganschelick achterlarē. Ist sake
 dat sulcx iet aēgebrocht werdt, d'welck
 inden Worde Gods sijn bewijs schij-
 net te hebben: so werdt dat selue so lan-
 ghe onder de Dienaers ende Ouder-
 lingen ghehandelt ende gheweghē,
 tot dat sy al t'samen in een sentētie, in-
 der Schriftueren haer fondamēt heb-
 bende, ouer een commen. Mer ist sa-
 ke datter niet teghen, van iemanden
 ghebrocht werdt: dan so werdt d'excō-
 municatie des anderen daechs ver-
 uolcht ende voldaan: ende t'verswygē
 der Ghemeinten, werdt ghenomen
 (als te voren ghescit is) voer haerder
 bewillinghe.

*Van t'ghene datter gheschiedt op-
 den dach der Affnydinghe, oft
 des Christelicken
 bans.*

Ten daghe, als men de Excoicatie
 oft Ban hondē sal, so werdt de voer-

middachſche predicatie een weinich
vercort: op dat de Dienaer tijt mach
hebben, om de natuere, einde, ende ma-
niere der excommunicatiē inder Ghe-
meinte Chriſti, den volcke wt te leggē
ende te verclaeren: In welker vercla-
ringhe deſe nauolgende dinghen ſon-
derlick voerghēhoudē werden.

*D'argument oft bewijs der lee-
ringhe van der afſny-
dinghe.*

1 Cor. 5.

Den eerſten verclaert de Dienaer,
wat de Excommunicatie oft Van ſy, en
wat ſy in haer beſluyt. Te weten, dat
het ſy een inſtellinghe Chriſti des Hee-
ren, doer de welke alle herdtneckighe
ende wedersporighe verachters aller
Chriſtelicker vermaninghē, wten ghe-
ſelſchappe der ghemeinten, als heidē-
ſche ende ongheloouighe gheworpen,
ende dē Duyuel ouerghegheuen wer-
den: op dat ſy na dē vleesche ghequelt
ende ghepynicht ſynde, alſo ten einde
tot kenniſſe haerer ſonden commēde,
na den gheest behouden ſouden mogē
weſen.

Den anderen bewijſt de Dienaer,
wie

Excommunicatie.

187

Ma. 18.

wiemen behoort af te snyden: te wetē, alsulcke, die in eenighe openbare oft ooc heimelicke sonde bewonden (de welcke teghen de wet Gods is) alle godsalighe vermaninghen na d'ordinantie Christi ghedaen, versmaden, en de sonder eenighe hope der beteringē, verwerpen.

Wt desen machmē nu claerlick beuinden. Ten eersten, datmen in alle oprechte excommunicatie, niet so seer aēsiert de sonde in haer seluen: als de opghesette versmadinghe der vermaninghen. Ten anderen, dat de papistische excommunicatie (de welcke alleen wt haet des oprechten religioens, oft om d'ouertredinghe der menschelicker insettinghen, doerghedreuen werdt) vā gheender cracht oft weerden sy.

Ten derden, werdt daer vanden Dienaer bewesen, dat de volle macht der Excommunicatie niet gheleghe is, by eenen sonderlinghen Dienaer der Ghemeinten, noch ooc by den gansen hoop der Dienaren: Mer dat daer toe van noode sy, de eendrachtighe bewillinghe der Ghemeinten: gelijck wten brief Pauli totten Corinthen clær is. Hoe wel nochtans het

officie der Dienaren sy, de affnydinge der hardnechtygher, by de Ghemeinte ordentlick te voorderen: ghelyck bouē ghenoech verclaert is. Ende hier in werdt oock grootelick, in de Roomsche kercke vande Bisschoppē ghesondicht, die de macht der Excommunicatiē tot haer alleen ghetrocken hebben.

2 Cor. 5.

Ten vierden, op dat niemandt licht achte, wt de Ghemeinte doer een oprechte affnydinghe, wtgheworpe te sy ne: so werdt de Ghemeinte vermaent, * dat de afghesnedene menschen comē in een seker verdoemenisse der sielen ende des lichaems: ten sy dat sy haer befeeren. Want sij so sekerlick van de kercke Christi, ende de ghemeinschap der heilighen, ende vā de beloftenissen des ewighen leuens wtgheslote werden, ende den Duyvel ouergheleuert: als sy van de wtwendighe ghemeinschap der Ghemeinten afghesneden syn. Ja de Ghemeinte doet hier inder erden niet, doer d'oprechte excommunicatie: welck God te voren, inden hemel niet ghedaen heeft. Daerom ooc Christus van der excommunicatie sprekende, op dat mense niet verachten soude, heeft haer autoriteit, met eenē eedt

Mat. 18.

beue

Excommunicatie.

18;

benesticht, seggende. * Ies segghe v *Mat. 104*
voerwaer, al dat ghy opter erden bin-
den sult, sal inden hemel ghebonden
syn: ende al dat ghy ontbinden sult op-
ter erden, dat sal inden hemel ontbo-
den wesen.

Ten laetsten werdter bewesen, dat
de excommunicatie niet sy contrarierens
de ende wederstaende der liefde: ouer-
mits dat sy inghestelt is, niet tot de
verdesfeninge des wtgheworpen men-
schen: mer tot synder ende der gāscher
Ghemeinten salicheit. Want daerom
werdt de broeder (die een verachter al-
ler christelicker vermaninghen is) wt
de Ghemeinte gheworpen, ende den
Duuel ouerghelēuert, tot een verderf-
senisse des vleeschs: * op dat synen *1. Cor. 5.*
gheest salich werde inden dach des
Heerē. Bouen dien, doer t'rechte ghe-
bruyck der excommunicatiē, werdt claer-
lick bewesen, dat de Ghemeinte Christi,
de boosheit der mēschē niet is voedende
oft sterckende: mer veel meer straffens-
de ende wtroyende, na d'autoriteit
haer van God ghegheue. Die traech
syn, werdē ooc hier doer tot godsuruch-
ticheit beweecht. De boose werdē van
haer schandelicke werckē belet, de gā-
sche

officie der Dienaren sy, de affnydinge der hardnechtigher, by de Ghemeinte ordentlick te voorderen: ghelyck bouē ghenoech verclaert is. Ende hier in werdt oock grootelick, in de Roomsche kercke vande Bisschoppē ghesondicht, die de macht der Excommunicatiē tot haer alleen ghetrocken hebben.

2 Cor. 5.

Ten vierden, op dat niemandt licht achte, wt de Ghemeinte doer een oprechte affnydinghe, wtgheworpe te sy ne: so werdt de Ghemeinte vermaent, * dat de afgbesnedene menschen comē in een seker verdoemenisse der sielen ende des lichaems: ten sy dat sy haer bekeeren. Want sij so sekerlick van de kercke Christi, ende de ghemeinschap der heilighen, ende vā de beloftenissen des ewighen leuens wtgheslote werden, ende den Duyvel ouergheleuert: als sy van de wtwendighe ghemeinschap der Ghemeinten afgbesneden syn. Ja de Ghemeinte doet hier inder erden niet, doer d'oprechte excommunicatie: welck God te voren, inden hemel niet ghedaen heeft. Daerom ooc Christus van der excommunicatie sprekende, op dat mense niet verachten soude, heeft haer autoriteit, met eenē eedt

Mat. 18.

beue

Excommunicatie.

183

benesticht, seggende. * Ies segghe v Mat. 104
voerwaer, al dat ghy opter erden bin-
den sult, sal inden hemel ghebonden
syn: ende al dat ghy ontbinden sult op-
ter erden, dat sal inden hemel ontbo-
den wesen.

Den laetsten werdter bewesen, dat
de excommunicatie niet sy contrarierens
de ende wederstaende der liefde: ouer-
mits dat sy inghestelt is, niet tot de
verdesfeninge des wigheworpen men-
schen: mer tot synder ende der gāscher
Ghemeinten salicheit. Want daerom
werdt de broeder (die een verachter al-
ler ch:istelicker vermaninghen is) wt
de Ghemeinte gheworpen, ende den
Duyuel ouergheleuert, tot een verderf-
senisse des vleeschs: * op dat synen 1. Cor. 5.
gheest salich werde inden dach des
Reere. Bouen dien, doer t'rechte ghe-
bruyck der excommunicatiē, werdt clær-
lick bewesen, dat de Ghemeinte Christi,
de boosheit der mēschē niet is voedēde
oft sterckende: mer veel meer straffens-
de ende wtroyende, na d'autoriteit
haer van God ghegheue. Die traech
syn, werdē ooc hier doer tot godsuruch-
ticheit beweecht. De boose werdē van
haer schandelicke werckē belet, de gā-
sche

Mar. 9.

1. Cor. 11.

sche Ghemeinte werde * van veel erg-
ghenissen verlost. Ende de Ghemein-
te * haer seluen aldus oordeelende ende
straffende, is de straffinghe Gods ont-
uliedende.

*De oeffenijnghe des Bans oft der Af-
snydinghe.*

Maec dat dese en dierghelycke stuc-
ken verclaert syn : so comt de Dienaer
tot de afsnydinghe des impenitenten
ende herdtneckighen broeders. Ende
alle de Dienaren in't aenschyn der gan-
scher Ghemeinten staende, so spreekt
de Predicat tot de gansche Ghemein-
te, dese nauolghende stucken ordent-
lick voerhoudende.

Ten eersten, hoe dat de Dienaren
na den heysch haers ampts den ghes-
wallen broeder, doer heimelicke ende
opentlicke vermaninghen te vergeefs
tot nu toe, ghesocht hebben tot betere-
nisse te bringhē: ende dat sy daer doer
bedwonghen sijn, tot synder excomu-
nicatien te cōmen.

Ten anderen, op dat niemant twi-
fele, van de rechte oorsake der excomu-
nicatien, so bewysst de Dienaer, waer
in dat de broeder teghē de wet Gods
ghe-

ghesondicht heeft: ende hoe dat hy alle
 Chriſtelicke vermaninghen tot nu toe
 hertneckelick veracht heeft. Dit al cor
 telick verhaelt ſynde, ſo vraecht de pre
 dicant opentlick vā alle de ander Die
 naers, oft de ſake niet ſo ghelegghen ſy,
 als ſy van hem verhaelt ende ver
 claert is? Sy antwoorden, Ia.

Ten laetſten, ſo ſal de Dienaer
 ooc verclaren, datter inde gāſche voer
 gaende weke, van gheenien broeder yet
 voort ghebracht ſy, dat eenichſins deſe
 excommunicatie wettelick beletten ſou
 de moghen. Ende datmen dit is hou
 dende voer de bewillinghe der gā
 ſcher Ghemeintē. Mer ſouder noch
 tans wat ſyn, dat eenichſins iemandt
 in deſe excommunicatie twyſelachtich
 ſoude cōnen maken, oft ghemaect had
 de: dat ſal de Predicant, doer Gods
 wordt bewyſen niet te weſen: op dat
 ſo alle dinghen ſtichtelick in de Ghe
 meinte ghehandelt werden.

Daer nae ſprekt de Dienaer de
 Ghemeinte toe, aldus.

Het is nu uwer liefden claerlick
 ghenouch bekent, dat wy met rechte
 oorſake bedwonghē ſyn onſen broeder
 N. die ſo herdtneckelick alle vermanin
 ghen

ghen veracht, af te snyden: den welckē wy groorelick schuldich syn te beweenen, ist dat wy leuende ledefens des lichams Christi syn. Ende daer om op onse knyen voer onsen Heere God vallende, laet ons wter herten syn ghenade, voer onsen gheuallen broeder, aenroepen, segghende.

Tghebedt eer de Affnydinghe gheschiet.

Ezech. 18.

O Ewich ende barmhertich God, die na uwe vaderlicke goetheit, niet wilt de doot des sondaers: mer meer dat hy hem bekeere ende leue: wy bidden v oetmoedelick, dat ghy doer de cracht ws gheests vermorwen ende bekenen wilt het steenich herte onses broeders. *VI.* ende de duyfsteruissen syns ghemoets weeren: op dat hy warachtelick met een oetmoedich herte bekenne, dat hy reghen v en uwe Ghemeinte ghesondicht heeft, en dat selue beweene ende betere: en dat hy also sy en blyue een warachtich en leuendich lidmaet ws soens in uwe Ghemeinte. Verhoort ons O Vader, die v inden naem ws beminden soens Christi Jesu aenroepen: ende wilt onsen

fen voerghenoendē broeder, die daer is dwalende ende vergaende, inden rechten wech wederbringhen: op dat wy alle, die om sijns vals ende hardt neckcheits wille nu bedroeft syn, ons moghē in sijn oprechte leedtschap ver= verblyden. Neich: doch uwre ooren, alder barmhertichste vader, tot het ghebet ws volcx, dat v voer een sieck liden maet vwer ghemeinten is aenroepende: op dat het ghesont blyue, ende niet afghesneden werde ende vergae. Dit begheeren wy alder barmhertichste vader van v, doer den seluen wre Sonne Christum Jesum, so wy van hem gheleert sijn, Biddende.

Onse vader die daer syt, &c.

Ist dat na dit ghebede de gheualen broeder voort comt, om sijn schulte bekennen: so werdt hem vandē predicant ghebodē, dat hy met corte worden sijn meininghe den Ouderlingen lieflick verclare: de welcke hem gherne ende nerstelic hoiren sullen. Ende ist dat hy warachtighe teekenē des leedtschaps gheeft: so sal dit een van den Ouderlighē dē predicāt verclare: die wederom tot de gansche Ghemeinte openbaren sal: God danckende voer de

de bekeeringhe des gheualen broeders. Ende in de plaetse der Excommunicatien, sal hy sijn opentlicke belydenisse doen: ten sy dat den Ouderlinghen anders goetdunct noch acht daghen te beiden: om sijn leedtschap te proeuē. Mer ist dat hy sijn opentlicke belydenisse doet: so salmen volgē de forme, die bouen van de opentlicke Penitentie beschreuen staet, van de plaetse, daer de gheualen broeder sijn schult bekent. Mer ist dat hy voortcomende gheen sekere teekenē des wacrachtighen leedtschaps gheeft: dan sal hem de Predicāt met Gods word opentlick tot leedtschap vermanen, hem voerhoudende de gruywelichheit synder sonde, ende de gherechticheit ende goetheit Gods. Ende ist dat hy doer dussanighe vermaninghen ghewonnen werdt: so salmen hem hoiren, en met hem handelen, alst hier voien gheschreuē is. Mer ist dat hy in syn boosheit verhardt blijft: oft dat hy na het ghebet niet voort comt, so sal de Diaconae de gansche Gemeinte aenspreken, aldus.

Na dat onse broeder N. teghen God ende de Gemeinte ghesondicht heb-

Excommunicatie.

189

hebbende, doer gheen vermaninghen tot beternisse ghebrocht can wesen: en de dat het wtē Worde Gods claer is, dat hy daer om van het rijke der Hemelen wtghesloten is: so moeten wy dat selue doer sijne opentlicke affnydinghe, met de macht onses Heeren Jesu Christi, nadē heysch onses diēsts, betuyghen, ende hem wt de Ghemeinte werpen: ghemerckt dat de Heere Christus dusdanighe verachters sijn der Ghemeintē, in sijn lichaem niet lyden wilt.

1. Cor. 6.
Eph. 4.

1. Cor. 5.

Mat. 18.

Wy dan voer onsen Heere Christū (den welcken alle knyen buyghen moeten) vallende, sullen hem wter herten aenroepen, sprekende aldus.

Phil. 2.

De Acte der Affnydinghe.

O Heere Jesu Christe, een eenich en ewich Coninck uwer Ghemeintē, die daer gheloeft hebt, ons totten einde des werelts by te staen, ende uwen heilighen Gheest (*die de werelt vander sonden straffen soude) te gheuen. Wy bidden v, dat ghy ons, de welcke in uwen name hier vergadert sijn, also met den seluen gheest bystaen

Mat. 28.
Ioan. 16.

Mat. 28.

Corint. 5

bystaen: en uwe Conincklike en God
 delicke macht onder ons wistrecken
 wilt: op dat wy doer uwe autoriteit,
 het quaet ende den broeder, die hard-
 neckelick is sondighende, wt het mid-
 den van ons verdryuen moghen, ter
 eeren ws naems ende ter onderhou-
 dinghe uwer Ghemeinte in alle gods-
 salicheit: ende ooc ter salicheit deses
 broeders. **N.** de welcke nae dat hy in
 syne sonden (die hy teghen v en uwe
 Ghemeinte ghedaen heeft) so hard-
 neckich blyst, ende ghy niet wilt, dat
 sulcke in het heilich lichaem uwer ghe-
 meinten gherekent sullen werden: wy
 met vwen gheest versterckt sijnde, **O**
 Heere Jesu Christe, volghende v heilich
 ghebodt, snyden hem als een ver-
 rot lidtmaet opentlick af, van v heilich
 lichaem vwer Ghemeinte: ende dat
 met grooten drucke onser herten, ende
 medelydsaemheyt van synder verdoe-
 menisse. Wy binden hier sijn sonden
 opter aerden, versckert sijnde wt uwe
 worde, dat sy by v inden hemel ghe-
 benden syn. Ende desen also wt vwen
 salighen rycke wtgheworpen sijnde
 (op dat hy allen gheloonighen voer ee-
 nydē ende tollenaer gheacht werde)
 ghe-

Excommunicatie.

gheuen wy, doer v ghebodt, den Duy
uel ouer, tot een straffinghe syns
vleeschs: op dat synen gheest salich
werde, doer vwen eerlicken naem, die
daer leeft ende regneert met den Va-
der ende den heilighen Gheest, een
eenich ende eewich God ghepresen.
Amen.

Dese affnydinghe ghedaen synde,
so sal dan de Dienaer, de Ghemeinte
vermanen, hoe dat hem een ieghelick,
na den worde Gods, schuldich is te
draghen, tot desen afghefeden en v
ghedannen, ter tijt toe dat hy met een
oprechte beteringhe syner sonden, we-
derkeere.

Ten eersten, datmen hem houden
sal, als een heidensche mensche ende
tollenaer, den welckē men tot gheenē
opentlicken dienst der Ghemeinten,
noch ooc totten ghebruyck der Sacra-
menten, in eenighe christelicke verga-
deringhe toe laren sal.

Ten anderen, dat een ieghelick vā
syn ghemeinsamheit (de welcke, als
Paulus leert, smettelick is) hem met
alder nersticheit sal ontrecken. Politis-
che dinghen, met mate nochtans, sal-
men met hem, op politischer wyse, ma-
ghen

191

Mat. 18.

1. Corin. 5.

Mat. 13.

1. Cor. 5.

2. Thess. 3.

ghen handelen.

Ten derden, so wie met den gheest Gods also begaest en versterct is, dat hem gheē perikel lichtelick soude moghen aencōmē, doer ghemeinsame cōuersatien en medesprekinghē met den afghesnedenen: dese soude als een medecijn, met hem moghen handelen, aldus alle middelen synder beteringhe souckende.

Ten vierden, vermaect ooc de Dienaer, dat niemant wt eenighen valschen gront, den wtghebannen sal bespottē, oft in syn herte versmaden: mer meer arbeyden, om hem voer alsulckē sonden te wachtē, om der welcker wil le, hy afghesneden is: ende oock aenmercken hem seluē, dat hy niet becoert en oock asuallich werde. Veel min sul len haer seluen vermeten oft behagē, alle gheueinsde menschen, de welckē in de selue, oft oock swaerder sonden steken: ende nochtans van huer seluen rōmen, om dat se niet also afghesneden syn. want si sullen met allen verāchters Gods (ten sy dat sy haer in tyts beteren, ten wtersten daghe (alsser gheen plaetse der beternisse meer syn sal) in d'aenschijn des gansen

schen werelts, van dat salich gheselschap Gods ghescheiden ende afghesneden werden, tot haerder eewegher schande.

Ten vyftten werdt noch een ieghelick vermaent, dat hy t'allen tyde, nerstelick God almachtich voer desen afghesnede bidde, dat hy tot de schaep sfoye wederghebracht werde.

Ten laetsten, so sal de Dienaer, de Ghemeinte vermanen tot bidden met dese worden.

Nā dat VI. doer dese affnidinghe wren rycke der hemelen wtghesloten is: ende wy al t'samen vallen mochtē, ghelyck als hy nu gheuallē is: so laet ons, onder de crachtighe hādē Gods ons veroetmoedighen, en den Heere in't ghemein bidden: dat hy den afghesneden wille wederom bringhen: ende ons van sulcke becoringhe ende hardneekicheit altijt beschermen ende behoeden, sprekende aldus:

Een ghebedt voer den afghesneden, op dat hy wederkeere.

Almachtighe ende hemelsche vader,
 O der,

der, die daer de herten aller mensche
in vwen hande hebt: wy biddē v doer
Jesum Christum vwen sone ende on-
sen Heere, dat v ghelieue, het herte vā
v, also met vwe ghenade te wenden
ende te buyghen; en also voer v te ver-
oetmoedighen: dat hy sijn sonden sien
ende gheuoelē mach: ende bekennen,
hoe grotelick dat ghi ter dier oorsaken
teghen hem vertoornt syt: op dat hy al-
so doer warachtich leedtschap tot v be-
keert sijnde, van de stricken des Duy-
uels (waer mede hy nu ghebondē is)
verlost werde: ende also doer sijn betē-
ringhe ons meerder bljšchap aenbrin-
ghe, dan hy ons huyden doer syn af-
snyden druck aenghebrocht heeft.

Eph. 4.

Ende wilt ons allē met vwen gheest
so bystaen: dat wy onse oude boose wā-
delinghe afghelcit hebbende, wandē-
len moghen in een nieuwichheit des le-
uens: aendoende den nieuwen men-
sche, die na v gheschapen is, in ghe-
rechticheit ende heilicheit des waer-
heits. Ende waert sake dat wy doer de
listen des Duyuels, in eenighe sondē
gheraeckten te vallē, laet doch niet toe,
dat wy in de selue volherdē: mer geest
ons de ghenade, dat wy niemāds ver-
manin-

Excommunicatie.

195

maninghe verachre, mer de selue ger-
ne hoiren ende toelaten : op dat wy in *Ioan. 15.*
t'ghelooue ws Soens leuende, als le-
uende lidmaten syns lichaems ende
warachtighe wijnrancken, in hem al-
derhande vruchten des godsalicheits
voorbriughen, ter glorien vwer God
delicker Maiesteit, in de welcke ghij
met den seluen uren sone ende den
heilighē Gheest, leeft een ewich ende
warachtich God inder ewicheit.
Amen.

Dit ghebedt gheindt synde, werdt
daer eenen psalm ghelonghen : na
melick : Vā goetheit end gherich-
te: Na den welcken de Ghemeinte
met ghewoëlicke segheninghe ver-
laten werdt.

De maniere/om den Afghefne
den/na syn'bekeeringhe/
wederom in de Ghe-
meinte t'ontfan-
ghen.

Cap. 26.

Q 2

Biet

Van der Anneminghe

Hier vozen is verclaert ghe-
weest, dat het einde der ex-
communicatie niet sy, de be-
derffenisse des afgesnedes:
mer meer sijn salicheit: te we-
ten, op dat hy doer al dusdanige scher-
pe straffinghe, beschaemt, ende doer
schaemt e beweecht synde, hem soude
beteren. Aldus dan, so staet ons hier
nu wt te leggen, hoe ende in wat ma-
niere, de Afghefnedene, na haer bekee-
ringhe, in de Ghemeinte wederom
aenghenomen werden.

Ende hier in syn twee dinghen in-
sonderheit wel aen te mercken, D'eer-
ste is, hoe datmen met haer handelen
sal, eer sy doer haer opentlicke peniten-
tie inder Ghemeinten ontfangen wer-
den. D'ander is, in wat wyse dat sy de
se opentlicke penitentie behoiren te
doen.

*Watmen doen moet, eermen den
Afghefneden penitent, in-
der Ghemeinten ont-
fanghet.*

Alle t'ghene datmen te voren doet,
eermen den afghefnede, na syn weder
keerin

der Afghefneedenen.

197
Ma. 18.

teeringhe, totter Ghemeinten toelaet, dat doctmen tot dien einde: opdatmen weten soude, oft hy ooc warachtich en oprecht leedtschap sijnder sonde, ende hardneckigher wederspāicheit heeft oft niet. De Ouderlinghen dan, so haest, als sy hooren sullen, dat daer cenighe hope der beteringhē inden afghefneeden sy: so sullen sommighe van haer totten seluen gaen, hem alle bequame middelen voerhoudende, om sijn sonde warachtelick te bekēnen, en te beschreyen. Sy sullen hem ooc allesins verwecken, om in dese beternisse nerstelick voort te gaen, de welcke hy nu begonnen heeft. De Penitent ooc selue, sal totter vergaderighe der Dienaren ende Ouderlinghen der Ghemeinten commen: ende haer te kennen gheuen, dat hy bereit is, om opentlicke penitentie te doen: ende hem met der ganscher Ghemeinten te versoenen. Als dan de Dienaren ende Ouderlinghen der Ghemeinten, ghenouchsamen teekenen der warachtigher beternissen ende leedtschaps inden Afghefneeden beuinden: so sullen sy hem eenē dach setten, inden welcken hij sijn opentlicke penitentie doen sal. De welcken

Van der Annemingshe

dach ooc acht daghen te voren der
 Ghemeinten te kennen ghegheue sal
 werden, na de voermiddachsche predi-
 catie: op dat sy als dan come, om met
 vrolicker herten den penitenten en be-
 keerden. *U*t ontfanghe, die met droef-
 heit haers herte te voren vā haer ghe-
 selschap afghesneden ende wtghewor-
 pen was.

*V*ratmen op den dach der opent-
 licker Penitentie doet.

*M*aec dat de Sōdachsche predicatie
 ghedaē is, ende de ghewoenlicke ghes-
 beden der Ghemeinten ghecint syn,
 eermen den psalm singt, so cōmen de
 Dienaren en Ouderlinghen der Ghe-
 meinten, ende staen ontrent den Pe-
 nitent, in d'aenschijn der gāscher Ghe-
 meinten. Ende als dan so bewijst de
 Dienaer des Words.

Dent. 4.

3. Reg. 8.

Iere. 3. 33.

Eze. 18.

Luc. 15.

1. Ioan. 2.

2. Cor. 7.

*T*en eersten, dat de gheuallē broe-
 deren (so verresy haer bekeeren en be-
 teren willen) inder Ghemeinten Chri-
 sti vergiffenisse haerer sonden ver-
 weruen. Ghelyck als dat wt vele ende
 verscheiden plaetsen der Schrifstue-
 ren blijcken mach.

Ten

der Afghesnedenen.

199

Wen anderen, bewijst hy, datter niemant vande afghesnedenen, tot het gheselschap der Ghemeinten, ontfanghemach werden, dan doer opentlicke penitentie. Na dat de gansche Ghemeinte doer haer sonde en hardneckscheit te voeren ontsicht ende vererghert is gheweest. Want opetlicke ergernisse eischt opentlicke versoeninghe.

Dit voleindt synde, de Dienaer
spreeckt de gansche Ghe-
meinte aen, met dese
worden.

Een vermaninghe totter Ghemeinten vanden Afghesneden Penitent.

Wij weet alle te samen wel, als ick mine, beminde broeders, met wat grooten rouwe der ganser Ghemeinten, afghesneden gheweest sy. Vten daghe &c.

Hier moet men noemen den dach des maents ende iaers, op den welken de Impenitet afghesneden was, ende wat ooc de oorsake sijnder afsnijdinghe gheweest sij. Te weten, dat hy, &c. (hier werdt de oorsake met cor-

Van der Anneminghe

te worden vanden Dienaer verhaelt mer nu (dancf sy God) hebben wy alle een groote oorſake, om ons grootelick te verbljde. Wāt de ſelue nu hier ghecōmen is, op dat hy ſijn ſchult inde ſelue ſonden, ende dat hij ſo obſtinatelick daer in volherdt heeft, bekennen ſoude: ende hem met God en ſjnder Whe meinte wederom verſoenen. Als nu dan, ſo moet ghij ooc alle tſamen wt den worde Gods leeren: wat in deſer ſaken uwe officie ſy, ende wat ghy van deſes Penitents, ia vā onſer aller ſonden behoort te gheuoelen.

Ende van de ſonde werden ons inder Schiftueren twee dinghē voer ghehouden. D'eerſte is, dat wy alle te ſamen onder de ſonde beſloten ſyn. Sander is. cc. fol. 163. ghelyck als boſuen in de forme der opentlicker penitentie verhaelt ſtaet, tot deſer plaetſen toe. Naē dat aldus dan is. cc. fol. 166. Want hier ſommighe dinghen te veranderen ſtaen, in deſer nauolghende maniere.

Alengheſien dan dat deſe dinghen warachtrich ſijn, beminde broeders, en ghy nu voer v aenſicht hebt deſen Penitente VI. de welcke met ongheweinsde

der Afghesnedenen.

201

de beschuldiginghe sijns selfs, begheert
de schult sijnder sonde voer v te beken
nen: ende vergiffenisse daer af, voer
God almachtich tē eersten, ende daer
nae voer v alle t'santen, te bidden: op
dat hy also met v wederom versoent,
ende in uwe broederlick gheselschap
ontfanghen soude moghen werden.

Stelt dan nu uwe sondē, Ja laet ons
nu alle te samen, alle onse sonden met
sijne sonden stellen, ende onse ghebe
den met syne ghebeden voeghē, God
wter herten biddende: dat hy de schult
sijnder sonde warachtelick ende onghe
ueinsdelick mach bekennen ende belij
den: ten eewighen prijse des naems
Gods, tot sijnder salicheit, ende der gā
scher Ghemeintē stichtinghe: spreke
de aldus.

*Eenghebet voer den Afghesneden
Penitent.*

O Almachtighe eewige God
ende barmhertighe vader,
de welcke doer den mont
ws heilighen Prophetē o=
pentlick betuycht hebt; dat
ghy niet begheert de door des son=
daers:

Exer. 18.

Van der Anneminghe

daers; mer meer dat hy hem bekeerens
 de leue: de welcke ooc vwen eenighen
 gheborn sone, niervoer de rechtuerdige
 ghe, mer voer de sondaren hebt wil-
 len laten steruen: ende hebt inder ge-
 meinten des seluen ws soens, de affny
 dinghe des versteendē ende verhart-
 ten broeders inghestelt, op dat hy bes-
 schaemt, ende also na vwen wille rou-
 wich synde, penitentie doen soude tot
 sijnder salicheit, Siet wy syn hier al-
 t'samen ghecommen inden name des
 seluen ws Soens onses Heeren Iesu
 Christi, om onse sonden, in v aens-
 schijn, te beschuldighen, ende vergif-
 fenisse daer voer, in synen naem te be-
 gheeren: ende oock om. **VI.** die te voer-
 ren verloren was, mer nu gheuonden,
 ende leedtschap synder sonden heeft, in
 vwe ghemeinte wederom te ontfan-
 ghen. Wilt doch dan alderliefflickste
 vader, doer uwen heilighen Gheest,
 onser aller herten verwecken, tot wa-
 rachtigher kennisse aller onser sondē:
 en sonderlinghe het herte des Peni-
 tents, de welcke hier teghenwordich
 staet: op dat hy vwe Ghemeinte, de
 welcke hy in voertydē verergert heeft,
 nu met syn leedtschap ende beternisse
 mach

mach stichten. Verleent hem dan aldergoedertierenste vader de ghenade dat hy syn schult opentlick ende ongheueinsdelick bekenne, tot de glorie ws Naems, en ter stichtinghe deser vwer Ghemeintē, doer den seluen Christum Jesum: Amen.

Een vermaninghe totten Afsghesneden penitent.

Woergaende ghebet gheeindt sijn de, verhaelt de Sienaer des Worders, de vermaninghe totten Afsghesneden penitent, die gheschreuen is in de forme der openlicker Penitētien fol. 168. aldus beghinnende. Na dat ghy mijn broeders, &c. Mer den naem (broeder) werdt noch daer in versweghen.

Dese vermaninghe ghedaen synde, sal de penitent opentlick syn sonde bekennen, ende daer voer vergiffnisse bidden: ende sal voort aen begheeren, onder de ledekens der Ghemeintē ghehouden ende gherekē te syne. Ist sake dat in sijn penitentie eenich ghebreck ghemerckt werdt: dat sullen de Sienaers ende Ouderlighen opentlick voerhouden. Ende ist sake dat de peni-

Van der Anneminghe

Penitent syn schult doer schaemte of eenighe ander beletsel niet can wispren: dan sal de Dienaer des Wordts de sake aldus ordentlick der Ghemeinten verhalen.

Ten eersten, sal hy met corte worden wtlegghen in wat stucken de penitent ghesondicht hadde: ende daerna sal hij vanden seluen vraghen, oft also niet is, ghelyck alst van hem verclaert is?

Antworde, Ja het.

Ten anderē, oft hy niet in een ieghelick stuck syn schult voer God ende syn ghemeinte bekennt?

Antworde, Ja ick.

Ten derden, oft hij niet wilt, doer de ghenade Gods, sijn leuen beteren, ende voort aē der Christelicker straffē hem onderwerpen?

Antworde, Ja ick.

Ten vierden, oft hy niet vastelick ghelooft, dat alle syn sonden alleen
 Luc. 24. doer den naem Christi Jesu, ende
 Añ. 4. 10 doer de verdienste syns doots hem vergheuen syn? Waer vp hy antwor-

den sal.

Ja, ick ghelooft.

Ist dat hy tot alle dese dinghē christelicke

stelicke antworde gheeft so sullen de
Guderlinghē openlick vandē Predi-
cant gheuraecht werdē, oft sy iet meer
in syn belydenisse syn heyschende. Is-
ser ict, dat sullen sy openlick ende o-
dentlick verclaren. Ist dat sy ooc an-
tworden, dat daer niet sy: dan sal de
Sienaeer den Penitent, op dese nauol
ghende maniere, aenspreken.

Wy dancken God voer dese urre
beternisse, doer de welcke ghy niet al-
leen v seluen, mer ooc den Duyuel be-
schaemt ende ouerwonnen hebt. De
welcke dan aldermeest beschaemt en-
de ouerwonnē werdt, als wy ons sel-
uen, met een aenroepinghe der godde-
licker ghenaden, wter herten beschul-
dighen voer God ende onsen naeste,
den welcken wy onsticht hebben. En-
de op dat ghy seker sijt, dat ghy inder
ghenaden onses hemelschen Vaders
ontfanghen syt, so laet ons voer Chri-
stum Jesum op onse knyen vallende,
na den heysch onses diensts, dat selue *Mat. 18.*
openlick betuyghen, segghende.

*De Acte der Ontbindinghe des
Penitents.*

Heere Jesu Christe onse ewighe
Coninck

Van der Anneminghe

1. Cor. 5.
Mat. 18.

Luc. 15.

Coninck, Richter, en Priester, die tot
cen verschrickinghe der godlofsen, va
we Ghemeinte de macht gheghe
uen hebt, om haer sondē te binden, en
den Duyvel ouer te gheuen, die alle
godsalighe vermaninghen der Ghe
meinte hardneckelick verachten: En
de wederom, totten troost der Peni
tenten, de selue uwe Ghemeinte de
macht ghegheue hebt, de sondē te ont
binden, den ghenen die warachtich
leedtschap haerer sondē hebbende, in
v betrauwen: Siet, wy hier teghewo
dich sijnde in uwe Ghemeinte, als in
v aenschijn, presenterē v openlick. **V.**
die warachtich leedtschap sijner son
den hebbende, in uwen naem betrauw
et. Daer om twifelen wy ooc niet,
oft ghy sult hem op uwe schouderē ne
men, ende tot uwe foye, na uwe barm
herticheit wederom bringhen. Ende
na dat wij wt v wordt gheleert sijn,
dat wij ons in't wederbringhen des
verloren schaeps verbliden moete: so
dackē wy v grootelick om sijnder bete
ringhetende ontbinden hem sijn son
den, ende verghen hem na de auto
riteit ws Wordts, alle sijn sonden, tot
sijnder ende der ganscher Ghemeinte
ver

der Afghesnedenen.

207

Ioan. 20.

Mat. 18.

vertroostinghe ende ontfanghen hem
in ons Christelick gheselschap, ende in
v rijke: wel wetende, dat hem alle syn
sonden so sekerlick inden hemel verge-
uen syn, als sy hier in der eerden, doer
den dienst urwer Ghemeinten, na v
Woordt ontbonden werden: ende dat
alleen om de verdienste ws doots, en-
de urwen heilighen Naem, altyt ghez-
presen. Amen.

*Een vermaninghe totten weder
aenghenomen broeder.*

Danckt de Goddelicke goetheit
(mijn broeder) dat ghy van de stricken
ende r ghewelt des Duyuels ende der
eewigher verdoemenissen (in de wele
ke ghy leefdet) so ghenadelick verlost
sijt: ende siet toe, dat de Duyuel niet
wederom in cruype. Want de Duyuel
sal sonder twyfel seer qualick nemē, &c.
Siet in de forme der opetlicker Peni-
tentie fol. 171. Ooc de vermaninge tot
de Ghemeinte. Ende de danckseg-
ginghe de welcke daer achteruolghen.

De dancksegginghe gheeyndt syn-
de, de Dienaers cussende den weder-
aenghenomen broeder, betuyghen syn
versoe

Van de Straffe

versoeninghe met haer, ende met de gansche Ghemeinte. Daer na eenen psalm ghesonghen synde (namelick, mijn Siele loeft dē Heere dīn)werdt de Ghemeinte verlaten.

Van de Eighenlicke Straffe der Dienaeren der Ghesmeinten. Cap. 27.

N Jemandt soude ghenoech connen wtspreken, hoe profytich ende nootsakelic dat de voergaēde oeffeninghe der Christelicker straffen sy, tot een goddelicke onderhoudinghe der ganscher ghemeinten, ende eens ieghelicken lidmaets der seluer, in alle godsalicheit ende broederlicker eenicheit: In sonderheit, als sy vprechtelick ende nerstelick onderhouden is. Ende tot een oprechte ende nerstighe onderhoudinghe der christelicker straffen in der Ghemeinte, so is bouen al nootsakelick, dat de Dienaren der ghemeynre, hier in haer officie ghetrauwelick doen sullen: de welcke ghetrauwelickheit

heit des diensts in die sonderlicke stuc-
ken ghelegghen is.

Ten eersten, dat het gāsche regimēt
der Bhemēme, niet by het willen oft
goerdunckē van eenē Dienaer oft twee
alleen staē sal; mer by dē gāschē hoop
der Dienarē ende Ouderlingē t'samē.

Ten anderen, dat sy haer seluē on-
der de Christelicke straffe ghewillichlic
(ghelijck als een ander broeder) stellen
sullen, eade bereit sullē wesen, om ger-
ne de Christelicke vermaninghe eens
ieghelicken broeders t'onfanghen.

Ten laetsten, dat sy niet alder ner-
sticheit het ghebruyc der Christelicker
disciplinen, onder het volck, sullē voort
druyen ende oeffenen: op niemands
haet oft nijd (dat sy vande werelt, die
onghestrast syn wilt, lyden) achtende.
wyssheit daer en tusschen ende trauwic-
heit alrijts ghebruycende: dat sy niet
een ieghelick na de ghesteltenisse des
schulds handelen sullen, niet haer eigē.
mer des Heeren glorie, ende des ghe-
uallen broeders salicheit soekende.

Maer alle dese stuckē niet nerstelic vā
de Dienaren onderhoudē syn; daer cā
t'recht gebuyc der Christelicker straf-
sen niet wel weder gebrocht, oft onder

honden werden, wat ordinantien daer
men daer is voortstellende.

Ende op dat in onse duytsche Ghe
meinte, hier in, van de Dienaren niet
soude ghesondicht werden, so verre
ymmers alst moghelick ware: so is
t' regement der Ghemeintē by alle de
Dienaren des Worts ende de On-
derlinghen: de welcke ooc alle onder
de Christelicke straffe staen, so wel als
de minste der Ghemeinte. Ende op
dat doer dese voerseide Dienaers de
christelicke discipline onder den volc-
ke ende ooc onder haer, te beter in on-
se duytsche Ghemeinte onderhouden
soude wesen: so hebben wy veelderhā
de seker t'samen cōminghē, daer sijn vā
den handel der Ghemeinte sijn niet
elckander sprekende ende raet slaende.

Ten eersten, cōmen sy t'samen al-
le Sonderdaghe ten twee hueren: en
als sy also t'samen vergadert syn, voer
al so bidt de Dienaer des Worts,
God aenroepende om ghenade, dat
hem belienue, alle de ghedachtē en t'sa-
men sprekingsen der Dienaren te be-
weghen: tot de glorie sijns nams en
ter stichtinghe der Ghemeinten.

D'welck ghebedt gheeyndt synde, so
bringt

bringt een ieghelick ordenelick voort,
ende dat na Gods Wordt, totter
stichtinghe, eenicheit ende gheru-
sticheit der ghemeinten is dienende.
En na dat een ieghelick syn ghewoelen
daer vā ghesprokē heeft: so volcht men,
datter aldermeest gheoordeelt werdt,
oprecht na den wille Gods te sijne.

In dese wekelicke vergaderinghe
der Dienare: werdē oock dieftmael de
twisten der broederen nederghelēit:
en de broederē werden hier alder eerst
vermaent ende ghestraft, die daer o-
pentlick ghesondicht hebbē: oft die ver-
achters der heimelicker broederlicker
vermaninghen syn, eer datmen tot de
opentlicke straffinghe der seluer is co-
mende. Mer alst so comt, datter on-
uersienlick groote sakē der Ghemein-
te, in de weke oueruallen: so verwacht-
men den donderdach niet: mer ter stōt
doer den Superintendent oft de Die-
naren des Wordts, werdē alle de Die-
naren t'samen gheropen, om t'samen
eenen goddelicken raet te nemen.

Ten anderē, op datter meerder een
drachticheit sy tusschē de vremde fere-
ken, te weten de Duytsche ende, Frā-
soysche, die hier te Londen syn, so co-

Van der Straffe

men de Dienaren ende Ouderlinghe
beider deser Ghemeinten, eens ter
maent t'samen, op eenen sekeren ghe-
steekten dach, om van de ghemeine sa-
ken der Ghemeinten te handelen: En
wanneer dat eenighe saken, beide de
Ghemeinten aengaende, onuersiens
oueruallen: oft dat de eene des anderē
raet in sware sakē van noode heeft: dā
werden ooc ter stont de Dienaren bei-
der der Ghemeintē, t'samen doer den
Superintendent gheroepen, om alle
vrede, eenicheit ende godsalicheit in
de Ghemeinte te onderhouden.

Ten laetsten, op dat te beter in de
Dienarē onser Duytscher ghemeintē,
de gaue leere ende oprechticheit des
leuens, behouden soude moghen we-
sen: so isser noch eenen sekeren dach al-
le drie maenden ghestelt, opten wel-
ken een ondersoeckinghe ende exami-
natie aller Dienaren, aengaende haer
der leeringhe en leuen, ghedaē wordt.
Ende als dien ghesteckte dach (te we-
ten den tweeften donderdach vā Sep-
tember, December, Martius, en Ju-
nius) is nakende, dan vermaēt de Die-
naer den voergaenden sondach, de
gansche Ghemeinte, wt den stoel, van
desen

der Dienaren.

243

desen dach: opentlick van een ieghelic
begherende, waert dat sy wat in iemā
den vanden Dienaren wisten, oft in
haer leeringhe, ofte wandelinghe, dat
onrecht ware, ende de Ghemeinte ver
ergherende: dat sū dat teghē den don
derdach naestcomende, soudē willen
in een chrestelicke vrijheit ende liefde,
te kennen gheuen, aen iemandt vande
Dienaren: op dat dat selue ghebeterē
soude moghen wesen: ende dat ooc al
so allen wiackelclappaers teghen de
Dienarē dē mont met rechte ghestopt
soude moghen wesen. Opten donder
dach dan, als alle de Dienaren des
Words, de Ouderlinghen ende ooc
de Diaconen t'samen ghecomen sijn:
so heeft de Dienaer des words een
ghemeen ghebedt tot diē propoeste dic
nende. Ende daer na vermaent hy met
corte worden de gansche vergaderin
ghe der Dienaren, tot de onderhou
dinghe der chrestelicker vrijheit int ver
manen. Ende dat hem een ieghelic
wachte, dat hy in't vermanē doer haet
oft nijd niet voorbzighē: oft ooc doer
slappicheit ende vleyerie, des anders
boosheit niet bedecke.

Na dat dese, oft dierghelijcke ver

maninghe ghedaen is: so doetmen een
van de Dienaren wrgaen: ende in sijn
afwesen, werdt een ieghelick ordetlick
onderuraccht, waerin dat hy te verma-
nen, te straffen, oft ooc te troosten sy.

2. Tim. 5.

Gheen beschuldiginghe werdt daer te-
ghen hem, na de leeringhe Pauli ghe-
noimen, dan onder de gheruyghenisse
van twee of drie. Ende als mē nu eens
ieghelick gheuoelen van de leeringhe
ende wandelinghe des Dienaers (die
wt ghegat is) ghechoirt heeft, so werdt
hy wederom gheropen: ende dat van
hem doer alle de Dienare ghestort is,
dat werdt hem vrijlick ende christelick
voerghehouden. Ende in ghelijcker
maniere werdt daer ordenlick vā ee-
nen iegelicken Dienaer, niemant wt-
ghenomen ghehandelt.

Ende waert dat iemandt onder de
Dienaren ware, die de ghemein Chri-
stelicke vermaninghe der ander diena-
ren verachtē soude: so sal hy alder eerst
van wat autoriteit ende leeringhe dat
hy oock sy, van synen dienst, ende t'ghe-
bruyck des Nachtsmaels Christi, voer
eenen tyt onthouden wesen. Daer na
ist dat hy hem niet betert: mer dat de
onstichringhe doer hem is groeyde en-
de

dekoenemende: so sal hy van synen Dienst openlick, metter bewillinghe der ghemeinten afgheset wesen: ende ten laetsten alser gheen hope der berernissen meer is, sat hy om syns herdtneckscheits wille vā de ghemeinte afghesneden werden. Want in t'ghebruyck des kerckelickē Bans, moctmen de Dienaren niet meer, dan de gāsche Ghemeinte sparen: Ja men behoorde meerder strafficheit teghen de selue te bewysen, ouermidts dat meerder ergernisse doer der seluer val is comende.

Ende wanneer de Dienaren alleē regieren willen, ende van het iock der Christelicker straffen selue vry staen: so ist niet moghelick dat het lange wel gae in de ghemeinte. Ende van sodanighe Dienaren mach gheseyt werde, dat Christus vanden Pharisee sprack, dat sy (te weten) het volck groote bunden opleggghen: de welcke, sy met het wterste haers vinghers niet willen aē roeren. Dit mach inder waerheit wel gheseyt syn, van de Priesters ende bischoppen der Roomscher kercken, die niet alleen het ghebruyck der Christelicker straffen verworpen hebben, ende

Matth.

Van der Straffe

in een superstitiøse oorbichte en ghele
 ban verandert: mer hebben oock haer
 seluen ganschelick van alle Christelicke
 straffinghe der Ghemeinten ontrockē;
 eenen onwetsprekelicken last der men-
 schelicker sende asgodischer insettin-
 ghen, de consciëntien des volcx opleg-
 gende. Sy willen van de Christenen
 (die sy verachtelick leefe ende wereltli-
 cke menschen heeten) niet vermaect oft
 ghestrafft syn, wat sij ooc doe. Mer syn
 alle r'samen onder een cranck ende sch-
 orft hoeft den Pausch, met een ketene
 der boosheit so r'samen ghecoppelt en-
 de ghebonden, dat ia gheen Princen,
 Coninghen, en Keisers, recht oft raet
 teghen hare schandelicke boosheit, heb-
 ben connen. Ende doer dese nochtans
 verwacht de blinde werelt een refor-
 matie der Berken: Mer eylacen te ver-
 gheefs: so langhe als sij tyrannische
 Heeren, ende niet oetmoedighe Die-
 naren der Ghemeinten ende des cud-
 den Christi sijn willen.

Mer eer wy een einde van desen hā-
 del der eighentlicker straffen der Die-
 naren onser Ghemeinten maken, so
 moetē wy wat hier van den dienst der
 Diaconen verhalen, Te wetē, dat haer
 offi-

officie niet sy, de Ghemeinte te regieren: mer die Aelmoessen te vergaderen, ende de selue wt te deelen. End op dat sy, van alle suspitien der ongherechtigheit, vrij sijn moghen, voer alle menschen: so teekenen sy nerstelic aen, al dat sy ontfanghen ende wtgheuen: en gheuen daer van, eens ter maent, rekeninghe, voer de Ouderlinghe der Gemeinten. Waer by een ieghelick broeder der Ghemeinte comen mach, om alle quade suspitie (die lichtelic in dusdanighe saken ghenomen werden) vande Dienaren te weeren.

Ende als onder de Diakenen eenighe swaericheit is, die haerder officie aengaet, in de welcke sij niet connen wel ouereencomen: dan bringhen sy de sake voer de Dienaren ende Ouderlinghen in haer vergaderinghe, op dat sij daer gheslecht werde.

Ende op dat den dienst der Diakenen (ghelyck hy werdich is) by de Ghemeinte gheert sy: so werde sy dickmaels vanden Ouderlinghen in sware saken der Ghemeinten, in haerder vergaderinghe toeghelaten: op dat ooc also de sware handelighen der Ghemeinten te ryfelicker, stichtelicker en eend:achtelicker

Van die buyten de
teliker toegaen mochten.

Een aenhangsel van de ghyene/
die buyten de Ghemeinte
syn. Cap. 28.

4. Cor. 5.

De voergaende wyse ende
maniere der Christeliker
Straffe werdt in onse Ge
meinte ghebruykt onder de
duytsche alleene, die haers
gheloofs belydenisse ghedaen, en haer
onder de christelicke straffe en sorghe
der Dienaren onser Ghemeinten ghe
willichlick ghestelt hebbē. De andere
die buyten der Ghemeinten syn, beue
len wij den Heere. Soude daer noch
tans iemandt sijn buyten de Ghemein
te, die de selue met valsche leeringhe
soude willen bederuen: die werdt dan
alder eerst vanden Dienaren ordent
lick vermaet, ende van syn dwalinghe,
met Gods word, ghestrast. Mer ist
dat hy dickmael vermaent synde, niet
ophoudet de Ghemeinte met sijn val
sche leeringhe te beroeren: so werdt hy
wien stoel met synen naem voer de gā
sche Ghemeinte wtgheropen: op dat
een ieghelick hem van sijn ghemeins
schap

Ghenteinte syn.

219

ſchap ende valsche leeringhe wachte.
Ende wt de Schriftuere wert vanden
Sienaer bewezen, dat syn leeringhe
valsche ſy: ende soude iemandt daer in
eenighe ſwaricheit hebben, dat hy dat
vryelick, in de Prophetie doe voortbrin
ghen. Ende dit wt oopen der valscher
leeraers, is teghen de liefde niet:mer
grootelick totter ſalicheit der ghemeen
te nootsakelick. Want het officie des
ghetrouwderders is, niet alleen ſyn
ſchaepkens te voeden:mer ooc de wol
uen van de ſelue te weeren, ghelike dat
Chriſtus ooc ghedaen heeft, dickmael
opentlick ſtraffende de Phariſeen en
de Schriſtghelerden. Ende de heili
ghe Apoſtel Paulus heeft niet alleen
ghebode, datmē de fetters, na een ver
maninghe of twee ſchuywen ſal: mer
heeft ooc met haer namē beſchreue, de
ghene die hem ende ſyn leeringe we
derſtonden. O welck ooc de propheete
Jeremias ghedaen heeft.

Mat. 15.

23.

Tit. 3.

2. Tim. 1. 2

Jeremi. 28

Van de Ghemeine Bidda
ghen ende vaſtens
daghen.

Cap. 29.

Als

Van de Ghemeinte

Als een groote ghemeine straffe Gods schyndt nakende, oft ooc nu ouerualen heeft onse ghemeinte: oft dit Rijke: oft dese stadt vā Londen, in de welcke wy doer de ghenade Gods syn leuende, dan werdter eenen sekeren dach ter weke vandē Dienaren ende Ouderlingen der Gemeinte ghestelt, om inden seluē te binden ende te vasten. Ende desen dach, werdt tot de Ghemeinte, opten naeste sondach, doer den Dienaer vercondicht: die dan ernstelick de gansche Ghemeinte vermaent tot beternisse des leuens: wtleggghende de groote straffe Gods, die ons ouer t'hoofst is hanghende.

Ende op dat het ghebedt der Gemeinte te vierigher soude mogen wesen: so vermaent oock de Dienaer, dat men den seluen ganschen dach tot heilighe oeffeninghen bestellen sal: oock met onderhoudinge des Nachtsmaels Christi, ende der Prophetien.

Ende ouermidts dat dē menschen ghemelick tot alle godsalicheit traech syn: de Dienaer vermaent wederom, dat een ieghelick (so verre alst moghelick

Vastendaghen.

224

lick is) opten seluen dach hē in de Gemeinte vinde, ende hem rotten Quom-
male des Heeren bereide.

Wat opten ghemeinen vastendach
ende biddach, in de Ghemein-
te gheschiedt.

Na dat de Gemeinte ontrent
den neghen huerten t'samen ghecome
is: so beghint de Dienaer syn predica-
tie: in de welcke hy eenē text der schrif-
turen, ten propoeste dienende; tot de
ghemeinte verclaert: een ieghelick ver-
manende tot kennisse syner sonden
tot beternisse syns leuens, ende totten
ghelooue in Jesum Christū. Ende is
oock den volcke wt de Schriftuere lees-
rende, wat de rechte maniere van bid-
den ende vasten sy: ende hoe dat het
nootsakenlick sy, in eenen ghemeinen
noot, aldus, na de leeringhe der schrif-
tuere, te vasten.

Via de predicatie, in de ghemeine
ghebeden, so werdter oock eighentlick
voet den teghenwoordighen noot ghe-
beden. Ende also wert ooc het Quom-
mael des Heeren, na de sonne, die bo-
ren beschreuen staet, onderhouden.

Ende

Mat. 6.

Esa. 53.

Neh. 9. 1.

Iohel. 1. 2.

Ion. 2. 3.

2. Paral.

20.

Van de Ghemeine

Ende als nu het Auontmael ghesdaen is, ende den psalm ghesonghen: so werdt een ieghelick openlick vermaent, dat hy r'huys commende, oock den Heere voer syn barmherticheit in alle soberheit ende tuchtricheit aenroepen sal, sonder nutten eenigher spysen, tot den auont toe: so verre ymmers als de ghesontheit sijns lichaems dat lyden mach: op dat hy so te vieriger God om ghenade aenroep.

Ende achter middach ten twee hueren, comt de Ghemeinte wederom r'samē totter predicatiē en gemein ghebeden: ende daer na werdt de Propheetie ghehouden. Ende also werdt den ganschen dach in alle Goddelicke oefeninghen doerghebracht. Onder al, so werdt oock de Ghemeinte tot een milde verdeilinghe der aelmoeffen vermaent, ende tot soberheit, sonder noch tans eenich onderscheidt der spysen.

Wederom, als ooc desen Rycke oft deser stadt van Londen, oft onse Ghemeinte, eenighe groote weldaet Gods gheschiedt, waer doer synē naem grootelick ghepresen werdt: so weter in ghelycker wyse eenen ghemeinen bidach ende vastendach ghestelt, tot een ghes

ghemeen dancksegghinghe tot Godt ,
voer de ontfanghen weldaet .

Ende in de predicatie werdt eenen
text der schrifturē, die ten propoeste is
dienende, wtghelelt. Ende bouen al,
werdt de Ghemeinte vermaent, dat sy
dese weldaet Gods, niet tot wulpsich-
heit, luycheit en hoouerdie misbruy-
ke: aenghesien dat voerspoet ghemein-
lick gherusticheit ende sorgheeloosheit
is voort bringhende. De ruste bringt
verachtinghe, ende de verachtinghe
werckt wedersporicheit teghen God:
waer doer sijn granschap ten einde
gruywelick is comede. Hier toe dient
grootelick aen te mercken, dat God by
den prophete Jeremiam is sprekende,
met dese worden, * Ick sal onnersiens *Iere. 18.*
spreken van een volck ende Conincryc
ke, dat ick dat bauwen ende planten
wil. Ende ist dat dat volck quaet doet
in myn ooghe, ende myn stemme niet
hooret: so sal my ooc berauwen des
goets: dat ick ghedacht hadde haer te
doene.

Met vele worden sal de Predicant
dan handelen, teghen de vleeschelicke
gherusticheit, en d'misbruyck der gods-
delicker weldaden: ende sal de Ghe-
meen

Van de Ghemeinte

meinte met alle middelen tot oprechte
 dancksegghinghe verwecken: ende sal
 ooc swaerlick straffen de boose ghe-
 woente des werelts, doer de welcke
 men pleecht hem seluen tot alle wulps-
 sicheit, dronckenschap, ende onreinich-
 heit te begheuen: als men van God ee-
 nighe groote weldaet ontfanghē heeft
 En na de predicatie, in de ghemeine
 ghebeden voer de nootsakelikheden
 der Ghemeinten, so sal oock God de
 Heere ghedanct werden, voer syn te
 ghenwoordighe weldaet: met een ghe-
 bedt, dat wy de selue weldaet niet mis-
 bruycken. Daer na werdt het Vachte-
 mael des Heere met alder oermoedich-
 heit des herten onderhoudē: D'welck
 gheeindt synde, so wert de Ghemeinte
 vermaent, dat sy, ter bewysinghe haer
 der danckbaerheit, mildelick den ar-
 men sal mede deelen: in de plaetse der
 onbehoerlicker costen, die de mensche
 ghemeenlick teghen Godt doen, als sy
 eenighe weldaet vā hem ontfangheit
 hebben, waer van sij haer nerstelick
 wachten sal.

Na den middach so comt de Ghe-
 meinte wederom tot bidden ende vas-
 tē t'samē: ende na de predicatie werdt

Vastendaghen.

243

de propheetie ghebouden, ende alle dinge ghebadaen, als bouen gheschreuen staet.

Su syn de Vastendaghen der Wemeinten Christi, gront in de heilighe Schriftuere hebbende; die niet aen seker daghen des iaers, niet aen dē noot ghebonden syn: ende gheschieden ooc sonder eenich supersticioesche onderscherf der spysen.

Van de Ceremonie des Huwelicx. Cap. 30.

Vly trauwen gheen wederlandische in onse Ghemeinte, dan die haer ghe-looue beleden, ende haer onder de christelike Discipline ghestelt hebben: ende trauwen oec niemant, dan openlick in de ghemeine vsamencominghe der Wemeinten. En op dat in onse Wemeinte gheē onruste come om des Huwelicx wille, so verre alst moghelick is: so werdt de Ghemeinte dickmael in openlickē predicatien vermaent, dat een ieghelick in't aennemen des huwelicx,

Mat. 15.

1. Tim. 4.

de vreesse Gods voer ooghen stelle, en
sijn huwelicke trouwe tot niemant
gheuen sal, dan by wetenschap syner
naeste vrienden: ende by ghetuyghe-
nisse godvruchtigher mannen.

Voorder die in onse Ghemeinte trau-
wen willen, na dat sy de een totten an-
deren beloeft sijn: so moeten sy totten
Ouderlinghen der Ghemeinten co-
mē: die haer vraghē sullen: oft ooc al-
le dinghen effen ouer beide de syden
sijn, ende of daer gheē wettelick belet-
sel sij, so verre sij dat in hare conscien-
tie weten.

Is datter gheen belet bevonden
werdt, so werden haer namen aenghe-
teekent: ende drijmael vanden stoel, na
de ghemein predicatiē, vanden Predi-
cant wtgheropen, met dese oft ghelyc-
ke woorden.

N. ende E. hebben elcander die
Huwelicke trouwe onder eerlicke
ghetuyghen toegheseyt. Isser nochtā
iemandt, die eenich wettelick beletsel
soude weten, waerom dit Huwelick
onder haer, synen voortganc niet sou-
de moghen hebben, dat hy dat in tijts
den Ouderlinghen der Ghemeinte te
kennen

kennen gheue: op dat alle dinghen ordentlick ende stichtelick onder ons, tot de glorie Gods, toegae moghen. Hier en tusschen sal een ieghelick vā v, voer dese twee biddē, dat sū (so verre alsser gheen wettelick beletsel is) den huywelicken staet heilichlick beginnē, ende daer in esamē in goddelicke vrede, tot haerder sielen salicheit, tot de glorie Gods, ende stichtinghe der Ghemeinten leuen moghen.

Ist dat daer en tusschen eenich beletsel voortghebracht werdt, so gaē de Dienarē met dat huywelick niet voort tot dat het beletsel ganschelick wech ghenomen sy.

*De forme des Trauwens voer
de Ghemeinte.*

De Bruydegom ende Bruyt ter ghesetter hueren, sonder eenighe wereltliche pomperie, met alle ruchticheit (als den chriстенē betaemt) comen ter predicatie: de welcke met de ghemeine ghebēden gheeyndt sijnde, eermen den Psalm singt: so comt de Bruydegom ende de Bruyt in't aenschyn der Ghemeinte. Ende dan spreekt de Dienaer de gansche Ghemeinte aen, met dese nauolghende wōden.

My nbroeders alle die hier in dē
name Christi des Heerē vergadert
syt, ghy weet dat dese twee. V. en. L.
begheeren haer openlick r'samen in-
den huwuelicken staet goddelick te ver-
binden: so sult ghy dan daer af ghetuy-
ghen wesen, ende God voer haer bid-
den; dat het tot synder eeren, tot haer-
der siele salicheit, ende de stichtinghe
aller menschen syn mach. Amen.

Mer ist datter iemādt onder v is,
die noch eenighe wettelicke verbinde-
ringhe weet, waerom dit huwuelick
mer rechte soude moghē belet wesen;
dat hy dat (also hy schuldich is) nu den
Ouderlinghen noch te kenne gheue.

Een vermaninghe totten Brude-
gom ende Bruijt, alsser gheen
nootsakelick beledt voort
ghebracht werdt.

1. Cor. 7.

Ouermits dat den ghetranden
ghemeenlick veel benauiden ende
cruycken inden huwuelicken staet ouer-
commen, so comt het, dat den heilighē
huwuelicken staet van velen in dese
werelt veracht werdt, In sonderheit
van

van allen den ghenen, die in ontreinicheit een profytich ende ghemackelick, * oft oock een gheueinst heilich leuen soecken.

1. Tim. 2.
Daniel 1.

Op dat ghy dan *N.* ende *E.* (die v hier totten huywelicken staetsijt t'samen begheuende) in vwe herten vertroost syt, van de sekerre hulpe Gods in alle vwe cruycen, die v in den huywelicken staet souden mogen ouercomen: so hoirt wt Gods Wordt, hoe dē huywelicken staet eerlick sy, ende een insettinghe Gods, hem wel behaghen de: die de ghetrauden wilt seghenen ende bystaen: * mer de hoereerders en de ouerspeelders wilt hy ordeelen ende straffen.

Heb. 13.

Voer al dan, so sult ghy weten, dat God almachtich van d'beghin des werelts, in't Paradys, eer de sonde was, dē huywelickē staet heeft igheset. Wāt na dat God alle dieren eē gheselschap gheschapen hadde: so vantmē Adamo gheen hulpe, die voer hem syn soude: Daer om heeft God eenē swarē slaep op hem ghesondē, en wt eē sijnder ribben eē wyf ghemaect, namelick *Eua*: ende heeft se also t'samen ghebonden in een vleesch ende gheseghent: also.

Gene. 1. 2

haer alle bystandt ende hulpe toefeg-
ghende. Christus ooc de sonne Gods,
Mat. 1. * heeft inden huylwelicken staet wille
† Ioan. 2. ghebozen syn, † den welcken hy oock
hooghe verciert heeft, met synder regē
wordicheit ende weldaden: bewysen-
de also, * dat den huylwelickē staet eer-
lic sy onder allen, ende een onbeuleckt
bedde. Ende dat hy ooc den ghetrau-
den syn hulpe ende bystandt altyt wilt
bewysen: Ja als men daer alder minst
op dinckt, ghelyck hy in de veranderinge
Ioan. 2. ghe des waerhē in den wijn, op de
bruylost bewesen heeft.

Ende dese hulpe salmen dan alder
meest vanden Heere verwachten: als
men t'samē indē huylwelickē staet god
salichlick leeft, na synen goddelicken
wille.

Op dat ghy dan goddelick in desen
huylwelicken staet soudet moghen les-
uen, ende also de hulpe Gods inden
noot beuinden: so sukt ghy met alder
nersticheit mercken drie oorsakē, waer-
om dat God den seluen heeft inghe-
stelt.

De eerste is, * om dat sy d'een den
Gou. 2. anderē in alle dinghē soudē te beter
helpen ende bystaen.

De

Huywelick.

249

De ander is, * om kinderen voort te bringhē, diement onderwysen sal in de warachtighe kennisse Gods ende stieren van ioncx tot een goddelick leuen: op dat God doer haer ghepresen, ende de warachtighe Ghemeinte Christi onses Heeren onderhouden soude moghen werden.

Ibidem.
* Ephē. 6.
Marc. 10.

De derde oorsake is, * om allen onordentlickē lust ende brādt der oncuysheit te schuywen: ende also reinlick te leuen. Want den huywelicken staet, doer de insettinghe ende ordinantie Gods, een remedie der oncuysheit is. * Ende daerom sullen man ende wyf d'ēē den anderen niet bedriegen: ten ware wt bewillinghe voer eenen tyt, als sy haer tot vasten ende bidden begheuen willen.

1. Corin. 7.

Ibidem.

Dese drie stücken sult ghi dan nerselick ouerleggen, Ghy die nu t'samē totten huywelicken staet gheropen syt. Ende op dat ghy te goddelicker inden seluen soudt moghen leuen: so moer ghy ooc wetē, hoe dat hem de eene totten anderen, na Gods Wordt, in het huywelick is schuldich te draghen.

Ephe. 5.

1. Cor. ii.

Ephe. 5.

Coloff. 3.

1. Pet. 3.

Gene. 3.

Ephe. 4.

Ten eerste dan ghy. **V.** moet metē; dat v. **G**od gheset heeft * een hooft ws wyfs, om na v. vermoghen haer te leiden, onderwyfen, troostē ende beschermen; ghelyck als het hooft dat lichaem regiert. **I**a ghelyck als Christus het hooft der Ghemeite, haer troost, helpt, ende bystaet. * **V**rouen dien, ghy moet v. huysurawe beminnen als v. eighen lyf; ende ghelyck als Christus sijn **G**hemeite bemint.

* **S**yt daer om niet bitter teghē haert: **A**ler woent met haer in alle redelicheit, nae v. vermoghen, * haer als een crancē vaetken wyselick draghende en eerende. **E**n aenghesien dat het **G**ods beuel is, * dat de man in't sweet sijns aenschyns sijn broot etē sal: so sulc ghy oec v. seuen in alle rechtuerdieheit, in uwen goddelicken roep oeffenen: op dat ghy v. huysghesin voerstaet; en oec wat hebt, * om den behoefstighen mede te deelen.

V. Syt ghy niet (doer de hulpe **G**ods) also ghesinnet cāllō tijden te leuen met. **E.** die ghū voer dese **G**hemeite Christi bekent te wesen uwe cenighe, warachtighe ende wettelicke huysurawe

vrauwe?

Antworde. Ia ick

Tot der Bruyt

Hoort oock nu toe ghy. **E.** wat uwe officie na Gods Wordt sij, tot uwen man.

* Ghy sult uwen eighelicken man **Ti. 2.**
 beminnen, eeren, vreesen, ende onder=**Ephe. 5.**
 danich syn in alle dinghen, als uwen **Coloff. 3.**
 Heere, ghelyck **†** alst lichaem den hoof=**1. Pet. 3.**
 de, ende *** de** Ghemeinte Christd onder **† 1. Cor. 11**
 woꝝpē is. **†** Ghy sult gheen beuel ghe=*** Ephē. 5.**
 bruyken teghen uwen man; mer in stel **† 1. Tim. 2**
 heit sult ghy wesen. *** Want** God heeft *** Gimm. 3.**
 tot Euam ghesproken: ende in haer tot
 alle vrauwē: v begheerte sal wesen tot
 uwen mā, en hy sal onser v heerschappie hebben. Wederstaet dese ordinantie Gods niet, heerschappie ghebruyckende oft souckende ouer uwen man:
 * mer volcht meer het ghebodt Gods **1. Pet. 3.**
 ende d'exempel der heiligher vrauwē,
 de welcke in God haer hope hebbede,
 waren hare mānen onderdanich. Ghe **Gene. 18.**
 lyck Sara Abrahe ghehoorsacm ghe=**1. Pet. 3.**
 weest is, hem noemende, haren heere.
 Ghy sult ooc uwen man in alle goede
 dinghen behulpich wesen, * het huys=**Ti. 2.**
 ghesin besorghende, in alle tuchticheit
 ende

1. Tim. 2.

1. Ps. 3.

ende manierlickheit, *sonder wereltliche pomperle wandelende: op dat ghy den anderē een goet exempel der tuchtheit geuet.

Wilt ghy. *E.* niet aldus, met de hulpe Gods, in alder liefdē ende ghehoir saemheit v dragghen, tot. *V.* dien ghy hier voer dese ghemeinte Christi opēlick bekent te wesen, uwen eenighen warachtrighen ende wettelicken man,

Antworde. *Ia ick.*

*Hier sal de Dienaer haer handen
e'samen voeghen, ende spre-
ken aldus.*

Eph. 5.

God Almachtich die v tot den huywelickē staet gheropen heeft, binde v te samen met den bandt der warachtrigher liefden: op dat ghy v gansche leuen, *de groote verborghen eenicheit Christi ende sūnder ghemeinten, wt drucken moecht, ende wille v vermeerderen, ter eerē sijns naems, ende uwer sielen salicheit: doer den seluen Christū Jesum. Amen.

Hoirt nu wten mont Christi, hoe sterck dat desen bandt des Huwelicken staets sy: ende hoe dat hy ooc ghesbroken

broken mach werden. Aldus lesen wy
 Math. 19. Ende de phariseen quamē
 tot Jesum, ende versochten hem, seg-
 ghende: Ist den mensche gheoorloest,
 dat hy van sijn huysvrauwe, om alder-
 ley oorsake een afscheidt make? Ende
 hy antwoordende sprack tot haer. Hebt
 ghy niet ghelesen, *dat hy die vanden
 beghinne maecte, heeft haer man en
 wyf ghemaect? * ende heeft gheseyt,
 hier om sal een mensche vader en moe-
 der verlaten, ende sal syn huysvrauwe
 aenhanghen: ende sij twee, sullē in een
 vleesch wesen. So syn sy dā niet meer
 twee, mer eē vleesch. Daer om dat God
 esamen gheuoecht heeft, dat can de
 mensche niet scheiden. Sy seiden tot
 hem: * waer om heeft dā Moyses ghe-
 boden, datmen eenen scheidtbrief ghe-
 uen soude, ende haer verlatē? Hy segt
 tot haer, Moyses heeft v om der herdt
 neckicheit uwer herten toeghelaten,
 twee wyuen te verlaten: Mer vanden
 beginne heuet so niet gheweest. Mer
 ick segghe v, * dat so wie syn huysvrau-
 we verlaet, tē sy om hoererie: ende een
 ander trauwet, die doet ouerspēl: ende
 so wie de verlatene trauwet, doet ouer-
 spel.

Genes. 1. 2.

† Gene. 2.

* Ephe. 5.

Gen. 2.

Deut. 24.

Mat. 5.

Marc. 10.

Luc. 16.

Van het

Wt alle dese worden des Heeren,
mercktmē wel, dat dē bandt des huys
welick seer sterck sy: ende dat hy alleen
ghebroken mach werden, doer de doot
ende hoererye. So wacht v dan nerste
lick, niet alleen van ouerspel ende hoe-
rerie: mer oock van alle oorsaken der on-
cuysheits in wordē ende werckē: waer
doer men ten einde tot ouerspel ghe-
meinlick is commende. Ende in alle
tuchticheit t'samen leuende, weest
twee in een lichaem totter doot toe.
Amen.

Daer na spreeckt de Dienaer tot de
gansche Ghemeinte. Laet ons nu
alle te gader God bidden, dat hy de
se twee personen syn ghenadē ge-
ue, t'samen godsalichlick te leuen.

T'ghebet.

Gene. 2. 3.

Heb. 13.

1. Cor. 6.

Ephe. 5.

Coloss. 3.

O Hemelsche God en barm-
hertighe Vader, die in v
Wordt, so hooghe prysst den
huwelicken staet: * ende
strast alle onreinicheit: wy
bidden v an hertē, dat ghy dese twee
personen (die na v wordt inden huys-
welick

welicken staet esamen verbonden syn)
regieren wilt met uren heilighen
Gheest. Binde se te gader in een vol-
standighe ende oprechte liefde. Wilt se
segghenen, ghelyck als ghy de gheloo-
ghe vaders ende vwe vrienden Abra-
ham, Isaac ende Jacob ghesegent
hebt, in vruchtbaerheit der kinderen en
de gods salighe opbringhinghe der sel-
uer in de vreesse ws heilighen naems.
Veradert het water aller haerer droef-
tenissen in eenē soeten wijn vwer troo-
stingen: ende geeft haer ghenade, hier
so Goddelick esamen te leuen, dat sy
ren einde niet ons allen, totten ewigē
leuen ghebroecht mogghen wesen: doer
Jesum Christum uren Sone ende on-
sen Heere. Amen.

Gal. 5.

Apoca. 21.

Ioan. 2.

Hier spreekt de Dienaer de ghetrau-
de aldus an. God wil v vruchtbaer ma-
ken, ende ghenade gheuen uren kinde-
ren, die hem sal belieuen v te gheuen,
op te voeden, doer leeringe ende straf-
singhe des Heeren.

Ephe. 6.

God blyue niet v ende niet ons allen.
Amen.

San

Van t' Besouel

Dan werdt daer van de Ghemein-
te eenen psalm ghesonghen. *Waar
God niet selue dat huys opricht, &c.
Oft: Salich is hy bedeghen, &c.*

Van de Besoekinghe
der Crancken.

Cap. 31.

OWermidts dat de Neder-
landers onser Gemeinten
seer verstraet wonen, in des-
ser Stadt: so can mē niet lich-
telick weten, oft yemande
cranc sy ghe worden oft niet.

1. Pa. 5.

Daerom wanneer daer iemandt in
siecken gheuallen is, die moet dat den
Dienaren der Ghemeinte, doer de sy-
ne te kennen ghenē. Ende so werdt de
cranc mensche besocht, onderwesen
ende ghetroost, wt den worde Gods,
daer na darmē siet hem noot te hebbē.
Want het niet wel moghelick is, eenē
sekeren siecken troost te beschryuen, die
alle menschen euen ghelyck dienen sou-
de: Ghemeenlick nochtans moerē dese
nauolghende hoofstucken der leerins
ghe,

ghe, in alle crächtheit aeghemerckt sijn.

Ten eersten, dat de sieecten alleen van God, den menschen toeghesonden werden: * ghelück men ouer al in de Schriftuere bewindr.

Leut. 26.

1. Samu. 2.

Mat. 8.

Ezech. 6.

Ten anderen, dat God de sieecten niet te vergheefs toefendr: mer op dat men daer doer, syn gherechticheit ende barmherticheit te beter leere kennen ende mercken. Ende hier in werde claerlick bewondē het onderscheidt der godloosen ende der kinderen Gods.

Want alle die dese gherechticheit ende barmherticheit Gods, in haer crächtheit niet merckē: bewysen genoeghsamelick dat sy gheen kinderen Gods sijn. Ende dan woertmen ten rechte, van de gherechticheit Gods, doer de cranckheit vermaent: als men ouerlegt, dat de doot, ende al dat daer toe is leidende, sy de loon der sonde.

Rom. 5. 8.

Gen. 3.

Hier moet dan de crächte mensche, te eersten syn sonden, die hy teghen God ende synē naesten ghedaen heeft, doer d'ouerlegghen des Wets (waer doer de kennisse der sonden is) nerstelick en de ongheweinsdelick aenmercken.

Roma. 3.

Hier toe dient grootelick de verclaringe der sijn gheboden.

Ten

Van het Besoeken

Deut. 27.
Galat. 3.

Den anderen, so moet hy ooc aen-
sien, den toozen Gods teghen hem,
om synder ouertredinghe wille: * ghe-
merckt dat hy veruloecht is, die niet in
alle blyft, datter ghescreuen staet, om
dat te doene. Hier werdt de mensche
in syn conscientie verslegghen, ende in
de helle ghestoorde, de eene meer noch-
tans dan de andere.

Ioan. 3. 6.

14.

Ro. 3. 5. 8.

1. Cor. 1.

† 1. Ioā. 1. 2.

Ephe. 1. 2.

Coloff. 1. 2.

Heb. 1.

* Esa. 53.

† 1. Pet. 5.

* 1. Ioā. 5.

Ende op dat de mensche doer den
swaren last der gherechticheit Gods
niet wanhopich werde, so moet hy nu
doer den ghelooue, met den heilighen
Gheest gheroert synde, de barmhertic-
heit des Vaders r'hemwacris om de
eenighe verdiensten onses Heeren Je-
su Christi, aengr ypen; ende daer op va-
stelick betrouwen. * Want Christus is
alleene onse versoeninghe, gherechtig-
heit ende leuen; daer hem alleen heb-
ben wij in syn bloet een seker eñ vol-
maecte vergiffenisse aller onser son-
den, * die alle onse crancheden op hem
ghenemen heeft.

Dit is een salich ende leuedich ma-
kende ghelooue, dat den Duyuel we-
derstaet, ghedult werckende, * ende de
werelt ouerwinnen. Ende ouermidts
dardit ghelooue in ons crancf ende
swack

swack is, ende dat het de Duyuel al tijt
bestrydt: so werdt de crancke vermaet,
dat hy * met den Apostolen den Heere
bidde om vermeerderinghe des ghe-
loofs. Ende om syn ghelooue meer te
beuestighen, so werden ooc d'artikelen
des Apostolischen Symboli tot hem
verclaert: Ende de troostelike verbor-
genheden sijns Doops ende des
Nachmaels Christi werden hem oock
tot synen trooste voerghehouden. Te
weten, dat sijn sonden hem so warach-
telick doer Jesum Christum all eene,
opten welcken hy betraut, vergheuen
syn, als hy metten water ghedoopt is,
ende dat hy na d'ordinantie Christi in
het Avontmael des Heeren, ter ghe-
dachtenisse sijns doots, broot ende
wyn ghenuttet heeft.

Luc. 17.

Met dese ende dierghelycke rede-
nen werdt de crancke mensche in
syn conscientie teghen alle aen-
uechtingen des Duyuels getroost.

Mer aenghesien dat God boven
al, oock liefde van ons is heyschende,
sonder de welke hy oock niemant voer
syn kint bekennen wilt: so werdt oock
daer de crancke vermaent, Ten eersten

1. Cor. 13.

1. Ioã. 3. 4.

R dat

Luc. 1. 7. dat hy hem niet schamen sal, * met synen naesten te versoenen, teghen den welcken hy eenichsins niet worden oft wercken ghesondicht heeft, eenen yeghelicken na syn vermoghen genoeg doende, vergiffenisse begerede ende * restitutie doende, daer hy wat onrechte af vercreghen heeft. * Want onrechtuerdighe sullen het rycke Gods niet besitten. Ten anderen dat hy oock eenē yeghelicken, die teghen hem ghesondicht heeft, * wter herte vergheue: geelyck hy begheert dat hem God syn sonden vergheue. Ende hier salmen aldercerst acht hebben op het huysghesin, daer na op de ghebuerte, en also voort tot alle andere menschen. Ten laetste, so ist ooc een werck der liefden, gheen oorsake des twists, na syn leuen achter te laten. Daerom werdt oock de crancke mensche vermaet, dat hy in tijts sijn Testament ordinere, ende alle oorsake des twists, so verre alst hem mogelick is, wechneme.

Dit is de gemeine maniere der vertroostinghe der crancken, de welke wy ghemeenlick onderhouden. Daer toe ooc somtyts ghemeen gheden

beden in de teghenwordicheyt an derbroederen, voer des crancckens bedde ghedaen werden, nae de ghelegentheden des noots der cranccken.

Ist dat de cranccke mensche arm is, so werdt hy vanden Diaconen gheholpen. Ende in de ghemeine vergaderinge na de predicatie, is altyt voer den seluen cranccken een eyghentlick gebet ghedaen. En ist dat hy ghesont werdt: so gheschiet daer oock (*ghelijck wel betaemt) vanden Predicant een openlicke dācksegginge tot God om sijnder gesontheyt wille † met eē ghebedt dat hy syne ghesontheyt niet misbruycke: ende dat, als hy ten eersten, van sijn crancckheit opstaende, in de Ghemeinte comt ter predicatie; want God geē ondancfbaerheit lyden can.

Desghelycx doetmen oock vanden vrouwe, die van haer kinderbedde opstaende, in de Ghemeinte aldereerst totter predicatie syn comende, met een ghebedt voer haer, dat sy de selue wel daet Gods, tot synder glorie, en haerder sielen salicheit ghebruycken mogē.

Psal. 5. 69
107.

Esa. 38.

Luc. 5.

† *Ioan. 5.*

Van de Begrauinghe. Cap. 32.

De begrauninghe gheschiet met ons in alle simpelheit sonder eenige pöperie of heidensch oft papistisch wesen. Ende al watter ontrent den lycke gehandelt werdt, dat dient totter leeringhe ende vertroostinghe der leuendē, ende niet der dooddē. Want wy van Christo Jesu, in sijn Ghemeinte, dienaarē niet der dooden, mer der leuenden ghestelt syn.

Als dā het lyck in de kercke, int midden der broederen, die t'samen vergadert sijn ghebrocht is, so doet de Dienaer een corte vermaninge tot de Ghemeinte, waer in hy ghemeynlick is hādelende, * Hoe de doot inghecomen is doer Adam, † ende hoe dat sy doer Christum wederom ouerwonnē ende wechgehomen is, * van de verriysenisse des vleesches, † ende dat cewich leuē.

Hy bewysst * ooc de onsekerheyt onses leuens, ende hoe dē dach des Heeren comt als een dief. † Daerom vermaent hy oock een yeghelick tot wakē
end

Rom.5.

1. Cor. 15.

† Rom. 5.

Ioā. 5. 6. 11

* 1. Co. 15.

† Io. 3. 5. 6

* 1. Thes. 5

2. Pet. 3.

Luc. 12.

† Ma. 24.

Mar. 13

ende bidden. Synder eenighe wtne-
mende groote doechden indē Ouerle-
dene gheweest, die werden tot de glo-
rie Gods verhaelt: ende de Ghemein-
te wert vermaent om de selue na te vol-
ghen. Bouen al so werdt de Ghemein-
te tot beternisse haers leuens verweckt.

Na dat dese vermaninge gedaen is,
so wert de Ouerleden begrauen:
ende daer en tusschen singt de Ghe-
meinte eenē psalm: te weten: *Mijn
siele loeft den Heere dijn &c.* Den
welcken psalm gheeindt synde, so
spreeckt de Dienaer opentlic dit na-
uolghende Ghebet.

Een Ghebedt.

Vuy dancken v eelwighe
ende barmhertige Vader,
dat ghy onsen broeder (oft
suster) A. wt de ellendiche-
den deses werelts in't ghe-
looue vs Soens Jesu Christi verlost,
ende sijn siele in v ryck ontfangē hebt:
wiēs lichaem ghy ooc t'synen ryde, tot
de onsterffelicke eerlicheit verwecken
sult: ende bidden v, dat ghy ons met
vwen heilighen Gheest bystaen wilt:

Van de begrauninghe.

op dat wij dit verganckelick leuen klein
 achtende, altijd op v sien moghen: ende
 voer v in heylicheit ende gherechtichz
 leuen: Op dat wij in't ghelooue ws
 soens van hier tot v verscheidende, ee-
 welick bij v, doer dē seluen urwen soene
 alleen leuen moghen. Die daer met v
 ende den Heilighen gheest is een ee-
 nich ende eewich God altijd ghepresē
 Amen.

Dit Ghebedt ghedaen synde, so wert
 de Gemeynthe met de gewoen-
 licke segheninghe ghela-
 ten: ende de Diake-
 nen vergaderen
 nerstelick de
 aelmoes-
 sen voer den ar-
 men.
 (.3.)

Copie

Copie des Priuile-
giums den Duytschen ende andere
Butlandischē, van Edewaerdt den
VI, in't iaer. 1550. onder synen groo-
ten segel, ghegheuen, ter opbau,
wynghe haerer Ghemein-
ten : de welcke sy drie
volle iaeren te Lon-
den ghehadt en
beseten heb-
ben.

E Devvaerdt ^{de vij.}
^{doer}
Gods ghenade Coninck van
Engelandt, Vraeckerijcke en
Yerlandt, beschermier des Gheloofs,
ende op der erden opperste Hoofd der
Enghelscher ende Yerlādischer Kerc-
ken, onder Christo. Allen tot de welcke
dese teghenwordeghe brieuen comen
sullen, Saluut. Naē dat ons sommige
groote aenmerckingen nu eyghetlick
beweecht hebben: oock. ouerdinckende
met wat nersticheit ende liefde het ee-
nen chzistelickē Prince voughelick is,
ghebert ende gheneicht te wesen, tot
R 4 het

het alder weerdichste Euangelium
Gods, ende het Apostolis Religioen:
waer sonder ontrwyfelick het politisch
Regiment niet langhe ghedurich bli-
uen, noch synen name behoude mach,
ten sy dat de Princen en andere mach-
tighe Ouerhede, die God heeft willen
laten herschappen, voer al nersticheit
doen, ende besorghen, dat het reyn en-
de suuer Religioen doer r'gansche-lich
aem des landtschaps verbreyt, ende de
Ghemeinte in Christelicke ende Apo-
stolishe meininghen ende ordinatien
inghestelt, opghewassen, en doer heili-
ghe dienaers, onderhouden werde.
Aenghemerckt dat wy, eens Christelic
ken Princen ampt ende officie dincken
te wesen (onder ander treffelicke aen-
merckinghe tot de rechtsinnige bedie-
ninghe syns Ryckx dienende) te versie-
ne den ghenen die ter oorsake des Re-
ligioens verduckt, veriaecht, ende ver-
bannen syn. Weet dat wy niet alleene
het voergaende ansiende, en de Kerc-
ke van des Pausdoms tyrannie doer
ons verlost, in haer oude vrycheyt wil-
lende onderhouden, maer ooc medely-
den hebbende met de verbannen, ende
Wtlandische die hier ouer langhe
tyden in ons rycke van Engelande
ghes

ghewoēt hebben, om dieswille dat wy
eenē Christelickē Prince tot cleenicheit
gheacht hebbē te wesen, dat Wilandis-
che menschen om d' Euangeliū Chri-
sti wt haren vaderlande veriaecht, en
in onsen ryckevluchtich wesende, vāde
nootsakelicheden totten leuen dienen-
de, in ons rycke ghebreck soudē lyden:
aenghesien dat eens Princen miltheit
in desen stant gheensins vercoort of be-
sloten behoort te wesen. Ende om dat-
ter veel Duytschen ende ander wtlan-
dische die hier ghecomē syn, ende noch
daghelickx comen in ons rycke vā En-
ghelandt, wt Duytslandt ende ander
verre landē, in de welcke de vryecheyt
des Euāgelijx doer de ouerhandt des
Pausdoms ghecrancet, en onderdruct
is, gheen seker sate ende plaetse had-
den in ons Rycke, inde welcke sy ver-
gaderinghen houden condē, daer sy
onder haer eyghen volck ende sprake,
den hādel des Religioens, en de Ker-
telicke oeffeninghen, volghende haer
ghebruyck, verstādelick doen ende ghe-
bruyckē mochten. Daeromme wt on-
se bysonder ghenade, ende wt onse se-
ker wetenschap ende vrymoedeghe be-
weghinghe. Oc by dē auyf: ende be-
willighe onses Raets, willen wy, la-

ten

ten toe, ende ordineren, dat nu voort
aen eenen Tempel sal wesen in onse
Stadt Londen, de welcken gheheeten
sal wesen den Tempel Jesu, daer dat
de vergaderinghen der Duytschen,
ende ander wtlandische ghehoudē en-
de onderhouden sullen wesen, tot sul-
ker meeninghe, ende op sulcke cōditie,
dat de ongheschonden wtlegghinghe
des heilighen Euangelij ende de wt-
deelinghe der Sacramēten, volghen-
de d'wordt Gods ende de Apostolische
onderhoudinghe, van de dienaren der
Duytscher ende der ander wtlandischer
gemeintē, geschiede. Ende dien Tem-
pel rechten wy op, ende by dese ieghen
wordighe ordineren ende gronderen
wy, van eenen Superintendent, ende
vier dienaren des wordts. Ende dat
de selue Superintendent ende Diena-
ren, inder daet, als inden name, sullen
daer wesen een t'samen gheuocht
ende politisch lichaem, in hem seluen,
doer den name des Superintendents
ende der Dienaren der Duytscher en
der ander wtlandischer Ghemeinten,
wt de fondatie Edewaerdi des sesten, in
de Stadt Londen, doer dese teghenwor-
dighe inlyuē wy, ende doer een inghe-
lyft ende politisch lichaem, doer dē sel-
uen

nen name, wesentlick ende ten vollen
oprechten, oordineren, ende insetten
wy doer dese teghenwordeghe, en dat
sy successie of nacominghe, ende ghe-
duricheit hebben sullen. Ende voorts,
wt onse bysonder ghenade, ende wt on-
se seker wetenschap ende vrymoedeghe
beweghinghe, nitsgaders oock wt de
bewillinghe onses Raets, hebben wy
ghegeuen ende toegelaten, ende doer
dese teghenwordeghe gheuen, ende la-
ten wy toe, den voerseiden Superin-
tendent ende Dienaren der Ghemein-
te der Duytschen, ende der ander wt-
landischen, in de stadt Londē, den ganz-
schen Tempel (in voertyden der Au-
gustinen Tempel ghenaemt) in onse
stadt Londen, ende gansch het erdryck,
gront, ende bodem der voerseide Ker-
cken, wtghenomē den ganschen Choor
der voorseide Kercken, erdryck ende bo-
dem des seluen. Den welcken Tempel
ende ooc dat voergheseyt is (wtghe-
steken datter wt ghenomen is) sullē de
voerseide Superintendent ende Die-
naren, met haer nacōmers hebben en
ghebruycken. De selue houdende ende
ghebruyckede, van ons, ende onse erf-
ghenamen, in een vrye ende louter ael-
moesse. Wy gheuen bouen dien, doer
de

de voerseide bewillinghe, en onse voer
seide seker wetenschap, ende vrymoede
ghe beweghinghe, ende doer dese re=
ghenwordeghe laten wy toe, dē voer=
seide Superintendent, Dienaren en=
de haer nacōmers, volle macht en au=
thoriteit te vermeerderen t'ghetal der
Dienaren, ende te nomen, ende berey=
den sodanighe Dienarē, om te dienen
inden voerseiden Tempel, als het den
voerseiden Superintendent ende Die=
naren noodich sal dincken te wesen.
Wy willen oock dat Johannes a Las=
co wt Polen landt, die om syn vromic=
heit ende onnooselheit des leuens, en=
de sijn bysonder gheleertheit seer ver=
maert is, de eerste Superintēdent der
voerseider Kercke wesen sal. Ende dat
Galerus Selenus, Martinus Mi=
cronius, Franciscus Rinius, ende Ri=
chardus Vaunilus de eerste Dienarē
des wordts wesen sullen. Wy gheuen
bouen dien den voerseiden Superin=
tendent ende Dienaren, ende haer nae=
cōmers oerlof, macht, ende authoriteit,
achter het ouerlydē oft afscheiden een=
der der voerseider dienarē, vā tyde tot
tyde, eenē anderen bequamen persoon
te verkiezen, nomen, ende te stellen,
in syn plaetse : so nochtans, dat
de

De persoon also vercoren, ghepresenteert werde voer ons, onse erfghenamen, ende naecōmers, ende doer ons, onse erfghenamen ende naecōmers, inden voerseidē dienst inghestelt werde. Wy gheuen oock ende laten toe dē voerseiden Superintendēt, Dienaren ende haer naecōmers oerlof, macht, ende auctoriteit achter de doot of het afscheiden des Superintendents, van tyde tot tyde te verkiesen, nomen, ende te stellen, eenen anderen treffelickē ende gheleerden persoon in syn plaetse, so nochtans, dat de persoon also ghe-naemt ende vercoren, ghepresenteert werde voer ons, onse erfghenamen ende naecōmers, ende doer ons onse erfghenamen en naecōmers, inden voerseiden dienst des Superindentschaps ingheselt werde. Wy ghebidē ende beuelende sterckelick belasten, so wel den Mayor, de Scryues ende Aldermannen van onser stadt Londen, als den bisschop van Londen, ende syn naecōmers, mitsgaders allen anderen Erdtbischoppen, Bischoppen, Rechters, Amptmeesters ende ander onse Dienaren, wye sy ooc sijn, dat sy vry laten de voerscyde Superintendent, en Dienaers, ende ooc haer lidmaten,

vyelick ende gherustelick ghebruyckē;
ende oeffnen haer eyghen Ceremoni-
en, ende eyghen ende bysonder Chri-
stelicke Straffe: hoe wel die selue niet o-
uereen comen met de Ceremonien, die
in onsen Rycke ghebruyckt syn: sonder
eeneghe aenstoot, beroerte, oft onruste
den selue, oft yemandt van haer, an te
doene. Niet ieghenstaende eeneghe sta-
tuten, acten, proclamatiën, beuelen, re-
stricten oft ghebruycken in voertyden
daer af ghehouden, ghemaect, oft
wtgheroepen ter contrariën.

In ghetuyghenissen waer-
af wy dese onse open brie-
uen hebben laten ma-
ken. Doer t'ghetuy-
ghen van my sel-
uen. Te Leis-
ghes den

24.

Julij

des vier-

den Jaers

onser Rycke.

De Errata.

Fol. 79. li. 23. leest vergiffenisse.

Fol. 136. lin. 15. leest vergheten.

Fol. 148. lin. 6. leest s' daechs.

Fol. 163. lin. 25. leest verstaen.

Fol. 170. lin. 25. leest ouerwinnen.

Fol. 183. lin. 11. leest verderffnisse.

Fol. 210. lin. 16. voer wy, leest sy.